

Russische Roulette in Pakistan

De invloed van kernwapens op de Pakistaanse militaire strategie
ten aanzien van India

Naam:	Jan Verdonk
Mailadres:	jan_verdonk@hotmail.com
Studentnummer:	0333794
Begeleider:	Dr. I.G.B.M. Duyvesteyn
Master:	Internationale betrekkingen in historisch perspectief
Universiteit:	Universiteit Utrecht
Datum:	30 oktober 2013

Voorwoord

Toen ik vier jaar geleden startte met de studie Taal- en Cultuurstudies had ik een duidelijk doel voor ogen. Ik wilde uiteindelijk via die bachelor toegelaten worden tot de master Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief. Die studie moest uiteindelijk het hoogtepunt worden van mijn studieperiode. Om het te financieren maakte ik twee tot drie dagen in de week gebruik van mijn diploma als leerkracht in het basisonderwijs door in te vallen op diverse basisscholen. Aangezien ik mijn studie een zo hoog mogelijk gemiddelde wilde halen was een strakke planning vereist. Een groter contrast met de jongen die ik tien jaar geleden was is nauwelijks denkbaar. In tien jaar tijd heb ik dan ook niet alleen aan kennisverrijking gedaan, maar boven alles ook aan persoonsverrijking.

Mijn eindschiptie is een onderzoek geworden naar het effect dat de door Pakistan vergaarde kernwapencapaciteit sinds 1998 heeft gehad op de steun die zij al sinds 1947 geven aan militante groepen en terroristen in de strijd tegen India. Azië is een belangrijke hotspot op het wereldtoneel. Het wordt gekenmerkt door grote diversiteit en een wildgroei aan multilaterale organisaties. Alle wereldmachten zijn er vertegenwoordigd. Vele staten op het continent hebben een enorme groei doorgemaakt de laatste decennia en vele problemen liggen nog op de loer. Dit onderzoek is gericht op één van die vele problemen. Ik heb het als leuk en leerzaam ervaren me te verdiepen in één van de meest gecompliceerde Aziatische casussen.

Tot slot wil ik van de gelegenheid gebruik maken een aantal personen te bedanken. Ten eerste wil ik mijn ouders, die nooit hebben geklaagd over het feit dat hun oudste kind veel te lang thuis woont en daardoor een ongelooflijke steun zijn geweest. Mede door hen heb ik het geld kunnen sparen om een semester in Dublin (Ierland) te studeren, iets waar ik van genoten heb. In de tweede plaats wil ik mijn vriendin en vrienden bedanken. Zij waren er voor me als ik ze nodig had en zijn een waardevolle inspiratiebron geweest. Als laatste wil ik graag mijn scriptiebegeleidster, Isabelle Duyvesteyn, bedanken voor het feit dat ik haar zelfs in het begin van haar zomerreces kon storen voor een blik op mijn scriptie en voor haar nuttige feedback.

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	2
<i>Lijst met afkortingen</i>	5
I Inleiding	6
§1.1 Nucleaire afschrikking	8
§1.2 Waarom steunen regeringen soms militante groeperingen?	13
§1.3 De probleemstelling	16
II De weg naar nucleaire bewapening	19
§2.1 De geboorte van een rivaliteit	20
§2.2 Het leger via conflict met India aan de macht	21
§2.3 Richting een besef van de werkelijke machtsverhoudingen	24
§2.4 Nucleaire wapenopbouw als antwoord	27
III Pakistaanse hulp aan militante groeperingen	31
§3.1 Hulp aan irreguliere troepen en succes in Afghanistan	31
§3.2 Uitbreiding van de steun	35
§3.3 Analyse	40
IV Kernwapentests en een nieuwe oorlog	44
§4.1 Kernwapentests	45
§4.2 Kargil-oorlog en de gevolgen	48
§4.3 Van Kargil naar een nieuwe conflict in 2001	50
§4.4 Analyse	54
V De periode na 9/11 en crisis 2001/2002	57
§5.1 Pakistaanse <i>counterinsurgency</i> onder leiding van Musharraf	58
§5.2 Relatie tussen India en Pakistan na 9/11 en crisis 2001/2002	63

§5.3	Pakistan na Musharraf: een nieuwe burgerregering	67
§5.4	Analyse	73
Conclusie		76
<i>Literatuurlijst</i>		<i>84</i>
<i>Bijlage 1:</i>	<i>Kaart Jammu en Kasjmir</i>	<i>93</i>
<i>Bijlage 2:</i>	<i>Kaart Federaal Bestuurde Stamgebieden</i>	<i>94</i>
<i>Bijlage 3:</i>	<i>Indiase schiereiland na onafhankelijk van Britse Rijk</i>	<i>95</i>

Lijst met afkortingen

BJP	=	<i>Bharatiya Janata Party</i>
CIA	=	<i>Central Intelligence Agency</i>
EU	=	Europese Unie
FBS	=	Federaal Bestuurde Stamgebieden
IAEA	=	Internationaal Atoomagentschap
ISI	=	<i>Inter-Services Intelligence</i>
JKLF	=	<i>Jammu and Kashmir Liberation Front</i>
LeT	=	Lashkar-e-Taiba
MAD	=	Mutual Assured Destruction
PCA	=	Pakistaanse Commissie voor Atoomenergie
PML	=	Pakistaanse Moslimliga
PPP	=	<i>Pakistan Peoples Party</i>
VN	=	Verenigde Naties
VS	=	Verenigde Staten

I Inleiding en theorie

Pakistan en India leven al sinds hun onafhankelijkheid in 1947 op voet van oorlog met elkaar. Op 6 januari 2013 laaide het geweld weer eens op in Jammu en Kasjmir. In deze regio, liggend in het grensgebied (zie bijlage 1 voor kaart), namen Pakistaanse en Indiase troepen elkaar onder vuur, waarbij een Pakistaanse soldaat de dood vond. Twee dagen later kwamen twee Indiase soldaten om het leven bij een tweede incident, waarbij er één op gruwelijke wijze onthoofd werd. Na dit incident heeft Pakistan nog twee incidenten geclaimd waarbij India een soldaat doodde.¹ Als reactie op deze incidenten waarschuwde de Indiase regering zijn burgers in Kasjmir voor een mogelijke atoomoorlog. Het gaf advies over hoe de mensen zich daar het beste op konden voorbereiden.² Daarmee was de maand januari de meest hectische sinds 2003 als het gaat om de relatie tussen India en Pakistan, die vaker met elkaar in oorlog zijn geweest. De *New York Times* noemde dit spijtig, gezien de verbeteringen in de onderlinge betrekkingen voor 2013. Namens het Pentagon sprak George Little de hoop uit dat India en Pakistan samen met de Amerikanen de vrede en de stabiliteit in de regio zullen blijven onderhouden.³

Het Pakistaanse kernwapenprogramma werd gestart in 1974 onder de burgerregering van Zulfikar Ali Bhutto, mede als reactie op de eerste Indiase kernwapentest eerder dat jaar.⁴ Het duurde echter nog tot 1998 voor de eerste Pakistaanse test zou plaatsvinden.⁵ Nadat beide staten officieel uit waren gegroeid tot kernwapenstaten is er vaak gedebatteerd over de vraag of de kernwapens vrede brachten in de bilaterale relatie of dat juist het tegendeel waar was. Feit is dat er vaak bedreigd wordt met kernwapens, maar in hoeverre is een kernoorlog echt waarschijnlijk?

---

¹ New York Times, 'Another Face-Off for Nuclear-Armed Rivals' (versie 16 januari 2013), http://www.nytimes.com/2013/01/17/opinion/another-face-off-for-india-and-pakistan.html?_r=1& (6 juli 2013).

² Harris Gardiner, 'India Warns Kashmiris to Prepare for Nuclear War' (versie 22 januari 2013), <http://www.nytimes.com/2013/01/23/world/asia/indian-officials-advise-preparations-for-possible-war.html> (6 juli 2013).

³ Anwar Iqbal, 'Maintain peace and stability, urges US' (versie 10 januari 2013), <http://dawn.com/2013/01/10/maintain-peace-and-stability-urges-us/> (6 juli 2013).

⁴ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', *International Security*, Vol. 23, Nr. 4, (1999), 178-204, 184-186.

⁵ Ibid., 190-192.

Problematisch in deze casus is dat Pakistan al vanaf 1947 steun heeft verleend aan militante groeperingen op het eigen grondgebied in pogingen om bijvoorbeeld India te ontwrichten. Deze militanten bleken een geschikt middel om regionale belangen na te streven. In 1998 waren die groeperingen uitgegroeid tot grote organisaties die niet schroomden gebruik te maken van terreur.⁶

Het feit dat Pakistan zowel kernwapens als militante organisaties, waarvan een deel zich bedient van terroristische daden, herbergt is anno 2013 interessant. Het Internationaal Atoomenergie Agentschap heeft al vaker zorgen geuit over de ontwikkeling van kernwapens door Iran.⁷ Zorgen zijn er tevens over Noord-Korea, dat inmiddels al in staat zou zijn om een kernbom via een raket af te schieten.⁸ Het is niet ondenkbaar dat meerdere staten met twijfelachtige reputaties zullen volgen in de ontwikkeling van kernprogramma's. De vraag is wat het verkrijgen van die capaciteit uiteindelijk zal doen met die staten en de steun die zij aan niet-statelijke actoren geven. Opmerkelijk is dat India en Pakistan na het verkrijgen van hun kernwapencapaciteiten, ondanks hun geschillen en waarschuwingen aan de eigen burgers, nooit daadwerkelijk in een kernoorlog beland zijn. De vraag is dus inderdaad gerechtvaardigd of de wapens het gebied veiliger hebben gemaakt.

De probleemstelling van dit onderzoek heeft betrekking op de gecombineerde Pakistaanse strategie jegens India van aan de ene kant het dreigen met kernwapens en aan de andere kant het verlenen van steun aan militante groeperingen. Specifiek zal er gekeken worden naar de manier waarop deze strategie tot stand is gekomen en naar de invloed die het verkrijgen van kernwapencapaciteit heeft gehad op de Pakistaanse steun aan militante organisaties als poging India te ontwrichten. Is Pakistan roekelozier geworden of niet? De centrale hoofdvraag in deze scriptie is daarom: *in hoeverre heeft het vergaren van kernwapencapaciteit de steun die Pakistan aan militante organisaties geeft,*

---

⁶ C. Christine Fair, 'The Militant Challenge in Pakistan', *Asia Policy*, Vol. 11 (2011), 105-137, 108.

⁷ Saskia van Huijgevoort, 'Zorgen over kernwapens Iran' (versie 2 september 2011), <http://www.bnr.nl/nieuws/440374-1109/zorgen-over-kernwapens-iran> (6 juli 2013).

⁸ David Alexander en Mark Hosenball, 'Pentagon reports on North Korea nuclear capabilities stirs worry, doubts' (versie 11 april 2013), <http://www.reuters.com/article/2013/04/12/us-korea-north-usa-idUSBRE93A15N20130412> (6 juli 2013).

als poging India te ontwrichten, beïnvloed sinds 1990? Alvorens deze problematiek verder toegelicht zal worden, is er in dit eerste hoofdstuk allereerst aandacht voor wat er onder nucleaire afschrikking verstaan wordt, voor het bestaande debat over de rol van die wapens en voor de redenen die staten hebben om militante organisaties en terroristen te steunen.

§1.1 Nucleaire afschrikking

Op 6 augustus 1945 brachten de Amerikanen een kernwapen tot ontploffing boven de Japanse stad Hiroshima. Drie dagen later trof eenzelfde bom Nagasaki. Bij beide aanvallen kwamen tienduizenden mensen om het leven. Direct was duidelijk dat de wereld hier niet te maken had met zomaar een nieuw wapen. De atoombom was in staat tot een ongekende vernietiging en spoedig ontstond er daarom een dringende behoefte aan een politieke visie met betrekking tot kernwapens. Bernard Brodie was één van de eersten die daarin voorzag. Hij omschreef de atoombom als een ‘absoluut wapen’.⁹ Normale wapens waren volgens hem ‘relatief’, waarbij de hoeveelheid wapens bepaalde hoe machtig een land in militair opzicht was. Bij een atoombom daarentegen gold kwantitatieve superioriteit niet langer. Een bom was immers genoeg om een enorme schade toe te brengen. ‘Thus far the chief purpose of our military establishment has been to win wars. From now on its chief purpose must be to avert them. It can have almost no other useful purpose’, stelde Brodie daarom.¹⁰

Volgens Brodie lag de waarde van kernwapens niet in militair gebruik, maar met name in politieke afschrikking. Het risico van massavernietiging door een vergelding met kernwapens moest staten dusdanig afschrikken dat een oorlog niet langer overwogen werd. Bovendien zou de angst voor de consequenties van een kernaanval volgens Brodie nooit klein zijn.¹¹ Brodie legde met zijn werk de basis voor wat bekend zou worden als de afschrikkingstheorie. Volgens het Amerikaanse Ministerie van Defensie is afschrikking

---

⁹ Bernard Brodie ed., *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order* (New York 1946), 79.

¹⁰ Ibid., 76.

¹¹ Ibid., 80.

'the prevention from action by fear of the consequences. Deterrence is a state of mind brought about by the existence of a credible threat of unacceptable counteraction'.¹² Simpel gesteld is afschrikking dus de angst voor buitensporige militaire vergelding, waardoor een oorlog voorkomen wordt.

Halverwege de jaren zestig werd er een nieuwe draai gegeven aan de theorie van nucleaire afschrikking. Het concept van '*mutual assured destruction (MAD)*' werd nu geïntroduceerd door de Amerikaanse minister van Defensie Robert McNamara.¹³ Bij die vorm van afschrikking ontstaat er een strategische impasse. In de Koude Oorlog betekende dit dat de Verenigde Staten (VS) en de Sovjet-Unie zich zouden onthouden van een aanval op elkaar vanwege de angst voor wederzijdse vernietiging. Beide staten erkenden dat het belangrijk was een dusdanige kernwapencapaciteit op te bouwen dat een eerste aanval van de vijand 'overleefd' zou worden. Dit hield in dat er dan nog genoeg kernwapens over zouden zijn om een aanval volledig te vergelden, het principe van de *second strike capability*. Zonder dit vermogen zou een *first strike* aantrekkelijk zijn voor de een om een poging te wagen het nucleaire arsenaal van de ander volledig uit te schakelen. Om een aanvallende staat te kunnen vernietigen werden er daarom drie verschillende manieren ontwikkeld om kernwapens te kunnen gebruiken. Naast bommen waren dit draagraketten en onderzeeërs. MAD zou tot het einde van de Koude Oorlog de kern vormen van de strategie van zowel de Amerikanen als de Sovjets.

Debat

Omdat de Koude Oorlog niet uitmondde in een nucleaire oorlog ontstond er een fel academisch debat over de werking van kernwapens. Was het zo dat kernwapens voor stabiliteit zorgden? Het debat kent twee duidelijk te onderscheiden kampen, namelijk die

---

¹² Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Beschikbaar op: <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/> (25 september 2013).

¹³ Henry D. Sokolski ed., *Getting Mad: Nuclear Mutual Assured Destruction, its origins and practice* (Carlisle 2004), 4.

van de 'optimisten' en van de 'pessimisten'.¹⁴ De optimisten geloven dat kernproliferatie kan leiden tot stabiliteit, terwijl de pessimisten het tegendeel beweren. Het gaat in het debat niet om de vraag of kernwapens een vernietigende werking hebben, maar om de waarschijnlijkheid van het gebruik van de wapens en de schaal waarop deze gebruikt worden. Of de wapens intentioneel worden ingezet of niet is daarbij irrelevant. Een kernwapen kan dus ook worden ingezet door een niet-statelijke actor, een gegeven van groot belang in de casus die in deze scriptie centraal staat.

Een belangrijk uitgangspunt voor optimisten in het debat is dat staten zich gedragen als rationele, unitaire actors. Volgens pessimisten daarentegen zijn er organisatorische, bureaucratische en andere factoren die de rationaliteit van staatsgedrag beperken.¹⁵ Nathan Edward Busch stelt dat er in het debat twee 'rondes' te onderscheiden zijn.¹⁶ In de eerste ronde ging het over de rol van nucleaire afschrikking in de stabiliteit tijdens de Koude Oorlog tussen de VS en de Sovjet-Unie. In de tweede ronde spitste het debat zich toe op de risico's die nieuwe kernwapenstaten met zich meebrengen. Hieronder zullen enkele belangrijke argumenten uit die rondes uiteen worden gezet.

Twee vooraanstaande academici in de eerste ronde waren Scott D. Sagan en Kenneth Waltz, respectievelijk een pessimist en een optimist. De realist Waltz stelt dat staten in een anarchistisch wereldsysteem opereren, en daarom op zichzelf moeten vertrouwen om hun veiligheid te waarborgen.¹⁷ De beste manier waarop dit gedaan kan worden, zo stelt Waltz, is door geloofwaardige afschrikking. Kernwapens vormen een van de beste vormen van afschrikking, zo stelt Waltz, omdat een aanval op een kernwapenstaat grote kosten met zich mee kan brengen. Een aanvallende staat loopt immers een groot risico op een desastreuze vergelding. Dit argument wordt overigens gedeeld door meerdere optimisten, waaronder ook John J. Mearsheimer.¹⁸ Optimisten

---

¹⁴ Nathan Edward Busch, *Assessing the optimism-pessimism debate: nuclear proliferation, nuclear risks, and theories of state action* (Toronto 2001), 1-3.

¹⁵ Ibid., 2.

¹⁶ Ibid., 3.

¹⁷ Kenneth Waltz, 'More may be better', in: *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate* (Londen 1981), 3.

¹⁸ John J. Mearsheimer, 'Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War', *International Security*, Vol. 15, Nr. 1 (1990), 5-56, 8, 11 en 37.

concluderen daarom dat kernwapens de kans op oorlog reduceren. Waltz stelt treffend: 'Why fight if you can't win much and stand to lose everything?'

Pessimisten stellen dat staten vaak echter niet als rationale, unitaire staten handelen. Sagan stelt dat grote organisaties gekenmerkt worden door 'satisficing': 'rather than searching for the policy that maximizes their utility, they often accept the first option that is minimally satisfying'.¹⁹ Met andere woorden, staten handelen niet rationeel. Een andere, veelgehoorde kritiek in het kamp van de pessimisten is het argument dat staten niet altijd een arsenaal opbouwen die een nucleaire aanval overleeft, het ontbreekt ze dan dus aan een *second strike capability*.²⁰ Bovendien ontbreekt het arme staten vaak aan de benodigde controle over hun wapenarsenaal, zo stelt Peter Feaver.²¹ Mede hierdoor is stabiliteit niet altijd te bewerkstelligen.

In de tweede ronde bracht Jordan Seng namens de optimisten belangrijke argumenten naar voren.²² Hij stelt dat de ervaringen van nieuwe kernwapenstaten in belangrijke mate zullen verschillen van die van de VS en de Sovjet-Unie tijdens de Koude Oorlog. Door een gebrek aan financiële en technische middelen zullen zij genoeg moeten nemen met veel kleinere wapenarsenalen. Een gevolg hiervan is volgens Seng dat de controle erover eenvoudiger is. Het argument van de belemmeringen van de pessimisten uit de eerste ronde zou daarom niet van toepassing zijn. Volgens pessimisten als Sagan zorgen de financiële, organisatorische en technische belemmeringen er echter voor dat deze staten geen arsenaal kunnen ontwikkelen die een accurate *first strike* overleeft.²³ Optimisten stellen daartegenover dat deze kernwapens eenvoudiger te verbergen zijn, en dat een staat 'cannot destroy what one cannot see'.²⁴ Pessimisten stellen echter dat opkomende kernwapenstaten het gevaar lopen het slachtoffer te worden van

---

¹⁹ Scott D. Sagan, 'The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons', *International Security*, Vol. 18, Nr. 4 (1994), 66-108, 71.

²⁰ *Ibid.*, 90-93.

²¹ Nathan Edward Busch, *Assessing the optimism-pessimism debate: nuclear proliferation, nuclear risks, and theories of state action*, 6.

²² Jordan Seng, 'Less is More: Command and Control Advantages of Minor Nuclear States', *Security Studies*, Vol. 6, Nr. 4 (1997), 50-92, 64-65.

²³ Scott D. Sagan, 'Correspondence: Proliferation Pessimism and Emerging Nuclear Powers', *International Security*, Vol. 22, Nr. 2 (1997), 197-200, 199.

²⁴ Jordan Seng, 'Less is More: Command and Control Advantages of Minor Nuclear States', 73.

oneigenlijk gebruik van de nucleaire wapens, zeker ten tijde van politieke en sociale onrust.²⁵ In die tijden is het militaire personeel bovendien minder betrouwbaar, wat een risico vormt voor de controle over de wapens.

Voorwaarden stabiele afschrikking

Het bovenstaande debat tussen de optimisten en pessimisten is vooralsnog onbeslist. Hoe kunnen twee nucleaire staten elkaars dreiging dusdanig opheffen dat er geen belang bij is om in oorlog te raken? Kortom, wat zijn de voorwaarden voor een stabiele nucleaire situatie? Mario E. Carranza stelt dat afschrikking in essentie een openlijke nucleaire strategie is.²⁶ Deze afschrikking moet volgens hem geloofwaardig zijn en de omstandigheden waarin een land zou overgaan tot vergelding moeten volgens Carranza heel duidelijk omschreven worden. Hij stelt dat er drie voorwaarden zijn voor succesvolle nucleaire afschrikking. Ten eerste moet de afschrikker de capaciteit hebben om nucleaire wapens in te zetten tegen de potentiële vijand. Ten tweede moet de afschrikker duidelijk zijn wil communiceren om in het geval van een aanval deze te vergelden met kernwapens. Ten derde moet de potentiële vijand erkennen dat de eerste twee elementen inderdaad bestaan.

Naast de voorwaarden voor succesvolle nucleaire afschrikking formuleert Carranza vier vereisten voor stabiele nucleaire afschrikking voor de lange termijn.²⁷ In de eerste plaats is het cruciaal dat een nucleair wapenarsenaal betrouwbaar is. Dit houdt onder meer in dat de wapens adequaat getest moeten zijn. Ten tweede moeten beide kernwapenstaten de eerder gememoreerde *second strike capabilities* ontwikkelen. Ten derde mag geen van beide staten er baat bij hebben over te gaan tot preventieve militaire aanvallen die trachten het nucleaire wapenarsenaal van de ander te vernietigen. Ten vierde is het belangrijk dat de kernwapens niet het risico lopen om gebruikt te worden

---

²⁵ Nathan Edward Busch, *Assessing the optimism-pessimism debate: nuclear proliferation, nuclear risks, and theories of state action*, 8-9.

²⁶ Mario E. Carranza, 'An Impossible Game: Stable Nuclear Deterrence After the India and Pakistani Tests', *The Nonproliferation Review/Spring-Summer* (1999), 11-24, 16.

²⁷ *Ibid.*, 16.

door mensen die hiervoor geen toestemming hebben, waaronder terroristen. Wanneer aan deze vereisten is voldaan dan spreekt Carranza van stabiele nucleaire afschrikking.

§1.2 Waarom steunen regeringen soms militante groeperingen?

Naast de dreiging met kernwapens, die pas vanaf de jaren negentig mogelijk werd voor Pakistan in de richting van India, was zoals eerder gememoreerd het steunen van militante groeperingen al vanaf 1947 een geliefd middel van de Pakistaanse regering voor het verdedigen van regionale belangen. Dat roept een aantal vragen op. Waarom steunt een aantal regeringen soms militante groeperingen die opstanden plegen of terroristische daden en welke hulp geven ze dan?

Volgens Daniel Byman e.a. behoren staten nog altijd tot de belangrijkste sponsors van *insurgent groups*.²⁸ Steun wordt ook wel gevonden binnen de diaspora of bij andere niet-statelijke actoren, maar de schaal waarop zij kunnen helpen is beduidend minder dan bij staten in de meeste gevallen. Staten kunnen gedreven worden door verschillende motieven bij het geven van die hulp. Byman e.a. onderscheiden twaalf redenen (zie tabel 1), die hieronder toegelicht zullen worden.

Tabel 1 - Verschillende soorten steun²⁹

Motieven staatssteun militante organisaties
Regionale invloed
Destabilisatie van buurland(en)
Wraak
Wijziging regime
Invloed verzekeren in oppositie
Staatsveiligheid
Prestige
Steun aan religiegenoten
Steun aan etnische gelijken
Irredentisme
Ideologie
Plundering

²⁸ Daniel Byman e.a., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements* (Pittsburgh 2001) 9.

²⁹ Ibid., 9-40.

De eerste motivatie voor het steunen van militante organisaties door een regering die genoemd wordt door Byman e.a. is het vergaren van regionale invloed. Via het steunen van deze bewegingen kan er druk worden uitgeoefend op een rivaal, meestal langs de grenzen van de twee staten. Zo kan er geholpen worden bij het organiseren van een opstand om zo instabiliteit te bevorderen in het buurland.³⁰ De tweede reden voor staatssteun aan militante groeperingen is nauw verbonden met de eerste, namelijk een poging tot destabilisatie van een buurland. Een opstand van deze organisaties fungeert voor een staat dan in feite als alternatief voor oorlog en minder directe manier om de rivaal of vijand te verzwakken. Als zo'n opstand lang aanhoudt en de strijd langdurig wordt kan dit een zware belasting zijn voor de economie van de rivaal en zo dus van deze steun een zeer effectieve manier maken.³¹

Een derde motivatie voor het verlenen van hulp aan militante organisaties kan simpelweg wraak zijn. Het kan bijvoorbeeld gebeuren dat een staat een guerrillagroep steunt en een andere staat er daarom voor kiest een militante organisatie te steunen om zich te wreken. Overigens stellen Byman e.a. dat de angst voor wraak regeringen ook kan weerhouden van de interventie in een andere staat.³² Soms gaat die steun echter nog een stuk verder en is de drijfveer van de hulp het omvergooien van de regering in een rivaliserende staat. Deze moeilijke opdracht is de vierde drijfveer die door Byman e.a. genoemd wordt. De vijfde reden voor mogelijke staatssteun kan zijn dat een regering ervoor wil zorgen dat de oppositie geen beleid gaat voeren tegenstrijdig aan de eigen belangen. Een ingreep in het buurland kan in dat geval een optie zijn.³³

Het zesde motief dat Byman e.a. aandragen is de interne veiligheidssituatie in een land. Militanten kunnen gebruikt worden tegen dissidenten of andere groepen die tegen de regering zijn. Een regering kan echter ook prestige ontleen aan het steunen van de opstand van een militante groepering, het zevende motief. Dit kan interessant zijn als een

---

³⁰ Daniel Byman e.a., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, 23.

³¹ Ibid., 32.

³² Ibid., 34.

³³ Ibid., 34-35.

leider of regime ambities heeft buiten het eigen territorium.³⁴ Een leider van een staat hoeft echter niet eens zo ambitieus te zijn, zo maken punt acht en negen duidelijk. Het kan ook gewoon voorkomen dat een regering steun verleent om religiegenoten te helpen of mensen met dezelfde etnische afkomst. De reden is dan vaak van geopolitieke aard. Meestal wordt er dan gesteld dat het de plicht is van de staat om deze 'broeders' te helpen, puur om invloed te houden in het gebied waarin zij actief zijn.³⁵

Irredentisme is het tiende motief dat Byman e.a. aandragen voor de hulp van een militante organisatie, hoewel ze dit als zeldzaam bestempelen. Irredentisme is in feite de wens om een (nog) niet teruggewonnen deel van een staat terug te krijgen.³⁶ Dat verleden vormt in feite ook de drijfveer bij het elfde punt dat Byman e.a. noemen, namelijk ideologie. Zij wijzen op het feit dat communisme en anticommunisme belangrijke motieven zijn geweest voor het geven aan hulp aan militante organisaties door de hele wereld.³⁷

De twaalfde en laatste reden voor het geven van steun aan militante groeperingen kan het profiteren zijn van de plunderingen die zij uitvoeren. Zo hebben hooggeplaatste figuren in het leger van Oeganda flink geprofiteerd van de activiteiten van een aantal bewegingen in Congo, dat ontdaan werd van een groot deel van zijn natuurlijke eigendommen.³⁸

Duidelijk is dat regeringen tal van redenen kunnen hebben voor het steunen van een militante beweging. Die redenen kunnen ook prima samengaan. Het grote doel kan invloed zijn in de regio maar ook het verstevigen van de macht in eigen land. Byman e.a. stellen echter dat staten voor militanten organisaties een moeilijke of onbetrouwbare bron van hulp kunnen zijn, waardoor ze zich vaak genoodzaakt voelen om steun te zoeken bij anderen.³⁹ De hulp kan verschillende vormen aannemen, afhankelijk van de mate waarin een regering een organisatie steunt. Geld, wapens, training, directe militaire steun en

---

³⁴ Daniel Byman e.a., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, 36.

³⁵ *Ibid.*, 36-37.

³⁶ *Ibid.*, 38.

³⁷ *Ibid.*, 39.

³⁸ *Ibid.*, 39.

³⁹ *Ibid.*, 40.

diplomatieke steun kunnen bijzonder waardevol zijn. Een andere manier kan het bieden van een veilige plaats om te schuilen zijn, of van waaruit ze hun acties kunnen ondernemen. Bovendien kan de regering inspiratie bieden volgens Byman e.a., al maakt deze hulp doorgaans geen groot verschil.⁴⁰

§1.3 Probleemstelling

De probleemstelling die centraal staat in deze scriptie luidt als volgt: *in hoeverre heeft het vergaren van kernwapencapaciteit de steun die Pakistan aan militante organisaties geeft, als poging India te ontwrichten, beïnvloed sinds 1990?* Uit het bovenstaande kwam duidelijk naar voren dat stabiele nucleaire afschrikking alleen bereikt kan worden als kernwapens niet het risico lopen in handen te vallen van mensen die geen toestemming hebben de wapens te gebruiken. Met andere woorden, kernwapens mogen niet het risico lopen gestolen te worden door bijvoorbeeld terroristen. Pakistan heeft, zoals reeds gememoreerd, een lange traditie opgebouwd met het steunen van militante groepen om zo regionale belangen te verdedigen. Met de in paragraaf 1.1 en 1.2 geformuleerde criteria voor nucleaire stabiliteit en staatssteun voor terrorisme is het daarom interessant om te onderzoeken of de kernwapens wat veranderd hebben aan de Pakistaanse steun in de strijd tegen India.

Drie begrippen uit de hoofdvraag verdienen enige toelichting. In de eerste plaats moet duidelijk gemaakt worden wat er bedoeld wordt met 'kernwapencapaciteit'. In deze scriptie wordt ervan uitgegaan dat Pakistan in 1990 een dusdanige kernwapencapaciteit had opgebouwd dat het in staat was op zeer korte termijn een kernwapen te monteren en in te zetten bij een aanval.⁴¹ Vanaf dat moment kan er dus gesteld worden dat er sprake was van een geloofwaardige dreiging. Onderzocht zal worden of er vanaf dat moment veranderingen zijn waar te nemen in de steun aan militante groeperingen. Met de

---

⁴⁰ Daniel Byman e.a., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, 105.

⁴¹ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia* (Stanford 2007) 100.

kernwapentests in 1998 werd Pakistan officieel een kernwapenstaat. In dit onderzoek zal tevens geanalyseerd worden wat het effect daarvan was op de steun aan de militanten.

Het tweede begrip dat toelichting verdient is 'militante organisaties'. Onder een militant wordt iemand verstaan die op agressieve en gewelddadige manier een politieke filosofie promoot, in naam van een beweging. Dit kunnen activisten zijn, terroristen, *insurgents* en revolutionairen en daarmee is het begrip in feite een verzamelnaam voor allerlei groeperingen. Mits anders vermeld worden in dit onderzoek al deze groepen onder de noemer 'militante organisaties' geschaard. Alle militanten delen de volgende eigenschappen:

- Ze gebruiken direct geweld, of dat nu offensief of defensief bedoeld is;
- Ze rechtvaardigen dat geweld met de ideologische retoriek van hun organisatie.⁴²

In deze scriptie wordt het directe geweld van militante organisaties in Pakistan en India in de richting van India onderzocht die daarbij steun kregen vanuit Pakistan.

De derde component die enige toelichting behoeft is 'Pakistan'. 'All countries have armies, but here, an army has a country', zo luidt een Pakistaanse grap volgens Pervez Hoodbhoy.⁴³ Het is veelzeggend over de rol die het leger in het land speelt. Het heeft al sinds het bestaan van het land grote macht, zoals duidelijk zal worden in hoofdstuk 2. Toch zijn er ook burgerregeringen geweest. Met Pakistan wordt in de hoofdvraag gemakshalve alle burgerregeringen, het Pakistaanse leger en de belangrijkste veiligheidsdienst, de *Inter-Services Intelligence* (ISI) bedoeld. In deze scriptie zal duidelijk worden dat er ook binnen deze instituten niet altijd eenheid was. Vandaar dat in dit onderzoek ervoor is gekozen om de hulp van al deze staatslichamen onder de grote noemer 'Pakistan' te scharen.

Hoofdstuk 2 schetst de historische context waarbinnen Pakistan uiteindelijk besloot kernwapens te ontwikkelen. Er zal hierbij een achtergrond van het conflict worden beschreven met de belangrijkste oorzaken en de verschillende oorlogen. Wie

---

⁴² Kiran Firdous, 'Militancy in Pakistan' (versie 15 maart 2009), http://www.issi.org.pk/publication-files/1299825170_97247252.pdf113 (22 juli 2013) 112-113.

⁴³ Pervez Hoodbhoy, 'Can Pakistan Work? A Country in Search of Itself', *Foreign Affairs*, Vol. 86, Nr. 4 (2004), 122-129, 122.

bepaalde eigenlijk het buitenlands beleid van Pakistan? Dit laatste is relevant omdat het inzicht verschaft in hoe de macht zich in Pakistan ontwikkeld heeft in de loop der jaren. Alleen met die achtergrond is het mogelijk de beslissingen te begrijpen die er na 1990 zijn genomen. Hoofdstuk 3 analyseert wat de achtergrond is van de Pakistaanse hulp aan militante groeperingen. Hoe is dat ontstaan en waarom is het steeds verder uitgebreid?

Hoofdstuk 4 behandelt de periode van 1990 tot het einde van een conflict tussen India en Pakistan in 2001/2002. Wat gebeurde er in deze periode? Wat waren de oorzaken en gevolgen van de kernwapentests? Wat gebeurde er in deze periode met de steun aan militante organisaties? Hoofdstuk 5 gaat vervolgens in op de periode na de crisis van 2001/2002 en de aanslagen in de VS op 11 september 2001, die grote gevolgen hadden voor Pakistan. Wat gebeurde er met de relatie tussen India en Pakistan? Wat gebeurde er met de steun aan de militanten? Gebeurde er iets in Pakistan zelf dat aanleiding geeft tot optimisme over de toekomstige relatie met India en wat kan er gezegd worden over de nucleaire stabiliteit?

De conclusie van dit onderzoek vat de belangrijkste bevindingen samen en komt met aanbevelingen aan de Pakistaanse regering en het Westen om de situatie in Pakistan te verbeteren. Daarnaast zullen er aanbevelingen worden gedaan voor toekomstig onderzoek en zullen er theoretische gevolgen gedestilleerd worden uit de behandelde casus voor falende staten die in de toekomst kernwapens zullen ontwikkelen. Welk gedrag is er te verwachten en wat betekent dat? Lastig voor dit onderzoek is het feit dat er in Pakistan geen cijfers worden bekendgemaakt over de hulp die militante groeperingen krijgen. Conclusies over de ontwikkeling ervan worden dan ook gedaan op basis van een groot literatuur- en bronnenonderzoek. Is er in de literatuur een trend waarneembaar waarbij militante groeperingen extra werden geholpen bij hun activiteiten of werden zij juist in toenemende mate tegengewerkt? Welke keuzes maakte de regering en hoe reageerde het leger? Met dit soort vragen in het achterhoofd is er getracht bewijs te vinden voor een gefundeerd antwoord op de hoofdvraag. Voor de periode onder president Asif Ali Zardari, die in 2008 aan de macht kwam, is er met name gebruik gemaakt van nieuwsbronnen op internet.

II De weg naar nucleaire bewapening

De relatie tussen India en Pakistan is altijd al bemoeilijkt door een aantal historische en politieke kwesties. Bepalend was de manier waarop het Indiase subcontinent zich afscheidde van het Britse rijk in 1947. Spoedig zouden de problemen zich opstapelen. Een grote uitdaging voor de Pakistaanse leiders na de oprichting van hun staat was om de bevolking zich onderdeel te laten voelen van Pakistan. Dat er ergens tijdens die natievorming en het onderhouden van de relaties met India iets mis is gegaan blijkt wel uit de manier waarop een aantal prominente Westerse politici zich af en toe uitlaten over Pakistan, India en Kasjmir. Zo omschreef Bill Clinton in zijn periode als president van de VS Kasjmir al eens als 'de meest gevaarlijke plaats op aarde'.⁴⁴ Niet vreemd, gezien het feit dat twee eeuwige rivalen die frequent met elkaar in oorlog zijn geraakt allebei de beschikking hebben over kernwapens en bovendien beide frequent het doelwit zijn van terroristische aanslagen. Hoe heeft het zover kunnen komen? Waarom is Pakistan uiteindelijk een kernwapenprogramma gestart? Een duik in de geschiedenis is noodzakelijk om de achtergronden te begrijpen.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de ontwikkelingen die hebben geleid tot de nucleaire bewapening van Pakistan. Wat zijn de onderliggende oorzaken? Paragraaf 2.1 besteedt kort aandacht aan de splitsing van het Indiase subcontinent van het Britse rijk in 1947. Dit deel richt zich voornamelijk op de wortels van de verdere conflictueuze relatie tussen India en Pakistan. Paragraaf 2.2 behandelt de eerste oorlog tussen Pakistan en India kort na de onafhankelijkheid en maakt inzichtelijk hoe het Pakistaanse leger zich in de eerste jaren na de onafhankelijkheid in de bestuurlijke top van het land nestelde. Paragraaf 2.3 gaat in op andere oorlogen na die tijd, waarbij er speciale aandacht is voor de oorlog van 1971, die grote invloed had op de verdere verhoudingen. Deze paragraaf maakt duidelijk hoe de omgang van Pakistan met India is veranderd. Paragraaf 2.4 maakt de totstandkoming en de uitwerking van het kernwapenprogramma van Pakistan

---

⁴⁴ Lloyd I. Rudolph en Susanne Hoeber Rudolph ed., *Making U.S. Foreign Policy Towards South Asia – Regional Imperatives and the Imperial Presidency* (Bloomington 2008) 190.

inzichtelijk. Duidelijk wordt waarom de wens van dergelijke bewapening er kwam en hoe die bewapening gebruikt is in het buitenlands beleid van Pakistan.

§2.1 De geboorte van een rivaliteit

De wortels van de rivaliteit tussen Pakistan en India liggen in de bloedige afscheiding van het Indiase subcontinent van de Britten. Op 15 augustus 1947 werden twee onafhankelijke staten gevormd uit de oude Britse kolonie in de vorm van Pakistan en India. De eerstgenoemde werd een staat voor de moslims, die een substantiële minderheid hadden vormden op het subcontinent. Mohandas Gandhi en Jawaharlal Nehru hadden met hun Congrespartij al enige tijd naar een democratische nieuwe staat gestreefd waarin alle bevolkingsgroepen verenigd zouden zijn. Het feit dat de meerderheid van de bevolking hindoeïstisch was had echter tot argwaan geleid onder moslimleiders, die daarom in 1906 de Moslimliga oprichtten om zich sterk te maken voor de politieke rechten van de moslims.⁴⁵ Nadat de Congrespartij bij de verkiezingen in 1937 een ruime overwinning had behaald in zes provincies wenste het geen coalitie meer te vormen met de Moslimliga. Opvallend was dat deze laatstgenoemde partij matig scoorde in de kiesdistricten waar moslims in de meerderheid waren. Dit alles leidde tot grote teleurstelling bij Mohammed Ali Jinnah, de leider van de partij die vanaf dat moment de theorie van een onafhankelijke nieuwe staat naast India begon te propaganderen.⁴⁶ Deze kwam er dus uiteindelijk in de vorm van Pakistan in 1947.

Pakistan kreeg de gebieden waarin moslims in de meerderheid waren in het noordwesten en in Bengalen (in bijlage 3 zichtbaar als Bangladesh, de rode gebieden besloten later pas over hun lot), India omspande de rest op 562 vorstendommen na, die tijdens de Britse bezetting ook al veel autonomie hadden gekend. Deze mochten later beslissen of ze deel wilden uitmaken van India of van Pakistan.⁴⁷ Meer dan tien miljoen mensen in zowel India als Pakistan kozen ervoor om te verhuizen naar de andere kant.

---

⁴⁵ T.V. Paul ed., *The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry* (Cambridge 2005) 6.

⁴⁶ *Ibid.*, 6-7.

⁴⁷ *Ibid.*, 6-7.

Het betekende één van de grootste massamigraties in de geschiedenis en ging gepaard met veel geweld.⁴⁸ Van de vorstendommen die later mochten beslissen over hun lot besloten bijna alle vorstendommen die in India lagen zich aan te sluiten bij India, terwijl de vorsten binnen de grenzen van Pakistan zich bij dat land aansloten. Drie vorstendommen besloten echter onafhankelijk te blijven van zowel India als Pakistan: Junagadh in het westen, Haiderabad in het zuiden en Jammu en Kasjmir in het noorden. Uiteindelijk zouden de eerste twee zich na interne opstanden aansluiten bij India, aangezien de meerderheid er hindoeïstisch was. Jammu en Kasjmir werd echter al snel de inzet van een groot conflict tussen Pakistan en India.⁴⁹

§2.2 Het leger via conflict met India aan de macht

Pakistan mag dan gecreëerd zijn als staat voor de moslims, dit was in de beginfase nog niet direct duidelijk in politiek opzicht. De nieuwe staat voerde een politiek van secularisme dankzij Jinnah. Hij was gedurende zijn politieke carrière actief geweest bij de Congrespartij en profileerde zich daar als groot voorvechter van eenheid tussen hindoes en moslims. Bij de Moslimliga bleef hij harmonie propaganderen.⁵⁰ Jinnahs doel en die van de top van de Moslimliga was 'to wrest a state in which Muslim economic, political and cultural interest could be safeguarded, but not to create an Islamic state', stelt Ian Talbot.⁵¹ S. Paul Kapur schrijft echter dat de *raison d'être* van Pakistan uiteindelijk wel geworteld lag in de religieuze identiteit. Het bestond boven alles uit een gemeenschap die verbonden werd door religie. Nadat Jinnah stierf schudde de Pakistaanse regering dan ook al snel het seculiere karakter van zich af en ging een meer islamitische koers varen als poging het

---

⁴⁸ T.V. Paul ed., *The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry*, 7.

⁴⁹ Ibid., 7-8.

⁵⁰ S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', in: Sumit Ganguly en William R. Thompson ed., *Asian Rivalries – Conflict, Escalation, and Limitations on Two-Level Games* (Stanford 2011) 61-78, 64-65.

⁵¹ Ian Talbot, *Pakistan: A Modern History* (New Delhi 1984) 27.

land verder te verenigen.⁵² De andere twee hoekstenen van de nieuwe nationale ideologie werden de vijandigheid tegenover India en Urdu als de officiële taal.⁵³

Door de rivaliteit met India te benadrukken trachtten de Pakistaanse leiders de nieuwe Pakistaanse staat legitimiteit en autoriteit te geven. De bevolking werd voortdurend verteld dat de natiestaat in gevaar was en dat die dreiging kwam van India. Dit culmineerde in de vorming van een groot leger, dat Pakistan moest beschermen tegen het grote buurland. Het kreeg bovendien een belangrijke rol in het dagelijks leven, mede omdat leden van de Moslimliga zelf nauwelijks tot geen ervaring hadden in het regeren van een staat en de hulp konden gebruiken van generaals.⁵⁴ Samen gebruikten het leger en de religieuze leiders van het land religie als middel om nationale eenheid te kweken. De islam betekende voor het leger tevens een rechtvaardiging van de eigen leidende positie. Door de nadruk op de religieuze verschillen te leggen groeide de wig tussen Pakistan en India verder, waardoor het leger steeds meer als de beschermer tegen het hindoeïstische kwaad gezien werd.⁵⁵ Hierdoor werd bovendien de problematiek rond het vorstendom van Jammu en Kasjmir nog belangrijker. De meerderheid daar was immers moslim en gezien de nadruk op de islamitische identiteit kwam de kwestie al snel bovenaan de Pakistaanse agenda te staan. Belangrijk is echter tevens dat het leger gebaat was bij een langdurig conflict, aangezien zo de perceptie van een voortdurende bedreiging voor de nationale veiligheid gegarandeerd bleef en daarmee de relevantie van het leger.⁵⁶

Het Pakistaanse leger had na de afscheiding van het Indiase subcontinent dertig procent van het oude Britse leger gekregen en stond zodoende onder leiding van een Britse generaal. Hari Singh, de heerser van het vorstendom Kasjmir had op zijn beurt goede banden met de Britten en daarom was een oorlogsverklaring door Pakistan op dat moment nog geen optie. Er moest een andere manier bedacht worden om Kasjmir te

---

⁵² S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', 65.

⁵³ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 15.

⁵⁴ Ibid., 15.

⁵⁵ S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', 66.

⁵⁶ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 26.

veroveren.⁵⁷ Tijdens een bijeenkomst op 19 juli 1947 van de *All Jammu and Kashmir Muslim Conference*, een grote politieke partij in Jammu en Kasjmir, kwamen de bijeengekomen leden tot een resolutie waarin geconcludeerd werd dat Kasjmir door de moslimmeerderheid en de geografische omstandigheden aansluiting moest zoeken bij Pakistan.⁵⁸

Omdat veel moslims in Kasjmir bang waren voor de toekomst van hun regio gaven zij hun steun aan de partij. De partij nam het voortouw in een opstand tegen Singh, die graag onafhankelijk wilde blijven. Zij trokken richting Srinagar, de hoofdstad van Kasjmir, waarbij ze de steun kregen van Pakistaanse legerofficieren. Op die manier werd gehoopt dat de irreguliere troepen in Kasjmir, de zogenaamde *lashkar*, met gemak de legers van de Singh konden verslaan. Er was echter geen rekening gehouden met de optie dat de hij het Indiase leger om hulp zou vragen.⁵⁹ Dit is precies wat er gebeurde en daarbij werd bovendien de belofte gedaan door Singh dat Kasjmir zich in ruil voor die hulp bij India zou voegen, via een brief aan Louis Mountbatten, de Gouverneur-Generaal van India.⁶⁰ Op 26 oktober 1947 werd de overeenkomst ondertekend en kort daarna arriveerden de eerste Indiase troepen in Srinagar.⁶¹

Ondanks dat er nu een overeenkomst lag legde Pakistan zich niet neer bij de toetreding van Kasjmir tot India. Het stelde dat de beslissing van Singh ondemocratisch tot stand was gekomen en dat het strijdig was met de voorwaarden van de eerdere opdeling van het Indiase subcontinent bij de afscheiding van het Britse rijk. Vanaf dat moment werd het conflict met Kasjmir een hoofdkwestie in de relatie met India.⁶² De Pakistanen konden het simpelweg niet toestaan dat een regio met een forse moslimmeerderheid deel uitmaakte van India. Welke andere gebieden zouden immers

---

⁵⁷ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 26, 28.

⁵⁸ Mohammad Jamil, 'Resolution for accession of Kashmir to Pakistan' (versie 19 juli 2013), <http://www.thefrontierpost.com/article/27833/> (8 juli 2013).

⁵⁹ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 28.

⁶⁰ Maharadja Hari Singh, Letter to Lord Mountbatten (Kasjmir 1947), beschikbaar op: <http://www.jammu-kashmir.com/documents/harisingh47.html> (6 juli 2013).

⁶¹ Maharadja Hari Singh, Instrument of Accession (Kasjmir 1947), beschikbaar op: http://www.jammu-kashmir.com/documents/instrument_of_accession.html (6 juli 2013).

⁶² Stephen P. Cohen, *India: Emerging Power* (Washington 2001) 219.

anders nog volgen?⁶³ Uiteindelijk stuurden de Verenigde Naties (VN) vredestroepen na Indiase klachten over Pakistaanse acties en kwam er in 1948 een wapenstilstand. Ongeveer twee derde van Kasjmir was nu in Indiase handen, terwijl Pakistan een derde van het territorium beheerste. Sumantra Bose stelt dat hiermee het conflict tussen beide staten definitief tot stand gekomen was.⁶⁴ Voor de Pakistaanse regering was dit reden genoeg om liefst 70 procent van de nationale begroting te reserveren voor defensie.⁶⁵ Hiermee werden onder meer de veiligheidsdiensten aanzienlijk versterkt.⁶⁶ Zo kreeg het leger steeds meer macht.

§2.3   Richting een besef van de werkelijke machtsverhoudingen

Na de eerste oorlog in Kasjmir bleef het leger aan invloed winnen en groeide zo steeds verder uit tot de dominante institutie in Pakistan. Generaal Ayub Khan greep zelfs de macht in 1958 via een militaire coup en voerde het oorlogsrecht in. Het leger domineerde daarmee de Pakistaanse politiek. Het bepaalde de ideologische agenda van Pakistan en regelde de nationale veiligheid. Als de binnenlandse politiek van latere burgerregeringen het leger niet beviel dan greep het in. Haqqani stelt dat het leger liefst vier keer de macht direct in handen nam omdat volgens hen de burgers incapabel waren het land te regeren.⁶⁷ Daarbij werden ze gesteund door de ISI, de grootste van de drie veiligheidsdiensten van Pakistan. Haqqani legt uit dat zij op de achtergrond moeite deden om de tegenstellingen tussen politieke partijen uit te vergroten en verder op de spits te drijven om zo een legercoup te rechtvaardigen. Ondertussen veranderde het leger meermaals de constitutie van Pakistan, ogenschijnlijk om het pad voor te bereiden voor een stabiele democratie. Deze veranderingen bemoeilijkten echter ook de samenwerking tussen politieke partijen. Een consistent regeringssysteem kwam dan ook niet of nauwelijks van de grond. Bovendien regelde Khan via hervormingen mede dat de staat

---

⁶³ S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', 68.

⁶⁴ Sumantra Bose, *Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace* (Cambridge 2003) 41.

⁶⁵ A.R. Siddiqi, *The Military in Pakistan: Image and Reality* (Lahore 1996) 70.

⁶⁶ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 29.

⁶⁷ *Ibid.*, 314.

controle hield over onderwijs en media. De leger had zo de controle over alle cruciale lagen van de Pakistaanse staat.⁶⁸

De Pakistaanse leiders hielden in de jaren die volgden vast aan het geloof dat alleen via islamitisch nationalisme, de confrontatie met India en externe allianties voldoende wapens vergaard konden worden en genoeg geld om de staat verder te ontwikkelen.⁶⁹ Deze hulp kwam met name uit Amerikaanse hoek, die sinds de regering-Eisenhower militaire capaciteit wilde opbouwen in landen als Pakistan, Irak, Turkije en Iran.⁷⁰ In ruil daarvoor zou de VS wapens en economische hulp geven.⁷¹ Die hulp was cruciaal maar kwam enigszins onder druk te staan toen de VS onder leiding van Kennedy tevens banden wenste aan te knopen met India. Terughoudendheid van India zorgde voor opluchting, maar duidelijk werd toen wel dat Pakistan meer verwachtte van de relatie dan verkregen werd. Dat was reden om tevens de band met China te versterken, waarover in paragraaf 3.1 meer.⁷² Mede door de externe materiële hulp deed Pakistan in 1965 een nieuwe poging Kasjmir in handen te krijgen.

In augustus 1965 trokken Pakistaanse soldaten verkleed als stamleden de vallei van Kasjmir binnen en probeerden daar de bevolking te bewegen tot een opstand. Indien geslaagd zou het Pakistaanse leger het gebied binnentrekken om het territorium te bezetten. Pijnlijk was echter dat de opstand uitbleef en de militairen door het volk eigenhandig werden overgedragen aan de Indiase autoriteiten.⁷³ Het Pakistaanse leger trok daarop echter alsnog India binnen en viel het zuiden van Kasjmir aan. Beide kampen wisten aanvankelijk enkele successen te boeken, tot er halverwege september een patstelling bereikt werd. Onder bemiddeling van de VN kwam er een wapenstilstand tot stand en werd op 10 januari 1966 de Verklaring van Tashkent ondertekend.⁷⁴ Dit was een resolutie van negen punten waarin onder meer werd afgesproken dat er teruggekeerd zou

---

⁶⁸ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 39.

⁶⁹ Ibid., 50.

⁷⁰ Shirin Tahir-Kheli, *The United States and Pakistan: The Evolution of an Influence Relationship* (New York 1982) 3.

⁷¹ Ayesha Jalal, *The State of Martial Rule* (Cambridge 1990) 111.

⁷² Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 44-45.

⁷³ Sumit Ganguly, *The Crisis in Kashmir: Portents of War, Hopes of Peace* (New York 1997) 57.

⁷⁴ Ibid., *Conflict Unending: India-Pakistan Tensions Since 1947* (New Delhi 2002) 31-50.

worden naar de status-quo van voor het moment dat de oorlog begon. Beide partijen beloofden bovendien hun best te doen de onderlinge verhoudingen te verbeteren.⁷⁵ Pakistan kreeg echter in 1971 te maken met nieuwe spanningen, nu binnen de eigen grenzen.

Nadat in oktober 1970 de eerste nationale verkiezingen gehouden waren braken er massale rellen uit in het oosten van Pakistan, het gebied dat afgezonderd was van de rest van Pakistan. Tijdens verkiezingen daar had de Oost-Pakistaanse Awami Moslim Liga liefst 167 van de 169 zetels gewonnen. Daarmee hadden ze recht op een meerderheid in het Pakistaanse parlement en claimden dus het recht een regering te vormen. De leider van de Pakistaanse Volkspartij, Zulfikar Ali Bhutto, weigerde echter het premierschap over de dragen aan Sheikh Mujibur Rahman, de leider van de Awami Liga en schakelde de hulp van het leger in. Dat leger werd gedomineerd door West-Pakistaniërs.⁷⁶ De rellen die volgden werden hard neergeslagen door het leger. Miljoenen vluchtelingen trokken naar India in de lente van 1971. Omdat India die stroom niet aankon besloot het in te grijpen. Het gaf onder meer steun aan een gewapende Bengaalse verzetsgroep uit Oost-Pakistan. Bovendien viel het Pakistan aan nadat de Pakistaniërs luchtaanvallen uitvoerden op de basis van de Indiase luchtmacht op 3 december. De oorlog die daarop volgde duurde slechts dertien dagen. India nam al snel Dhaka in en op 16 december gaven Pakistaanse troepen zich over, waarna India een staakt-het-vuren uitriep.⁷⁷

De gevolgen van de korte oorlog in 1971 voor Pakistan waren erg pijnlijk. Bangladesh werd via het Verdrag van Shimla op 2 juli 1972 gevormd als nieuwe natie uit wat eerder Oost-Pakistan was. Hierin werd bovendien een linie afgesproken, een zogenaamde *Line of Control*, waarbinnen de wapenstilstand gerespecteerd moest blijven.⁷⁸ India had bovendien ongeveer 5.000 vierkante kilometer aan territorium in beslag

---

⁷⁵ Tashkent Conference, Tashkent Declaration (Tasjkent 1966), beschikbaar op: <http://www.stimson.org/research-pages/tashkent-declaration/> (8 juli 2013).

⁷⁶ Siddiq Salik, *Witness to Surrender* (Oxford 1997) 228-229.

⁷⁷ Sumit Ganguly, *Conflict Unending: India-Pakistan Tensions Since 1947*, 67-69.

⁷⁸ Government of India, Simla Agreement (Simla 1972), beschikbaar op: <http://www.jammu-kashmir.com/documents/simla.html> (6 juli 2013).

genomen en hield 90.000 Pakistanen gevangen. Nog pijnlijker was allicht het feit dat de Pakistanen nu beseften dat India superieur was op het slagveld. Dit was een bittere pil voor de Pakistaanse leiders.⁷⁹ Pakistan wenste nog altijd de situatie in Kasjmir te veranderen, maar voorlopig ging de aandacht uit naar andere zaken. Een oorlog met India zou alleen maar kunnen leiden tot een catastrofe voor de Pakistanen.⁸⁰ Zonder Bangladesh was Pakistan nu zes keer kleiner dan India en bovendien in velerlei opzichten de mindere. Het moest andere middelen zoeken om een tegenwicht te bieden aan die machtsasymmetrie.

§2.4 Nucleaire wapenopbouw als antwoord

Na de deceptie van de oorlog in 1971 en de onafhankelijkheid van Bangladesh trad Yahya Khan, die namens het leger president was, af en vormde Ali Bhutto een burgerregering. Ondanks dat het leger nu niet aan de macht was verloor het geenszins aan invloed. In juli 1977 werd Bhutto uiteindelijk door het leger afgezet en ter dood veroordeeld nadat hij ervan beschuldigd werd plannen te hebben om een politieke tegenstander om het leven te laten brengen. De werkelijke reden was volgens Haqqani echter dat het leger niet tevreden was met het feit dat Bhutto een nieuwe veiligheidsdienst naast de twee bestaande had opgezet.⁸¹ Generaal Mohammed Zia-ul-Haq werd nu president en zo had het leger weer de controle. Onder Bhutto was er in 1972 echter wel besloten om kernwapencapaciteit op te bouwen, een belangrijke ontwikkeling.⁸² In 1957 was er reeds een Pakistaanse Commissie voor Atoomenergie (PCA) opgezet om kernwetenschappers op te leiden en een nucleaire onderzoeksreactor op te zetten, maar nu werd de daadwerkelijke wapenvergaring geconcretiseerd.⁸³

Het plan om kernwapencapaciteit op te bouwen had een duidelijk doel, namelijk het verdedigen van Pakistan ten opzichte van de Indiase hegemonie. Bhutto had na het

---

⁷⁹ Shahid Amin, *Pakistan's Foreign Policy: A Reappraisal* (Karachi 2002) 72.

⁸⁰ S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', 70-71.

⁸¹ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 110-111.

⁸² *Ibid.*, 106.

⁸³ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 181.

Verdrag van Shimla direct al een uitbreiding en reorganisatie van het leger in gang gezet. Ook bleef het via diplomatieke wegen de kwestie van Kasjmir aan de kaart stellen, al was er onder de belangrijkste wereldmachten geen interesse daar iets aan te wijzigen. De preoccupatie bleef dus overduidelijk bij India. Vanaf 1973 werd er, zo stelt Haqqani, zelfs een nationale dag van solidariteit met de mensen in Kasjmir uitgeroepen.⁸⁴ Deze dag, die jaarlijks gevierd zou worden, moest de Pakistaanse bevolking blijvend herinneren aan het feit dat de kwestie rond Kasjmir wat de politieke leiders betreft nog geen afgeronde zaak was. Bhutto concretiseerde de kernwapenprogrammawens uiteindelijk echt nadat de Amerikanen Pakistan na de oorlog in 1965 een wapenembargo had opgelegd als straf en de Pakistanen de Chinese wapenvoorziening niet als voldoende zag om genoeg tegenwicht te bieden aan de Indiase superioriteit.⁸⁵ 'Even if Pakistanis have to eat grass, we will make the bomb', zo stelde Bhutto.⁸⁶

Kort na de kernwapentests van India in 1974 startte Pakistan definitief een kernwapenprogramma, los van het eerder opgezette PCA, hoewel de twee wel nauwe banden hadden. Zo voorzag het PCA het programma van de juiste wetenschappers. Aan het hoofd van het programma stond Abdul Qadir Khan, die de taak kreeg om uranium te bereiden dat geschikt was voor wapens. Khan had de plannen daarvoor naar verluidt tegenstolen in het Nederlandse Almelo.⁸⁷ Tegelijkertijd werd er ook een deal gesloten met de Fransen om daar een opwerkingsfabriek kopen voor het verreiken van plutonium.⁸⁸ Deze deal werd echter later onder druk van de Amerikanen teruggedraaid omdat zij bezorgd raakten over de Pakistaanse intenties. Een diplomatieke campagne van de Pakistanen om de internationale gemeenschap te overtuigen van de goede wil bleek vruchteloos. Nadat Bhutto echter was afgezet en het leger weer aan de macht kwam knoopte Pakistan alsnog in het geheim banden aan in West-Europa om aan de benodigde

---

⁸⁴ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 264-265.

⁸⁵ Ibid., 182.

⁸⁶ Zafar Iqbal Cheema, 'Pakistan's Nuclear Policies: Attitudes and Postures', in: P.R. Chari, Pervaiz Iqbal Cheema en Iftekharuzzaman eds., *Nuclear Non-Proliferation in India and Pakistani: South Asian Perspectives* (New Delhi 1996) 10.

⁸⁷ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 184.

⁸⁸ Ibid., 184.

technologie en uitrusting te komen. Bovendien ontpopte China zich in dit stadium als een belangrijke voorziener van de benodigde kennis en hardware. Voor de Chinezen was dat een manier om tegenwicht te bieden aan de macht van het Indiase leger.⁸⁹

Nadat de Sovjet-Unie Afghanistan was binnengevallen in 1980 verflauwde en verdween uiteindelijk de Amerikaanse tegenstand jegens het Pakistaanse kernwapenprogramma. De VS vond het strategische belang van Pakistan in de regio belangrijker. De legerregering onder leiding van Zia hielp kort daarna de Amerikaanse belangen in Afghanistan te verdedigen. Eerdere sancties tegen Pakistan werden geseponeerd en nieuwe militaire en economische steun vloeiden het land binnen. De snelle groei van de Pakistaanse kernwapeninfrastructuur werd genegeerd door de regering-Reagan. Halverwege de jaren tachtig wist Pakistan zich dusdanig verzekerd van de steun van de VS dat het eerdere claims dat het kernwapenprogramma uitsluitend voor vreedzame doeleinden was opgaf.⁹⁰

Na de Koude Oorlog en de val van de Sovjet-Unie verminderde het strategisch belang van Pakistan voor de Amerikanen drastisch, waardoor de VS hun beleid met betrekking tot Pakistans kernwapenambities te heroverwogen. Waarschuwingen werden echter door de Pakistaanse beleidsmakers terzijde gelegd, aangezien zij de voordelen van kernwapencapaciteit veel zwaarder vonden wegen dan de politieke kosten. Inmiddels was er met Benazir Bhutto een nieuwe burgerregering gekomen in Pakistan in 1988, al bleef het leger de belangrijkste beslissingen nemen. Zo besloot generaal Mirza Aslam Beg het kernwapenprogramma te versnellen. Het leger zette Bhutto en haar regering uiteindelijk af, vormde kort een schaduwregering en deed weer afstand van de macht na de verkiezingen in 1990, die Nawaz Sharif aan de macht brachten. Ook nu hield het leger echter de controle over het kernwapenprogramma.⁹¹ Zoals reeds gememoreerd was dit programma in eerste instantie nog bedoeld als defensieve zet om de territoriale integriteit van Pakistan te verdedigen. Gaandeweg begonnen de Pakistaanse leiders de kerncapaciteit

---

⁸⁹ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 185-186.

⁹⁰ Ibid., 186-187.

⁹¹ Ibid., 189-190.

echter tevens te zien als middel om strategische doelen na te streven die normaliter te gevaarlijk zouden zijn. Zo kon het bijvoorbeeld de situatie in Kasjmir proberen te veranderen zonder het gevaar te lopen op Indiase vergelding. Door de toegenomen kernwapencapaciteit liep Pakistan, zo geloofden de leiders, niet langer het risico op een conventionele aanval door India.⁹² Een kleinschalige opstand in Kasjmir kon er allicht voor kunnen zorgen dat India en de rest van de wereld, waaronder ook de Verenigde Naties, overtuigd raakten van het feit dat er wat moest veranderen in Kasjmir. Zo zou de territoriale situatie allicht weer veranderd kunnen worden in het voordeel van Pakistan. De Pakistaanse leiders besloten daarom politieke, materiële en militaire steun te gaan leveren aan een tegen India gerichte opstand in Kasjmir zodra ze de kans zouden krijgen.⁹³

De jaren erna zouden de kernwapencapaciteiten van Pakistan blijven toenemen onder het gezag van het leger, Amerikaanse pogingen om te onderhandelen ten spijt.⁹⁴ Hierbij werd het tevens geholpen door het Internationaal Atoomagentschap (IAEA), dat wereldwijd verantwoordelijk is voor nucleaire veiligheid. Vanaf begin jaren negentig begon het Pakistan te subsidiëren om operationele upgrades uit te voeren en controlesystemen te verbeteren in het kernwapenprogramma. Deze geldstromen waren bestemd voor de reactors die mede beschermd werden door beveiligers van de IAEA en die niet voor militaire doeleinden gebruikt werden. Tegelijkertijd bouwde Pakistan echter ook aan reactoren die wel bedoeld waren voor militair gebruik en die niet beveiligd werden door mensen van de IAEA. In de decennia die volgden zou Pakistan die financiële steun blijven ontvangen.⁹⁵

---

⁹² S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 107.

⁹³ Ibid., 107.

⁹⁴ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 190-192.

⁹⁵ Richard Weitz, 'Nuclear Safety, Nuclear Security: Whither the IAEA?', *World Affairs*, Vol. 174, Nr. 4 (2011) 56-66, 64.

III Pakistaanse hulp aan militante groeperingen tot 1998

In het vorige hoofdstuk kwam al kort aan bod dat Pakistan buiten het kernwapenprogramma van oudsher een ander middel had voor het verdedigen van regionale belangen: steun aan islamitische militanten. Die groep was rond 1947 echter relatief klein en had nog geen extreme religieuze ideeën. Anno 2013 staat Pakistan bekend als een gevaarlijk bolwerk van terrorisme en extremisme. Een gevaar bovendien dat 'poses a mortal threat to the security and safety of our country and the world', zo zei Hillary Clinton in 2009 tegen het Amerikaanse congress.⁹⁶ Dat gevaar geldt in belangrijke mate voor India, dat regelmatig het doelwit is van terroristische aanslagen door organisaties die zich in Pakistan ophouden of door Indiase groepen die steun krijgen vanuit Pakistan. Dat roept de vraag op wat de rol is geweest van de regering, het leger en de ISI in de schepping van een terroristisch bolwerk? Hebben zij getracht dit te voorkomen of hebben ze dit allicht gebruikt om zelf strategische doelen na te streven?

In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe de islamitische militanten zich in de loop der jaren ontwikkeld hebben, wat hun rol was in het buitenlands beleid van Pakistan en wat voor hulp ze in ruil daarvoor gekregen hebben. Paragraaf 3.1 beschrijft de ontwikkeling van de hulp van 1947 tot 1989. Paragraaf 3.2 maakt inzichtelijk hoe en waarom de steun toenam tussen 1989 tot 1998, een periode waarin er een wildgroei plaatsvond van nieuwe organisaties. Paragraaf 3.3 analyseert de gegevens uit paragraaf 3.1 en 3.2 met behulp van het theoretische kader uit hoofdstuk 1.

§3.1 Hulp aan irreguliere troepen en succes in Afghanistan

De in hoofdstuk 2 reeds gememoreerde *lashkar* waren in 1947 de eerste irreguliere troepen die steun ontvingen van de Pakistaanse regering in de strijd tegen India. Deze ongestructureerde legers, die werden gevormd door stammen, moesten Kasjmir aanvallen

---

⁹⁶ Hillary R. Clinton, 'New Beginnings: Foreign Policy Priorities in the Obama Administration' (Washington 2009), 111^e Congres, 1e sessie, beschikbaar op: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/04/122048.htm> (26 juli 2013).

en zo de troepen van Singh, de vorst van Kasjmir, verjagen. De Pakistaanse leiders gingen er vanuit dat dit relatief eenvoudig bewerkstelligd moest kunnen worden omdat gedacht werd dat de bevolking in Kasjmir de *lashkar* te hulp zou schieten. Er was echter geen rekening gehouden met het feit dat Singh India om hulp zou kunnen vragen. Dit gebeurde echter wel en dit resulteerde uiteindelijk in een oorlog met India, die verloren werd.⁹⁷ Het betekende echter tevens het startsein voor hulp aan meer militanten in het Indiase gedeelte van Kasjmir, al moesten de Pakistaanse leiders nog veel leren over hoe deze hulp het beste ingezet kon worden.

Belangrijke lessen werden uiteindelijk geleerd van de VS. De Amerikanen zochten tijdens de Koude Oorlog bondgenoten in hun strijd tegen de Sovjet-Unie en leverden in het kader daarvan veel wapens aan Pakistan. Stephen Cohen stelt dat het Pakistaanse leger veel leerde van de Amerikanen op tactisch gebied, met name over guerrilla-oorlogsvoering.⁹⁸ Opvallend was volgens Cohen dat de VS vooral geïnteresseerd waren in hoe het zulke oorlogen konden bestrijden, terwijl de Pakistanen graag wilden weten hoe ze zulke oorlogen konden beginnen tegen India of hoe ze een tweede verdedigingslinie konden creëren door het ontwikkelen van een leger met irreguliere strijders.

Met Amerikaanse hulp richtte Pakistan in 1956 een speciale eenheid op die geleid werd door Luitenant-kolonel A.O. Mitha. Het had als doel om de Sovjets te bevechten wanneer zij Pakistan zouden proberen te bezetten. Verschillende Pakistaanse officieren werden naar de VS gevlogen om guerrilla-technieken te leren.⁹⁹ Guerrilla-oorlogen in Algerije, Joegoslavië, Noord-Vietnam en met name China werden tot in detail bestudeerd. Veel van deze studies concludeerden dat guerrilla-oorlogsvoering een traag maar relatief goedkoop strategisch wapen was, een belangrijk inzicht voor het relatief arme Pakistan.

Volgens Cohen vormde met name de doctrine van Mao een grote inspiratiebron voor de Pakistaanse officieren door de warme banden met China en de relevantie van de doctrine voor Kasjmir.¹⁰⁰ Pakistan was een van de eersten geweest in 1950 die de

---

⁹⁷ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 28.

⁹⁸ Stephen P. Cohen, *The Idea of Pakistan* (Washington 2004) 104.

⁹⁹ Shuja Nawaz, *Crossed Swords – Pakistan: Its Army, and the Wars Within* (Oxford 2008) 133.

¹⁰⁰ Cohen, *The Idea of Pakistan*, 104-105.

Volksrepubliek China had erkend. Sindsdien bestaat er een warme band tussen beide staten, die elkaar als een belangrijke strategische bondgenoot beschouwen om het potentiële gevaar van India in te dammen en zo de eigen onafhankelijkheid en soevereiniteit te beschermen. China heeft daarom al veel economische, militaire en technische hulp verleend aan Pakistan.¹⁰¹ De doctrine van Mao was bovendien interessant omdat alle voorwaarden aanwezig waren in Pakistan voor een succesvolle guerrillastrijd. Zo was het terrein in Kasjmir uitermate geschikt, waren er genoeg wapens voorhanden en was er onder de bevolking voldoende steun.¹⁰²

Een aantal van de geleerde tactieken en technieken werd ingezet in 1947-1948 en in 1965 maar noemenswaardig succes bleef uit. Toch deed dit geen afbreuk aan het Pakistaanse geloof in de waarde van hulp aan militante groepen. Het Pakistaanse Comité van Nationale Wederopbouw constateerde in de jaren zestig dat Pakistan zich moest voorbereiden op een tijd waarin de banden met de VS minder nauw zouden worden.¹⁰³ Naast de dreiging van India hield het Comité rekening met een Russische inval in een poging toegang te krijgen tot warm water. In het geval de band met de Amerikanen zou verslechteren en Pakistan niet langer kon rekenen op hun financiële en materiële steun moest Pakistan een andere manier hebben zichzelf te verdedigen. Het Comité concludeerde dat irreguliere troepen een uitstekend middel zouden zijn om de relatief geringe omvang van het eigen leger enigszins te compenseren. Deze dienden getraind te worden, voorzien te worden van wapens en bewust worden gemaakt van het belang van hun taak. In tegenstelling tot de hulp aan de *lashkar* in 1947 was het motief voor deze hulp defensiever van aard, maar het toont de waarde aan die Pakistan zag in militante groepen.

In de jaren zeventig begon Pakistan geheime hulp te geven aan islamitische militanten in Afghanistan. Volgens Seth Jones en Christine Fair wordt over het algemeen aangenomen dat deze hulp er pas kwam na de invasie van de Sovjet-Unie in Afghanistan

---

¹⁰¹ Fu Xiaoqiang, 'China, Pakistan joined in bonds of brotherhood' (versie 18 mei 2011), <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7384378.html> (8 oktober 2013).

¹⁰² Cohen, *The Idea of Pakistan*, 104-105.

¹⁰³ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 46-47.

in december 1979, maar was dit feitelijk al minimaal vijf jaar eerder.¹⁰⁴ Er waren destijds namelijk zorgen in Pakistan over het feit dat een aantal Afghaanse regeringsleden, waaronder president Daoud Khan, de Pathanen aan beide kanten van de grens tussen Afghanistan en Pakistan wilde verenigen. Gevreesd werd voor veel onrust door de Pathaanse afscheidingswens. Bovendien wilde Pakistan tegengas geven tegen de groeiende aanwezigheid van de Sovjet-Unie die al in de jaren voor de invasie gestalte kreeg.

Met hulp van de VS, Saoedi-Arabië en anderen breidde Pakistan in de jaren erna de activiteiten in Afghanistan steeds verder uit. Belangrijk is dat in deze periode het Pakistaanse leger en de ISI aanzienlijk werden uitgebreid. Zo kreeg het leger bijvoorbeeld de beschikking over geavanceerde Amerikaanse wapensystemen. Pakistan gebruikte verder verschillende religieuze instituties en partijen om nog meer militante groeperingen in Pakistan te vestigen die in Afghanistan konden meevechten. Opvallend was dat Pakistan in Afghanistan vooral soennitische militanten wilde helpen. Religie definieerde immers wie er in aanmerking kwam voor steun en niet etniciteit. Uiteindelijk slaagden de moedjaheden (islamitische strijders) erin met internationale steun de Sovjets te verdrijven in 1989.¹⁰⁵

De periode tussen 1972 en 1989 was wat betreft de relatie tussen India en Pakistan grotendeels vreedzaam, zo stelt Kapur.¹⁰⁶ Liefst 186 van de 216 maanden waren volledig vrij van militaire conflicten. De conflicten die wel plaatsvonden in de 30 overige maanden waren bovendien kleinschalig. Kapur draagt hiervoor twee redenen aan. In de eerste plaats was India volgens hem tevreden met de territoriale verdeling na de overwinning die had geleid tot de afsplitsing van Bangladesh van Pakistan. Ten tweede was Pakistan dusdanig zwak, dat het niet het risico kon nemen een poging te doen de situatie te veranderen. Een nieuwe oorlog met India zou immers weinig kansrijk zijn en desastreus kunnen uitpakken voor de Pakistanen. De onvrede over de territoriale situatie bleef echter aanwezig.

---

¹⁰⁴ Seth G. Jones en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan* (Pittsburgh 2010) 10-11.

¹⁰⁵ Ibid., 11-12.

¹⁰⁶ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia* (Stanford 2007) 64.

§3.2 Uitbreiding van de steun: jihad tegen India

Als moedjahedien een grootmacht als de Sovjet-Unie konden verdrijven in Afghanistan, waarom zouden guerrillastrijders in Kasjmir dan niet hetzelfde kunnen doen in India? Dat was de belangrijke vraag die er in Pakistaanse kringen eind jaren tachtig gesteld werd. Na de strijd in Afghanistan raakten de Pakistaanse leiders ervan overtuigd dat door de staat gesponsorde *insurgencies* de sleutel vormden voor het verdedigen van de Pakistaanse strategische belangen. Bovendien waren er na de Afgaanse oorlog voldoende ervaren jihadstrijders voorhanden en had Pakistan de infrastructuur om nieuwe aanwas te trainen. Deze was ontwikkeld als steun voor de strijd in Afghanistan maar kon nu voor andere doeleinden gebruikt worden. Zodoende werden de moedjahedien die terugkeerden uit Afghanistan naar Kasjmir gestuurd en er werden trainingskampen opgezet in Pakistan en Afghanistan. Het aantal militante groeperingen en de schaal van de steun hieraan breidden in deze fase drastisch uit.¹⁰⁷

Het toenemende aantal militante organisaties kwam mede door het feit dat het religieuze concept van de jihad zijn intrede had gedaan in de strijd tegen de Sovjets. Nadat generaal Zia de macht had gegrepen na een coup in september 1978 was er een islamiseringsproces in gang gezet.¹⁰⁸ Pakistan groeide tijdens zijn tienjarige bewind van een islamitische republiek uit tot een islamitische staat. Zowel het wettelijke systeem als het onderwijs werd gebaseerd op islamitische wetgeving. De islamisering werd een officieel beleid en zodoende nam het aantal religieuze scholen, de zogenaamde *madrasahs*, explosief toe. Hier werden meer dan 100.000 (buitenlandse) moslims aangemoedigd deel te nemen aan de 'heilige oorlog'. Elke moslim had volgens de scholen de plicht om mee te doen. Zodoende werden de *madrasahs* een belangrijke bron om voortdurend nieuwe rekruten te kunnen leveren.¹⁰⁹ Het steunen van een jihad door sub-nationale militante groepen zorgde ervoor dat Pakistan in geopolitiek opzicht een jas kon aantrekken die

---

¹⁰⁷ Seth G. Jones en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan*, 12-13.

¹⁰⁸ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 317.

¹⁰⁹ Zahid Hussain, *Frontline Pakistan: The Struggle with Militant Islam* (Londen 2007) 80-81.

normaliter te groot zou zijn. Uit tabel 2 blijkt immers hoe groot het verschil was in de defensiecapaciteiten van India en Pakistan in 1990. Het verslaan van de Sovjets had bewezen tot wat een succes de militanten in staat waren en de Pakistaanse leiders achtten de tijd nu rijp om hetzelfde te proberen tegen een andere grootmacht, namelijk India. Een langdurige guerrillastrijd met door Pakistan gesteunde militanten zou, zo dacht Pakistan, veel vergen van de capaciteiten van het Indiase leger en langzaam hun materiële superioriteit verminderen.¹¹⁰

Tabel 2 - Verhouding defensiecapaciteiten 1990 ¹¹¹

	India	Pakistan	Verhouding India:Pakistan
Totaal actieve krachten	1.262.000	550.000	2,3:1
Tanks	3.250	1.850	1,76:1
Gevechtsvliegtuigen	874	475	1,84:1
Defensiebudget	10,1 miljard dollar	2,91 miljard dollar	3,47:1
		Gemiddelde verhouding	2,34:1

In 1987 had de Indiase regering getracht de staatsverkiezingen in Kasjmir te manipuleren. Het werkte samen met de *Jammu & Kashmir National Conference*, de partij die de verkiezingen won. Hierdoor kon de onvrede van het volk louter nog geuit worden via de oppositie. De bevolking greep daarom naar andere middelen. Het organiseerde demonstraties, stakingen en gebruikte geweld tegen de regering vanaf 1988 en in 1990

¹¹⁰ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 99.

¹¹¹ Robert G. Wirsing, *India, Pakistan, and the Kashmir Dispute: On Regional Conflict and its Resolution* (New York 1998) 189.

culmineerde dit in een opstand. Indiase strijdkrachten en de opstandelingen stonden nu lijnrecht tegenover elkaar.¹¹² Pakistan zag dit als het moment om toe te slaan. Het steunde het *Jammu and Kashmir Liberation Front* (JKLF), een seculiere organisatie die grotendeels uit inwoners van Kasjmir bestond, dat de opstand begon. Het leger gaf wapens, training, geld en logistieke hulp.¹¹³ In 1993 was de opstand echter al neergeslagen door het Indiase leger, net als een gelijktijdige opstand in Punjab in India door sikhs, die tevens geholpen werden door Pakistan.¹¹⁴ Deze pogingen om India te verzwakken door het steunen van *insurgencies* mislukten dus volledig. Toch was dit voor de Pakistan geen reden om zich neer te leggen bij de situatie in Kasjmir. Het ongenoegen over de territoriale verdeling was simpelweg te groot en de ambities van het leger, die de belangrijkste beslissingen nam ook als het niet aan de macht was, waren onverminderd groot.

Paragraaf 2.4 concludeerde reeds dat de Pakistaanse leiders begin jaren negentig begonnen te beseffen dat het kernwapenprogramma dusdanig vergevorderd was dat het aangewend kon worden voor offensieve doeleinden. Het Pakistaanse leger besloot volgens Ashley J. Tellis daarop deze dreiging verder te exploiteren en de kernwapens in feite als metaforisch schild te gebruiken van waaronder er relatief veilig hulp gegeven kon worden aan militante organisaties in acties tegen India., waarvan de hulp aan de JKLF een voorbeeld was.¹¹⁵ De legerleiders vertrouwden erop dat een Indiase vergelding uit zou blijven uit angst voor een nucleair drama. Dit vormde in de ogen van de legerleiders een uitstekende manier om de Indiase machtsasymmetrie te doorbreken. Het besef dat kernwapens ook voor dit doeleinde gebruikt konden worden gaf het leger nieuwe hoop om Kasjmir ooit weer in bezit te krijgen. Tellis stelt dat de Pakistaanse leiders door de mislukte *insurgencies* tussen 1990 en 1993 tot een belangrijke aanpassing van hun

---

¹¹² S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', 73.

¹¹³ Robert G. Wirsing, *India, Pakistan, and the Kashmir Dispute: On Regional Conflict and its Resolution* (New York 1998) 121.

¹¹⁴ Ashley J. Tellis, 'Bad Company – Lashkar- e-Tayyiba and the growing ambition of Islamist Militancy in Pakistan', Congressional Testimony before United States House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on the Middle East and South Asia (Washington 2010), beschikbaar op: http://carnegieendowment.org/files/0311_testimony_tellis.pdf, 3.

¹¹⁵ Ibid, 3.

strategie kwamen.¹¹⁶ Niet langer werd er vertrouwd op steun aan lokale opstanden, voortaan zouden organisaties gesteund worden die op grote schaal geweld en terreur wilden zaaien in India.

De organisatie die in korte tijd zou uitgroeien tot de belangrijkste partner binnen deze nieuwe Pakistaanse strategie was *Lashkar-e-Taiba* (LeT), een groep die in korte tijd indruk maakte op directeuren van de ISI. Dit had te maken met het feit dat LeT voor het merendeel wordt gevormd door mensen uit Punjab, net als de ISI en het Pakistaanse leger. Bovendien waren de directeuren onder de indruk van het feit dat LeT bereid was tot een hoog geweldsniveau op zijn doelen.¹¹⁷ LeT, opgericht in 1987, streeft naar een universele islamitische staat door middel van jihad en door prediking. Het was in feite een product van de islamisering onder generaal Zia, omdat LeT door zijn hervormingen voldoende staatssteun kreeg en genoeg vrijwilligers op de been kon brengen om uit te groeien tot een serieuze beweging. Ze voerden een strijd tegen ongelovigen en waren tevens aanwezig in Afghanistan in de strijd tegen de Sovjets. In 1993 penetreerde LeT de *Line of Control* bij Jammu en Kasjmir, waar zij in 1996 zestien hindoes afslachtten in Barshalla. Sindsdien heeft de organisatie honderden terroristische aanslagen gepleegd in India, waarover in hoofdstuk 5 meer, en zou het altijd buitengewoon loyaal blijven aan zijn sponsors.¹¹⁸

Naast LeT hebben echter meer groepen intensieve steun ontvangen van Pakistan, ook in andere delen van India. In het Noordoost-Indiase Nagaland en Assam steunde de ISI een *insurgency* van de naga, een etnische groep die zich verder uitstrekt over de regio's Manipur, Assam en Arunachal Pradesh. In een poging onafhankelijkheid af te dwingen zochten zij begin jaren negentig de hulp van de ISI. Voor de veiligheidsdienst was dit een kans op een poging India pijn te doen. India zou op die manier genoodzaakt worden een groot deel van het leger te sturen naar Nagaland, ver weg van Kasjmir en de grens met Pakistan. Het financierde, trainde en bewapende rebellen van onder meer de *United Liberation Front of Asom* (ULFA), een organisatie die in april 1979 opgericht was

---

¹¹⁶ Ashley J. Tellis, 'Bad Company – Lashkar- e-Tayyiba and the growing ambition of Islamist Militancy in Pakistan', 3.

¹¹⁷ Ibid., 3-4.

¹¹⁸ Ibid., 4.

om te vechten voor een soeverein en socialistisch Assam. De bemoeienissen van de ISI zouden op 7 augustus 1999 ontdekt worden, toen de politie in Assam een netwerk van de ISI betrapte en 31 mensen arresteerde.¹¹⁹

Op 6 april 2000 bracht de regering van de staat Naga een statement van zestien pagina's uit waarin tot in detail werd bericht over de activiteiten van de ISI.¹²⁰ Het doel voor het aanzetten tot geweld en terrorisme was volgens het bericht zesledig. Ten eerste wenste de ISI willekeurig geweld in Naga te laten ontstaan door het steunen van lokale militante groeperingen. Ten tweede hielp de ISI nieuwe militante bewegingen op te richten om geweld te veroorzaken tussen etnische en religieuze groepen. De derde beweegreden was het leveren van kwaliteitswapens en -explosieven aan terroristische groepen. Ten vierde trachtte de ISI schade toe te brengen aan oliepijpleidingen en andere belangrijke installaties, waaronder communicatielijnen. Het vijfde doel was het promoten van fundamentalisme en strijd lust onder lokale jonge moslims door het prediken van de jihad. Tot slot probeerde de ISI via het verspreiden van opruiende propaganda de spanningen tussen hindoes en moslims in de lokale gemeenschap te vergroten. Duidelijk is dat Pakistan doelbewust probeerde onrust te zaaien in India via het promoten van geweld en terrorisme.

De periode tussen 1990 en mei 1998 wordt door Kapur bestempeld als een beduidend minder vreedzame periode dan de periode tussen 1972 en 1989, als het gaat om de relatie tussen India en Pakistan.¹²¹ In de 101 maanden die deze periode telde waren er liefst 73 die als conflictueus bestempeld kunnen worden. Dit aantal lag meer dan vijf keer zo hoog als in de periode tussen 1972 en 1989. Bovendien was de aard van de aanvaringen serieuzer. Zo marcheerden honderdduizenden troepen in 1990 langs de grens tussen India en Pakistan en dreigde een grootschalige oorlog. Ondanks dat de islamisering van Pakistan, het succes in de Afghaanse oorlog van de moedjahedien en de onvrede in

---

¹¹⁹ Anand Kumar, 'External influences on the Northeast Insurgency', *AGNI Studies in International Strategic Issues*, Vol. 12, Nr. 2 (2010) 33-54, 41.

¹²⁰ The Hindu, 'Mahanta presents proof of ISI mischief' (versie 6 april 2000), <http://hindu.com/2000/04/07/stories/0207000f.htm> (28 september 2013).

¹²¹ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 92-93.

Kasjmir over hoe India regeerde bijdroegen aan het toegenomen geweld, wijt Kapur het hogere geweldsniveau voornamelijk aan de toenemende kernwapencapaciteiten van Pakistan.¹²² Door deze wapens, zo stelt Kapur, kon Pakistan militante organisaties financieel steunen, bewapenen en trainen in de hoop India te verzwakken en internationale aandacht te verkrijgen. Als de wereld zou zien hoe ontevreden de bevolking in Kasjmir was dan zou die regio allicht via internationaal ingrijpen weer in Pakistaanse handen kunnen komen, zo werd gedacht in Pakistan. Problematisch voor was echter wel dat de aandacht al zo lang bij India lag dat andere cruciale regeringstaken verwaarloosd werden. Zo was er veel corruptie in Pakistan en nam bijvoorbeeld de drugshandel in snel tempo toe. De controle over het toenemende aantal militante organisaties dreigde bovendien kwijt te raken.

§3.3 Analyse

In paragraaf 1.2 zijn twaalf beweegredenen geformuleerd voor staatssteun aan militante bewegingen. Van die motieven zijn er enkele van toepassing op Pakistan. In de vorige paragraaf werd duidelijk dat Pakistan militanten al vanaf 1947 als middel ziet om India te destabiliseren. In hoofdstuk 2 bleek dat die wens sterker werd toen de territoriale verdeling veranderde in het nadeel van Pakistan na diverse oorlogen met het buurland. Ook wraak voor het verlies van Bangladesh werd nu een motief, net als irredentisme omdat de Pakistanen het verloren deel van Kasjmir terug wilden. Deze verlangens verdwenen niet toen begin jaren negentig enkele door Pakistan gesteunde *insurgencies* om India te destabiliseren mislukten. Toen Pakistan uiteindelijk in 1990 een dusdanige kernwapencapaciteit ontwikkeld had dat de Pakistanen zich zelfs vrij voelden van Indiaas vergeldingsgevaar werd de staatssteun aan militante groeperingen verder opgeschroefd. Bovendien werd bepaald dat voortaan terrorisme in India bevorderd zou worden en dat de steun niet langer zou uitgaan naar *insurgencies*.

---

¹²² S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 114.

In paragraaf 3.1 werd duidelijk dat militanten in de jaren zestig naar voren werden geschoven door het Pakistaanse Comité van Nationale Wederopbouw als middel om de relatief beperkte grootte van het eigen leger enigszins te compenseren. Dit was volgens hen nodig om Pakistan te verdedigen in het geval India of de Sovjet-Unie zou binnenvallen. In tegenstelling tot destabilisatie van India, wraak en irredentisme zou dus gesteld kunnen worden dat de Pakistaanse steun aan militante groeperingen ook de eigen staatsveiligheid beoogt. In hoofdstuk 2 werd echter duidelijk dat dit motief echter frequent door het leger wordt misbruikt om de eigen positie te legitimeren. Deze scriptie gaat dan ook uit dat destabilisatie, wraak en irredentisme de Pakistaanse motieven vormden. Deze motieven zijn in de periode tot 1998, de periode die in dit hoofdstuk centraal staat, bovendien constant te noemen. Dit valt te verklaren doordat het leger, ook als het niet aan de macht is, de belangrijkste beslissingen blijft nemen. Omdat zij hun legitimiteit mede baseren op de 'bedreiging' die India vormt zullen zij de kwestie-Kasjmir niet snel opgeven. Zoals reeds gememoreerd verdwenen de wil om wraak te nemen en het stabiliseren van India niet na verloren oorlogen en mislukkingen van door Pakistan gesteunde *insurgencies*. Bovendien werd duidelijk, en dat is cruciaal met het oog op de hoofdvraag van deze scriptie, dat de steun aan militante groeperingen toenam toen de Pakistaanse leiders zich vanaf 1990 relatief veilig voelden door de toegenomen kernwapencapaciteit. Ze waren niet langer bang voor Indiase vergeldingsacties, simpelweg omdat het risico op een kernoorlog voor India te groot zou zijn.

De onbevreesdheid die de Pakistaanse leiders begin jaren negentig leken te hebben roept de vraag op of dit terecht was. Gold hier de theorie van de nucleaire afschrikking? Het feit dat een grootschalige oorlog uitbleef hoeft niet per definitie te betekenen dat er sprake was van succesvolle afschrikking. Paragraaf 1.1 bracht drie criteria naar voren voor het bereiken voor succesvolle nucleaire afschrikking: de afschrikker heeft de capaciteit om kernwapens in te zetten; het communiceert duidelijk de wil om een eventuele aanval te vergelden; en de vijand erkent dat de eerste twee elementen bestaan. Benazir Bhutto, premier in 1990, stelt het volgende met betrekking tot de capaciteit kernwapens in te zetten:

In 1990 we had not put together the bomb. We had the bomb, but the bomb components had to be put together to be used. (...) If we expected India to attack us we would put together the nuclear device to signal to the rest of the world community that this war can go nuclear so you better intervene. So if we had considered it a serious threat, we would have had a meeting of the nuclear command committee, and put together a device. We never did that.¹²³

Hieruit blijkt duidelijk dat Pakistan de capaciteit had om kernwapens in te zetten, maar dat het dit niet van plan was omdat het niet vreesde voor een Indiase vergelding. De vraag is nu of India erkende dat die capaciteit om kernwapens in te zetten er was. S.K. Singh, de Indiase minister van Buitenlandse Zaken in 1990, stelt dat India 'failed to see Pakistan's 'burgeoning' nuclear capability as a major threat to ourselves'.¹²⁴ Bovendien is niet bekend of Pakistan de wil om een eventuele aanval te vergelden daadwerkelijk heeft gecommuniceerd naar India. Seymour M. Hersh publiceerde in 1993 een artikel waarin hij een anonieme bron uit de Amerikaanse inlichtingenwereld aanhaalde, die hem verteld zou hebben dat Pakistan 'had F-16s pre-positioned and armed for delivery – on full alert, with pilots in the aircraft. I believed that they were ready to launch on command and that the message had been clearly conveyed to the Indians'.¹²⁵ Later werd dit echter categorisch ontkend door Amerikaanse diplomaten en andere belangrijke functionarissen die in Islamabad en New Delhi werkten in 1990.¹²⁶ De beweringen van Hersh staan dan ook ter discussie. Of er sprake is geweest van succesvolle nucleaire afschrikking is door het bovenstaande uiterst twijfelachtig.

De vraag rijst of India andere motieven had om niet over te gaan tot een grootschalige aanval. Kapur stelt dat het uitblijven van een grootschalige oorlog in 1990

---

¹²³ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 112-113.

¹²⁴ *Ibid.*, 111.

¹²⁵ Seymour M. Hersh, 'On the Nuclear Edge' (versie 29 maart 1993), http://www.newyorker.com/archive/1993/03/29/1993_03_29_056_TNY_CARDS_000363214 (24 juli 2013), 1-15, 8.

¹²⁶ Devin T. Hagerty, 'Nuclear Deterrence in South Asia: the 1990 Indo-Pakistani Crisis', *International Security*, Vol. 20, Nr. 3 (1995), 79-114, 93.

voornamelijk veroorzaakt werd doordat 'neither India nor Pakistan [wanted] to go to war in early 1990, despite the fact that the tension level between them had risen to an alarmingly high level. Thus strictly speaking, India seems not have to been deterred from war in 1990 by Pakistani nuclear weapons or by any other factor'.¹²⁷ Toch valt niet volledig uit te sluiten dat afschrikking wel degelijk een rol speelde. Waarom greep India bijvoorbeeld in 1965 wel in, terwijl het dat in 1990 niet deed? De twijfel blijft dan ook bestaan.

De basis voor de onbevreesdheid voor een Indiase vergelding mag dan twijfelachtig zijn geweest, van stabiele nucleaire afschrikking was in elk geval nog geen sprake in 1990. Het Pakistaanse nucleaire wapenarsenaal was nog niet getest en derhalve was niet bekend of deze betrouwbaar was. Van *second strike capabilities* van Pakistan, de tweede voorwaarde voor stabiele afschrikking zoals geformuleerd in paragraaf 1.1, was nog geen sprake. Voor die capaciteit is het noodzakelijk dat een staat een nucleair arsenaal heeft van een dusdanige omvang dat het een *first strike* van de tegenstander direct hard kan vergelden. Daar was in 1990 nog geen sprake van.

Positief was wel dat Pakistan geen baat had bij een preventieve aanval ter vernietiging van het nucleaire arsenaal van India. Het wist simpelweg niet genoeg over de kernwapencapaciteiten van de rivaal, zo stelt Devin T. Hagerty.¹²⁸ Het risico op oneigenlijk gebruik van de kernwapens, de laatste voorwaarde voor stabiele nucleaire afschrikking, was bovendien laag. Omdat aan de voorwaarden met betrekking tot de betrouwbaarheid van het kernwapenarsenaal en de *second strike capabilities* echter niet werd voldaan was er theoretisch van stabiele nucleaire afschrikking nog geen sprake. Geconcludeerd kan daarom worden dat er weinig reden was voor onbevreesdheid van Pakistaanse kant met betrekking tot hun nieuwe strategie. Het had meer de schijn van gevaarlijke Russische roulette, met een risico op een kernoorlog.

---

¹²⁷ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 113.

¹²⁸ Devin T. Hagerty, 'Nuclear Deterrence in South Asia: the 1990 Indo-Pakistani Crisis', 94.

IV Kernwapentests en een nieuwe oorlog

In het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat de periode tussen 1990 en mei 1998 beduidend minder vreedzaam was dan de periode tussen 1972 en 1990, als het gaat om de relatie tussen India en Pakistan. De islamisering van Pakistan onder generaal Zia, het succes in de Afghaanse oorlog van de moedjahedien en de onvrede in Kasjmir over hoe India regeerde speelden hierin een rol, maar het belangrijkste was de toegenomen Pakistaanse kernwapencapaciteit geweest. Deze had ervoor gezorgd dat de Pakistaanse leiders onbevreesd raakten voor een Indiase vergelding en daarom kozen voor een nieuwe tactiek ten opzichte van India. Voortaan verleende Pakistan hulp aan militante groeperingen, eerst bij *insurgencies* gericht tegen India en later bij terroristische acties, in een poging de rivaal te destabiliseren. Omdat de Pakistaanse onbevreesdheid in theoretisch opzicht echter niet terecht was kan de vergelijking gemaakt worden met Russische roulette. De vraag is dan ook of er wel een kogel zat in de volgende kamer van de revolver. Hoe ontwikkelden het Pakistaanse kernwapenprogramma en de tactiek ten opzichte van India zich verder?

Dit hoofdstuk onderzoekt de Pakistaanse strategie ten opzichte van India en de hulp die daarbij werd gegeven aan niet-statelijke actoren tussen mei 1998 en 2001. In deze periode vond de Kargil-oorlog plaats en deed Pakistan voor het eerst kernwapentests. Welke rol speelden kernwapens en militante groeperingen in de strategie van Pakistan in deze periode? Was er door die combinatie sprake van een verhoogd aantal militaire spanningen tussen India en Pakistan? In paragraaf 4.1 staan de kernwapentests en de oorlog in Kargil centraal. Waarom ging Pakistan over tot die tests en veranderde er daarna iets in de steun aan militante organisaties? Paragraaf 4.2 gaat dieper in op de periode tussen het einde van de Kargil-oorlog en de aanslagen op 11 september 2001 in de VS. Algemeen bekend is dat daarna Pakistan een Amerikaanse partner werd in de strijd tegen het terrorisme. Hoe evolueerde de relatie zich echter voor de aanslagen? Paragraaf 4.3 behandelt de invloed van Kargil op de buitenlandse betrekkingen van Pakistan. Deze betrekkingen speelden immers een grote rol in de speelruimte die Pakistan in strategisch

opzicht had ten opzichte van India. Paragraaf 4.4 tot slot analyseert de gegevens uit de eerste drie paragrafen met behulp van het theoretisch kader zoals dat geformuleerd werd in hoofdstuk 1.

§4.1 Kernwapentests

Een belangrijke voorwaarde voor stabiele nucleaire afschrikking is dat kernwapens getest worden om de betrouwbaarheid vast te stellen, zo bleek in paragraaf 1.1. Als deze betrouwbaar worden bevonden gaat er immers een geloofwaardigere dreiging vanuit. In die zin kwam nucleaire stabiliteit een stap dichterbij in mei 1998, toen Pakistan voor het eerst kernwapentests uitvoerde. Het jaar voor de tests leek het er even op dat de relatie tussen Pakistan en India aan de beterende hand was. Zo was er afgesproken een open dialoog met elkaar aan te gaan tijdens een ontmoeting in mei 1997.¹²⁹ Nawaz Sharif, de Pakistaanse premier van februari 1997 tot oktober 1999, stelde zelfs dat 'we must come out of the atmosphere of confrontation, we should learn lessons from the past'.¹³⁰ In april 1998 zouden er echter nieuwe spanningen ontstaan toen de *Bharatiya Janata Party* (BJP) een verkiezingszege behaalde in India.¹³¹ Deze partij wenste geen compromis te sluiten met betrekking tot Kasjmir en maakte duidelijk dat het niet zou aarzelen om kernwapens in te zetten als dat nodig bleek te zijn.¹³²

Pakistan reageerde door de *Ghauri* te testen, een nieuwe ballistische raket, die een bereik had van 1500 kilometer. Volgens de Pakistaanse leiders was de dreiging die er uitging van Indiase raketten nu gecompenseerd. Een wapenwedloop was nu echter het gevolg. India deed op zijn beurt in mei 1998 tevens een kernwapentest. De Pakistaanse beleidsmakers wachtten nu eerst de reactie van internationale grootmachten zoals de VS af, maar planden ondertussen zelf ook een test.¹³³ Niet iedereen in de Pakistaanse regering was echter enthousiast over deze plannen. Premier Sharif was zich bijvoorbeeld bewust

---

¹²⁹ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 192.

¹³⁰ Frontier Post, 'Pakistan Wants Good Ties with India', *Frontier Post*, 9 juni 1997.

¹³¹ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 193.

¹³² Hindu, 'BJP's National Agenda for Governance', *Hindu*, 19 maart 1998.

¹³³ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 193.

van het feit dat Pakistan met kernwapentests het risico zou nemen tegen economische sancties aan te lopen als het internationaal als gevaarlijk gezien zou gaan worden. Zowel de voor- als de tegenstanders probeerden steun te vergaren via radio, tv en kranten. Dat laatste was overigens geen al te krachtig middel in een land waarin het overgrote deel van de bevolking analfabeet was. De voorstanders van kernwapentests wonnen het uiteindelijk, ondanks dat de Amerikanen sterk op zelfbeheersing aandroegen.¹³⁴

Premier Sharif kondigde op 29 mei 1998 aan dat Pakistan vijf succesvolle kernwapentests had gedaan in de provincie Beloetsjistan. Hij probeerde tijdens de persconferentie bezorgde staten gerust te stellen, onder meer door te stellen dat de kernwapens louter voor zekerverdediging bedoeld waren:

We have not and will not transfer sensitive technologies to other states or entities. At the same time, Pakistan will oppose all unjust embargoes aimed at preventing it from exercising its right to develop various technologies for self-defence or peaceful purposes. I would like to again assure all countries that our nuclear weapon systems are meant only for self-defence and there should be no apprehension or concern in this regard.¹³⁵

De kernwapentests die Pakistan op 28 mei 1998 uitvoerde stuitten op veel internationale bezorgdheid. Op 6 juni veroordeelde de VN de tests van zowel India als Pakistan en vroeg hen om voorzichtigheid en een onthouding van verdere ontwikkeling van de wapensystemen. Pakistan en India werden bovendien door de G8, de Europese Unie (EU) en de permanente vijf leden van de VN gevraagd het internationale Non-proliferatieverdrag te ondertekenen als niet-kernwapenstaten. Pakistan deed deze ontwikkeling af als oneerlijk. De G8 besloot op 12 juni 1998 bovendien alle financiële hulp aan Pakistan en India stop te zetten, op humanitaire hulp na. De EU deed hetzelfde

---

¹³⁴ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 194.

¹³⁵ Muhammad Nawaz Sharif, Statement at a Press Conference (Islamabad 1998), beschikbaar op: <http://nuclearweaponarchive.org/Pakistan/SharifAnnounce.txt> (26 juli 2013).

en dreigde bovendien met hardere maatregelen als Pakistan en India hun kernwapenwedloop niet onder controle zouden krijgen. Pakistan probeerde de gevolgen van de economische maatregelen te beperken. Prioriteit daarbij was dat deze sancties niet ten koste van het kernwapenprogramma zouden gaan.¹³⁶ Een verslechtering van de economie was echter onvermijdelijk, hetgeen leidde tot een hevig intern debat in Pakistan tussen de voor- en tegenstanders van de kernwapens.¹³⁷

De regering van Sharif slaagde erin om financiële steun te krijgen van een aantal Arabische oliestaten, waardoor Pakistan economisch wat lucht kreeg. Bovendien beloofde hij aan de VS om de dialoog met India opnieuw aan te gaan, in ruil voor een versoepeling van de sancties.¹³⁸ Het Pakistaanse leger maakte ondertussen echter duidelijk ontevreden te zijn met Sharif. Een burgerregering mocht volgens hen blijven zitten zolang ze beleid voerden zoals dat graag gezien werd door het leger en ze een deel van de constitutionele bevoegdheden aan de legergeneraals lieten.¹³⁹ Sharif voerde volgens het leger nu echter een beleid dat in strijd was met de belangen van het leger.¹⁴⁰ De premier stelde legerleider Hasan-Askari Rizvi daarom voor de keuze: de boel overnemen of ontslag nemen. Rizvi was, in tegenstelling tot legerleiders in het verleden, echter niet van plan over te gaan tot een coup en nam ontslag.¹⁴¹ Sharif stelde daarop Pervez Musharraf aan, van wie Sharif dacht dat hij niet in staat zou zijn veel druk uit te oefenen op de regering.¹⁴² Dat bleek echter al snel een misvatting te zijn.

De publieke opinie in Pakistan was voor een vredesproces met India.¹⁴³ De islamisten in Pakistan en het leger echter niet. Zo organiseerde de *Jamaat-e-Islami*, de oudste religieuze partij van Pakistan die een puur islamitische staat nastreeft, demonstraties tegen India en dreigde het de gang van Indiase diplomaten naar de

---

¹³⁶ Samina Ahmed, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', 196-197.

¹³⁷ Ibid., 198.

¹³⁸ Eric Schmitt, 'Senate Votes to Lift Most Remaining India-Pakistan Penalties', *New York Times*, 16 juli 1998.

¹³⁹ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 248.

¹⁴⁰ Hasan-Askari Rivzi, 'Pakistan in 1998: The Polity under Pressure', *Asian Survey*, Vol. 39, Nr. 1 (1999), 177-184, 180.

¹⁴¹ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 248.

¹⁴² Hasan-Askari Rivzi, 'Pakistan in 1998: The Polity under Pressure', 183.

¹⁴³ Barry Bearak, 'India Leader Pays Visit to Pakistan', *New York Times*, 21 februari 1999.

Pakistaanse regeringsgebouwen in februari 1999 voor vredesbesprekingen te blokkeren. Sharif wilde daarop de leider van de organisatie, Qazi Hussain Achmed, arresteren. Deze was echter onvindbaar, aangezien hij zich schuil hield in het huis van leden van de Pakistaanse legertop. Niet veel later zou het vredesproces tot een einde komen toen Pakistaanse troepen een deel van het Indiase territorium in Kasjmir bezetten.¹⁴⁴ Musharraf bleek, samen met drie andere generaals, achter de bezetting te zitten. Hij wist namelijk dat Indiase troepen zich tijdens strenge winters terugtrokken uit een breed gebied van ongeveer 130 vierkante kilometer, dat daardoor eenvoudig in te nemen zou zijn.¹⁴⁵ De Kargil-oorlog was begonnen.

§4.2 Kargil-oorlog en de gevolgen

De Kargil-oorlog, die zou plaatsvinden tussen mei en juli 1999, leidde tot langdurige gevechten tussen de legers van Pakistan en India. Officiële getallen ontbreken, maar Sharif stelde in 2004 tijdens een interview met *India Today* dat er aan Pakistaanse kant zeker 2.700 mensen overleden en dat ook aan Indiase kant veel slachtoffers vielen. In hetzelfde interview gaf hij Musharraf ervan langs dat hij de toenmalige premier niet op de hoogte had gebracht van de oorlogsplannen. Sharif stelde dat zelfs een groot deel van het leger niet bekend was met de plannen. Musharraf had Sharif verteld dat de aanval was gestart door moedjahedien, maar later zou blijken dat dit niet waar was.¹⁴⁶ De rol van deze strijders was zelfs marginaal geweest.¹⁴⁷ Sharif kreeg echter niet de kans om Musharraf te ontslaan. Musharraf had een aantal van zijn beste vrienden belangrijke posten in het leger toegeschoven en pleegde samen met hen op 12 oktober 1999 een coup. Hij zei dit te doen om verdere destabilisatie te voorkomen, maar duidelijk was dat Sharif simpelweg niet in

---

¹⁴⁴ Hussain Haqqani, *Pakistan – Between Mosque and Military*, 249.

¹⁴⁵ Shaukat Qadir, 'An Analysis of the Kargil Crisis 1999', *RUSI Journal*, Vol. 147, Nr. 2 (2002), 21-30, 24-25.

¹⁴⁶ Raj Chengappa, 'Nawaz Sharif speaks out' (versie 26 juli 2004), <http://indiatoday.intoday.in/story/i-seriously-wanted-kargil-war-to-come-to-an-end-nawaz-sharif/1/195867.html> (26 juli 2013).

¹⁴⁷ Peter R. Lavoy, 'Introduction: the importance of the Kargil conflict', in: Peter R. Lavoy ed., *Asymmetric Warfare in South Asia – The Causes and Consequences of the Kargil Conflict* (Cambridge 2009) 1-37, 6.

het straatje van een deel van het leger paste.¹⁴⁸ Duidelijk was dus dat het leger nog altijd de dienst uitmaakte in Pakistan.

De oorlog die er uiteindelijk kwam zou de nodige consequenties hebben voor Pakistan. Velen waren bezorgd over het risico op een kernoorlog. 'Nawaz Sharif, what have you done? This could lead to a nuclear conflict between the two countries and the consequences and the implications would be catastrophic for both countries', zo zou Bill Clinton Sharif toespreken in een telefoongesprek volgens laatstgenoemde.¹⁴⁹ Fair stelt dat de oorlog een enorme invloed had op de buitenlandse betrekkingen van Pakistan in de jaren erna.¹⁵⁰ Pakistan raakte volgens haar volledig in een politiek isolement. Het werd als de agressor aangewezen in de Kargil-oorlog door de VS, de G8 en zelfs door China en het diende zich zo snel mogelijk terug te trekken uit de gebieden in Kasjmir waar het formeel niet thuishoorde. Bovendien zagen veel staten Pakistan nu als bolwerk van radicaliserende islamisten die als even gevaarlijk werden beschouwd als de Taliban. De geloofwaardigheid van de Pakistanen was tevens drastisch aangetast, doordat het de schuld gaf aan de moedjaheden voor de aanval die tot de Kargil-oorlog leidde, terwijl er voldoende bewijzen waren dat dit onjuist was.

Een ander belangrijk gevolg van het conflict in Kargil voor Pakistan was dat de houding van India voortaan volledig zou veranderen. India investeerde aanzienlijk in het versterken van de offensieve capaciteiten, herstructureerde de inlichtingendiensten en defensie en zocht bovendien naar nieuwe technieken om eventuele nieuwe opstanden in de vallei in Kasjmir te bestrijden. Bovendien zochten India en de VS toenadering tot elkaar naar aanleiding van het conflict.¹⁵¹ Al met al had de Kargil-oorlog veel negatieve gevolgen voor Pakistan. Elke beweging zou vanaf nu met extra aandacht en wantrouwen worden gevolgd door de VS en machtige instanties als de G8 en de VN.

---

¹⁴⁸ Kamran Khan, 'Army Stages Coup in Pakistan – Troops Arrest Prime Minister, Seize Buildings after Firing of General', *Washington Post*, 13 oktober 1999.

¹⁴⁹ Raj Chengappa, 'Nawaz Sharif speaks out' (versie 26 juli 2004), <http://indiatoday.intoday.in/story/i-seriously-wanted-kargil-war-to-come-to-an-end-nawaz-sharif/1/195867.html> (26 juli 2013).

¹⁵⁰ C. Christine Fair, 'Militants in the Kargil Conflict: myths, realities, and impacts', in: Peter R. Lavoy ed., *Asymmetric Warfare in South Asia – The Causes and Consequences of the Kargil Conflict* (Cambridge 2009) 231-257, 249.

¹⁵¹ *Ibid.*, 249.

Met alle drastische gevolgen in het achterhoofd rijst de vraag waarom Pakistan het heeft aan laten komen op een oorlog. Kapur concludeert dat de houding alles te maken met het toegenomen vertrouwen van de Pakistaanse leiders na de bereikte status van kernwapenmacht.¹⁵² Waar eerder nog het gevaar bestond dat er niet direct gereageerd kon worden op een Indiase aanval omdat de kernwapens nog niet operationeel waren, waren er nu geen twijfels over de Pakistaanse capaciteiten. Dit betekende volgens Kapur een nog grotere verdediging tegen de Indiase conventionele superioriteit en een verhoogde kans op mediatie van de internationale gemeenschap bij een conflict. Hierdoor zou er allicht een kans ontstaan voor de Pakistanen om een gunstigere territoriale situatie in Kasjmir af te dwingen. Vandaar dat er niet louter de militantenkaart getrokken werd en het eigen leger nu ook was ingezet om Indiaas territorium te bezetten.

§4.3 Van Kargil naar een nieuw conflict in 2001

Ondanks de deuk die de reputatie van Pakistan had opgelopen en de verdere negatieve consequenties van de oorlog in Kargil kwam er geen einde aan de provocatieve Pakistaanse acties. De maanden na de oorlog zouden militanten Indiaas territorium betreden en aanvallen uitvoeren op doelen in zowel Kasjmir als in India. Terroristische incidenten stapelden zich in korte tijd snel op. Zo werd er een Indiaas vliegtuig gekaapt dat onderweg was naar Afghanistan, een actie die pas beëindigd werd nadat India een aantal veroordeelde terroristen vrijliet.¹⁵³ In oktober 2001 vond er bovendien een aanval op een Indiaas parlamentsgebouw in Srinagar, de zomerhoofdstad van het Indiase gedeelte van Kasjmir plaats, waarbij zeker 29 mensen om het leven kwamen.¹⁵⁴ De aanslag in New Delhi op 13 december zou echter het meest in het nieuws zou komen. Terwijl het Indiase parlement bijeen was vond er een aanslag plaats waarbij dertien mensen gedood werden,

---

¹⁵² S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 139.

¹⁵³ Ibid., 132.

¹⁵⁴ Trouw, 'Aanval op parlement Jammu-Kashmir' (versie 2 oktober 2001), <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2482430/2001/10/02/Aanval-op-parlement-Jammu-Kashmir.dhtml> (29 juli 2013).

waaronder vijf daders.¹⁵⁵ Een Indiaas onderzoek concludeerde dat de aanval het werk was van *LeT* en *Jaish-e-Mohammed*, twee door Pakistan gesteunde organisaties.¹⁵⁶

De aanslag op het parlamentsgebouw in New Delhi betekende volgens Kapur een belangrijk keerpunt in het beleid van India. Na het Kargil-conflict waren er al stemmen opgegaan Pakistaanse of door Pakistan gesteunde agressie harder aan te pakken, maar tot de aanslag was er voorzichtigheid betracht. De Indiase beleidsmakers raakten er nu echter van overtuigd dat de agressieve houding van Pakistan voornamelijk werd veroorzaakt door de aanwezige kernwapens en vonden het tijd een grens te trekken.¹⁵⁷ 'We have said that the fight this time must be the final war against terrorism'¹⁵⁸, stelde de Indiase premier Atal Bihari Vajpayee daarom bij het vieren van zijn 77e verjaardag. In december 2001 verplaatsten zowel India als Pakistan ballistische raketten richting de grens. In januari 2002 mobiliseerde India ongeveer 500.000 troepen en drie gewapende divisies bij de grens. Het betekende de grootste Indiase mobilisatie sinds 1971 en zou bekend worden als Operatie Parakram.¹⁵⁹

De mobilisatie geschiedde op aanraden van Brajesh Chandra Mishra, de adviseur op het gebied van nationale veiligheid van Vajpayee. Het doel van de operatie was 'to curb terrorism emanating from Pakistan'. 'If you see down the road (...) that mobilization (...) helped to curb terrorism, although we know Pakistan can do more. So it achieved quite a lot. That national goal (...) was achieved', zo stelde Mishra uiteindelijk tevreden vast.¹⁶⁰ Die tevredenheid was begrijpelijk gezien de speech die Musharraf gaf op 12 januari 2002. Daarin beloofde hij de strijd aan te zullen gaan met het extremisme in Pakistan, al stelde

---

¹⁵⁵ Nu.nl, 'India verdenkt Pakistan van aanslag' (versie 16 december 2001),

<http://www.nu.nl/algemeen/14008/india-verdenkt-pakistan-van-aanslag.html> (29 juli 2013).

¹⁵⁶ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 132.

¹⁵⁷ Ibid., 132-133.

¹⁵⁸ CNN, 'Pakistan, India 'move missiles' to border (versie 26 december 2001),

<http://archives.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/south/12/25/india.pakistan.kashmir.missiles/> (1 augustus 2013).

¹⁵⁹ The Times of India, 'Parliament attack had brought India, Pak on brink of another war' (versie 10 februari 2013), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2013-02-10/india/37019758_1_mobilisation-india-and-pakistan-islamabad (1 augustus 2013).

¹⁶⁰ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 136.

hij wel van mening te zijn dat Pakistan nog altijd recht had op Kasjmir.¹⁶¹ Voor Vajpayee was dat echter genoeg om te besluiten dat er voorlopig geen Indiase aanval zou plaatsvinden.¹⁶² Die oorlog bleef ook achterwege bij nieuwe spanningen tussen mei en juni, toen er over en weer wat schermutselingen waren waarbij een aantal mensen aan beide kanten om het leven kwamen. De VS speelden overigens een belangrijke rol als bemiddelaars, zo stelde Vajpayee:

All preparations were made for attacking Pakistan to punish it for the attack on Parliament. But America gave us the assurance that something will be done by Pakistan about cross-border terrorism, both in January and in May 2002. America gave us a clear assurance.¹⁶³

Was de dreiging die er uitging van Operatie Parakram dan werkelijk een succes? Pakistan groeide niet direct uit tot de bondgenoot in de strijd tegen het extremisme die India graag zag. Er waren terroristische aanvallen in mei 2002, er kwam nog altijd een groeiend aantal militanten de grens over bij Kasjmir en bovendien weigerde Pakistan mee te werken twintig door India gezochte gevluchte terroristen op te pakken.¹⁶⁴ Veel analisten waren dan ook sceptisch met betrekking tot Parakram. Praveen Swami noemde het zelfs 'arguably the most ill-conceived manoeuvre in military history', aangezien India louter oppervlakkige beloften afdwong van Pakistan.¹⁶⁵ Illustratief was dat India op 4 januari 2003 een nucleaire doctrine wereldkundig maakte, waarin onder meer het volgende stond:

---

¹⁶¹ BBC News, 'Musharraf declares war on extremism' (versie 12 januari 2002), http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1756965.stm (1 augustus 2013).

¹⁶² Steve Coll, 'The Stand-off – How jihadi groups helped provoke the twenty-first century's first nuclear crisis' (versie 13 februari 2006), http://www.newyorker.com/archive/2006/02/13/060213fa_fact_coll (1 augustus 2013).

¹⁶³ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 136.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 136.

¹⁶⁵ Praveen Swami, 'Beating the retreat', *Frontline*, 26 november 2002.

- A posture of "No First Use" nuclear weapons will only be used in retaliation against a nuclear attack on Indian territory or on Indian forces.
- However, in the event of a major attack against India, or Indian forces anywhere, by biological or chemical weapons, India will retain the option of retaliating with nuclear weapons.¹⁶⁶

India maakte dus kenbaar niet als eerste aan te zullen vallen met kernwapens. Pakistan daarentegen weigerde eenzelfde doctrine aan te nemen. Bij monde van Musharraf lieten zij expliciet weten dat ze niet bereid waren tot een dergelijke doctrine. 'The possession of nuclear weapons by any state obviously implies they will be used under some circumstances', legde Musharraf uit.¹⁶⁷

Kapur becijfert dat de periode tussen de eerste kernwapentests en 2002 meer geweldsincidenten kende dan de periode tussen 1990 en mei 1998.¹⁶⁸ In de 55 kalendermaanden tussen juni 1998 en 2002 waren er 45 waarin er gewelddadige incidenten waren. Met een gemiddelde van 0,82 per maand lag dat aantal hoger dan de periode tussen 1990 en mei 1998, waarin het gemiddelde 0,72 was. Een stijging van zo'n veertien procent dus. Bovendien lag het geweldsniveau hoger dan elk conflict sinds 1971. De situatie tussen 2001 en 2002 was met de grote legermobilisatie door beide staten tevens erg serieus. Kapur stelt dat er tussen 1998 en 2002 tot twee keer toe nipt een grootschalige oorlog voorkomen werd. Aanvallen op India, zowel door Pakistaanse gesteunde terroristen als door het leger, vonden veelvuldig plaats.

---

¹⁶⁶ Press Information Bureau Government of India, 'Cabinet committee on security reviews progress in operationalizing India's nuclear doctrine' (versie 4 januari 2003), <http://pib.nic.in/archieve/lreng/lyr2003/rjan2003/04012003/r040120033.html> (2 augustus 2013).

¹⁶⁷ Laurinda Keys, 'Pakistan won't renounce first N-strike' (versie 4 juni 2002), <http://www.deseretnews.com/article/917736/Pakistan-wont-renounce-first-N-strike.html?pg=all> (2 augustus 2013).

¹⁶⁸ S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 130.

§4.4 Analyse

Pakistan bleef ook in de periode tussen mei 1998 en 2001 steun geven aan militante groeperingen die bereid waren geweld toe te brengen aan Indiase doelen, met name via terrorisme. De motieven hiervoor bleven deze periode onveranderd. Pakistan wilde India destabiliseren, als wraak voor eerdere verliezen en door irredentisme. Een groot deel van Kasjmir was immers nog altijd van India en dat wensten met name het leger en de ISI niet te accepteren. De militante organisaties die geholpen werden stonden echter niet meer in de kinderschoenen en aan het begin van de 21^e eeuw hadden zij naast de Pakistaanse staat vaak meerdere bronnen van inkomsten. Zo wierf LeT actief fondsen in Pakistaanse moskeeën en bij bedrijven en liefdadigheidsinstellingen in het Midden Oosten en Europa.¹⁶⁹ Dit zorgde ervoor dat zij ook steeds autonomer werden en meer in staat waren zelfstandig operaties uit te voeren. Het soort hulp dat Pakistan aan LeT gaf begon dan ook steeds meer te veranderen in het bieden van een veilige vluchthaven, politieke bescherming voor de leiders, inlichtingen over doelwitten en bedreigingen en het assisteren bij het infiltreren, zeker bij operaties ver weg waarbij LeT door andere staten diende te reizen.¹⁷⁰

Duidelijk is dat Pakistan niet stopte met het geven van steun aan militante groeperingen, ondanks dat het nu zelf het leger inzette in Kargil. Er was nog altijd het geloof dat India niet zou overgaan tot een grootschalige vergelding. In paragraaf 1.1 werd duidelijk dat een betrouwbaar kernwapenarsenaal een voorwaarde is voor stabiele nucleaire afschrikking. In 1998 voerde Pakistan kernwapentests uit, zo bleek uit paragraaf 4.1 Was stabiele nucleaire afschrikking daarmee dichterbij gekomen en was de onbevreesdheid van de Pakistaanse leiders ten opzichte van een eventuele Indiase vergelding nu meer terecht dan in de periode tussen 1990 en mei 1998? Peter R. Lavoy stelt dat er weliswaar geen zekerheid is, maar hij stelt vast dat een kernoorlog inderdaad is uitgebleven en dat de gewapende strijd, ondanks dat het korte tijd hevig was, beperkt

---

¹⁶⁹ Ashley J. Tellis, 'Bad Company – Lashkar-e-Tayyiba and the growing ambition of Islamist Militancy in Pakistan', 4.

¹⁷⁰ Ibid., 5.

bleef.¹⁷¹ Bovendien bleef volgens Lavoy de territoriale status quo gehandhaafd. Later zouden toenmalige Indiase regeringsleden inderdaad toegeven dat ze geen grootscheepse aanvallen over de grens wensten te doen vanwege de kernwapencapaciteit van Pakistan.¹⁷² Dit alles zou er inderdaad op kunnen wijzen dat de juistheid van het vertrouwen van de Pakistaanse legerleiding nu groter was dan tussen 1990 en mei 1998.

Toch waren er tussen mei 1998 en 2001 ten minste twee redenen te vinden om te twijfelen aan stabiele nucleaire afschrikking. De eerste is dat Pakistan nog altijd geen *second strike capabilities* had. De eerste berichten over een mogelijke doorbraak op dit gebied kwamen pas in 2008 naar buiten, lang na de periode die in dit hoofdstuk centraal staat.¹⁷³ Ten tweede kan betoogd worden dat India, ondanks zijn angst voor de Pakistaanse kernwapencapaciteit, steeds meer baat kreeg bij een preventieve kernaanval op Pakistan, gericht op vernietiging van het Pakistaanse kernwapenarsenaal. De Pakistanen hadden immers aantoonbaar kernwapens, ze moedigden terrorisme aan in India en bovendien ontbrak het aan democratie in Pakistan, waardoor een verandering op korte termijn niet te verwachten was. In maart 2003, na opnieuw een terroristische actie in Kasjmir, stelde Jaswant Singh, de Indiase minister van Buitenlandse Zaken, bovendien expliciet dat Pakistan als die bovengenoemde punten 'were reasons for a country to make a pre-emptive strike in another country, then Pakistan deserved to be tackled more than any other country'.¹⁷⁴ Positief was echter wel dat onder anderen de VN en de VS de situatie scherp in de gaten hielden, zo bleek in paragraaf 4.2, waardoor het verstandiger was voor zowel India als Pakistan om voorzichtigheid te betrachten.

Interessant in de fase tussen mei 1998 en 2001 is dat er meer gewelddadige incidenten waren dan in de periode tussen 1990 en mei 1998, zo bleek in paragraaf 4.3, en dat India meer naar conventionele wapens durfde te grijpen. George Fernandes, minister

---

¹⁷¹ Peter R. Lavoy, 'Introduction: the importance of the Kargil conflict', 36.

¹⁷² S. Paul Kapur, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia*, 111.

¹⁷³ Chidanand Rajghatta, 'Pak develops second-strike N-capability' (versie 31 mei 2009), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2009-05-31/us/28154183_1_nuclear-arsenal-nuclear-assets-nuclear-stance (3 oktober 2013).

¹⁷⁴ Sanjay Gupta, 'The Doctrine of Pre-emptive Strike: Application and Implications During the Administration of President George W. Bush', *International Political Science Review*, Vol. 29, Nr. 2 (2008) 181-196, 190.

van Defensie van India tijdens de Kargil-oorlog, stelde het volgende in een toespraak voor het Indiase parlement:

Pakistan did hold out a nuclear threat during the Kargil War last year. But it had not absorbed the real meaning of nuclearization; that it can deter only the use of nuclear weapons, but not all and any war (...) [So] the issue was not that war had been made obsolete by nuclear weapons, and that covert war by proxy was the only option, but that conventional war remained feasible though with definite limitations.¹⁷⁵

Volgens Fernandes had Pakistan geen rekening gehouden met het feit dat er wel degelijk een oorlog kon uitbreken, ook al was deze niet nucleair van aard.

De basis voor de Pakistaanse onbevreesdheid met betrekking tot een mogelijke nucleaire vergelding van India was ook tussen mei 1998 en 2001 vanuit theoretisch oogpunt wankel. Nog altijd speelde leek Pakistan Russische roulette te spelen. Het had ervoor gezorgd dat het als agressor werd aangewezen in de Kargil-Oorlog door de VS en door grote multilaterale organisaties. Het kreeg te maken met economische sancties en zag dat India steeds bereidwilliger werd om het leger in te zetten. Bovendien werd de wereld op 11 september 2001 opgeschrikt door aanslagen op de Verenigde Staten, waardoor er een wereldwijde *War on Terror* werd gestart. Pakistan was zelf een van de voornaamste broeinesten van terrorisme en extremisme en gebruikte het zelfs als wapen tegen India. De vraag was dan ook in hoeverre Pakistan na 9/11 nog durfde te vertrouwen op hun strategie. Zouden het leger en de ISI vast blijven houden aan hun wens India te destabiliseren en wraak te nemen? Hoe serieus was het Pakistaanse partnerschap in de *War on Terror*? Kon Pakistan überhaupt nog iets ondernemen tegen de militante organisaties die steeds autonomer werden? Hoofdstuk 5 zal de periode na 9/11 onderzoeken en een antwoord zoeken op deze vragen.

---

¹⁷⁵ George Fernandes, 'Opening Address', in: Jasjit Singh ed., *Asia's New Dawn: The Challenges to Peace and Security* (New Delhi 2000) xvii.

V De periode na 9/11 en crisis 2001/2002

George W. Bush verklaarde op 24 juni 2003 tijdens een ontmoeting met Musharraf in de VS dat de terroristen van Al-Qaeda met succes waren geneutraliseerd, door 'the effective border security measures and law enforcement cooperation throughout Pakistan, and (...) to the leadership of President Pervez Musharraf'.¹⁷⁶ Was dit nu dezelfde Musharraf die botste met Sharif en zo medeverantwoordelijk was voor het uitbreken van de Kargil-oorlog? Pakistan, waarvan ook de Amerikaanse beleidsmakers al voor de aanslagen van 11 september wisten dat zij het centrum waren van 's werelds gevaarlijkste islamitische terroristennetwerk, groeide na de aanslagen uit tot een belangrijke partner in de wereldwijde *War on Terror*.¹⁷⁷ Met de conclusies uit de vorige hoofdstukken in het achterhoofd is de vraag gerechtvaardigd wat er terecht kwam van dit partnerschap. Hoe serieus nam Musharraf de rol die Pakistan verwacht werd te vertolken en wat was überhaupt die rol? Veranderde er iets in de hulp die er eerder door Pakistan aan militante groeperingen werd gegeven? En wat deed dit alles met de relatie met India? Gezien het feit dat de VS ongeveer een miljard dollar per jaar aan Pakistan gaf als steun voor hun rol in de grote *counterinsurgency* tegen het internationale terreur stond de Pakistaanse leiding onder grote internationale aandacht.

Dit hoofdstuk onderzoekt of er iets veranderd is in de hulp die Pakistan aan militante groeperingen gaf na 11 september 2001 en de crisis tussen India en Pakistan tussen 2001 en 2002. In het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat het verkrijgen van kernwapens in Pakistan leidde tot een agressievere houding ten aanzien van India en uiteindelijk culmineerde in de Kargil-oorlog en later de crisis in 2001. Dit zorgde ervoor dat Pakistan geïsoleerd kwam te staan in de wereld. De *War on Terror* was daarom een mogelijkheid verandering te brengen in die situatie. Maar wat betekende dit voor de militante organisaties? Paragraaf 5.1 onderzoekt in hoeverre er maatregelen zijn genomen door Pakistan in de strijd tegen het terrorisme onder leiding van Musharraf tot zijn

---

¹⁷⁶ The White House, 'President Bush Welcomes President Musharraf to Camp David' (versie 24 juni 2003), <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/20030624-3.html> (3 augustus 2013).

¹⁷⁷ Daniel Markey, 'A False Choice in Pakistan', *Foreign Affairs*, Vol. 86, Nr. 4 (2007), 85-102, 85.

aftreden in 2008. Paragraaf 5.2 gaat in op de relatie tussen Pakistan en India na 9/11 en de crisis tussen 2001 en 2002. Zijn er in die relatie veranderingen waarneembaar? Paragraaf 5.3 besteedt aandacht aan de periode na de leiding van Musharraf, toen er een burgerregering onder leiding van Zardari kwam. Bleef het leger ook nu de belangrijkste beslissingen nemen? Zijn er ontwikkelingen waar te nemen in Pakistan zelf die erop duiden dat de hulp aan militante organisaties afneemt? De situatie in Pakistan zelf krijgt in dit hoofdstuk aandacht omdat het bepalend is voor de baat die India heeft bij een preventieve aanval en de kans op nucleair terrorisme, waarmee het bepalend is voor de nucleaire stabiliteit. Paragraaf 5.4 analyseert de criteria uit hoofdstuk 1 met betrekking tot de gegevens uit hoofdstuk 5.

§5.1 Pakistaanse *counterinsurgency* onder leiding van Musharraf

Tussen de kernwapentests van Pakistan en de aanslagen van 11 september was de relatie met de VS bekoeld geraakt. Na de aanslagen werd er echter hevige diplomatieke druk uitgeoefend op president Musharraf om Pakistans steun aan de Taliban in Afghanistan, die al sinds begin jaren negentig gegeven werd in een poging stabiliteit te brengen in Afghanistan¹⁷⁸, te stoppen en de Amerikaanse strijd in de *War on Terror* te steunen. Musharraf accepteerde dit, volgens Ayesha Siddiqa met name om internationaal *goodwill* te kweken.¹⁷⁹ Deze beleidsverandering had echter niet de volledige steun van de islamitische burgers in het land, van het leger - ondanks dat Musharraf de legerleider was - en van de ISI. Dit leidde tot grote antipathie jegens de VS in Pakistan.¹⁸⁰ Was in 1999 en 2000 het percentage met een positieve kijk op de VS 23 procent, in 2002 was dit nog slechts 10 volgens een onderzoek van PEW.¹⁸¹ Steeds meer Pakistaanse jongeren keerden

---

¹⁷⁸ Seth G. Jones en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan*, 14-15.

¹⁷⁹ Ayesha Siddiqa, *Military Inc. – Pakistan's Military Economy* (Oxford 2007) 252.

¹⁸⁰ K. Alan Kronstadt, 'Pakistan-U.S Anti-Terrorism Cooperation', *CRS Report for Congress no. RL31624* (Washington 2003) <http://www.fas.org/man/crs/RL31624.pdf>, 3-4.

¹⁸¹ The PEW Research Centre, 'What the world thinks in 2002', *PEW Global Attitudes Project* (Washington 2002) 4.

zich daarom tot religieuze groepen om hun onvrede een plek te geven. Voor islamitische militante groeperingen betekende dit een belangrijke bron voor nieuwe aanwas.¹⁸²

Vier factoren belemmerden de strijd tegen het terrorisme. In de eerste plaats was het feit dat het Pakistaanse leger, net als het grenskorps wat bestond uit circa 50.000 paramilitairen, nauwelijks ervaring had met *counterinsurgencies*. Ze waren slecht getraind en het ontbrak ze aan de juiste middelen. De aandacht bleef bovendien ook na 2001 meer liggen bij de oorlog tegen India dan bij de strijd tegen de islamitische militanten.¹⁸³ Ten tweede maakte de regering van Musharraf duidelijk onderscheid tussen de militante organisaties. Pakistan weigerde bepaalde groeperingen aan te pakken en bleef via een deel van het leger en de ISI zelfs een aantal groepen steunen als zij dachten dat deze organisaties later gebruikt konden worden tegen India.¹⁸⁴ Ten derde waren de Amerikanen meer bezig met het belonen van de Pakistanen bij prestaties dan met het onder druk zetten bij ondermaatse ontwikkelingen. Een vierde factor die belemmerend werkte was het feit dat het leger en de regering Pakistan niet goed wisten te mobiliseren tegen de dreiging van het deel van de militante groeperingen die niet langer gesteund werden.¹⁸⁵

Ondanks bovenstaande belemmeringen nam Musharraf wel degelijk een aantal maatregelen tegen militanten. Op 12 januari 2002 verbood hij een aantal militante organisaties. 'No organisation will be allowed to indulge in terrorism in the name of Kashmir'¹⁸⁶, zo legde Musharraf het verbod uit. 'Strict action will be taken against any Pakistani individual, group or organization found involved in terrorism within or outside the country. Our behaviour must always be in accordance with international norms', stelde hij verder. Een opvallend statement, gezien het feit dat steun aan terrorisme een belangrijk middel vormde voor Pakistan om India te destabiliseren. Onder de verboden

---

¹⁸² Christine C. Fair, 'Militant Recruitment in Pakistan: Implications for Al Qaeda and Other Organizations', *Studies in Conflict and Terrorism*, Nr. 27 (2004) 489-504, 492.

¹⁸³ Shuja Nawaz, *FATA – A Most Dangerous Place: Meeting the Challenge of Militancy and Terror in the Federally Administered Tribal Areas of Pakistan* (Washington 2009) 34.

¹⁸⁴ Seth G. Jones en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan*, 83.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 84.

¹⁸⁶ Pervez Musharraf, Address to the Nation (Islamabad 2002),

<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/document/papers/2002Jan12.htm> (26 juli 2013).

organisaties bevonden zich onder meer LeT, *Harkat-ul-Mujahideen* en *Jaish-e-Mohammed*.¹⁸⁷ Hoe serieus het verbod echter genomen kon worden moest worden afgewacht, de LeT was bijvoorbeeld immers de belangrijkste partner geweest in de strijd tegen India.

Niet lang na het verbod doken er allerlei nieuwe organisaties op. Zo gingen leden van *Karkat-ul-Mujahideen* verder als *Harkat-ul-Mujahideen Alami* en leden van wat eerder *Jaish-e-Mohammed* was als *Tehrik-ul-Furqaan* en *Khudaam-e-Islam*. Er waren ook leden van voormalige organisaties die nu samen een nieuwe organisatie stichtten, waaronder *Lashkar-e-Omar*.¹⁸⁸ Het verbod op een aantal groeperingen betekende echter niet dat Pakistan Kasjmir nu opgaf. 'Kashmir runs in our blood, we will never budge an inch from our principled stand on Kashmir', liet Musharraf weten.¹⁸⁹ Opvallend was bovendien dat gezochte terroristen niet werden uitgeleverd maar berecht werden in Pakistan onder de eigen wetten.¹⁹⁰ Veel aanslagen zijn sindsdien opgeëist door 'nieuwe' organisaties. In de praktijk was dit echter meestal een dekmantel en bleef het leiderschap en de ideologie van de oude organisatie intact.¹⁹¹ De staatssteun voor de LeT bleef bovendien gehandhaafd. Het bieden van een veilige vluchthaven, politieke bescherming voor de leiders, inlichtingen over doelwitten en bedreigingen en het assisteren bij het infiltreren bleef zo doorgaan, zo stelt Tellis.¹⁹² Een aantal leiders van verboden organisaties die geen steun meer kregen was echter wel woest, iets dat zou leiden tot veiligheidsproblemen in Pakistan zelf, waarover later meer.¹⁹³

---

¹⁸⁷ Mariam Mufti, *Religion and Militancy in Pakistan and Afghanistan* (Washington 2012) 71.

¹⁸⁸ Jamal Afridi, 'Kashmir Militant Extremists' (versie 9 juli 2009), <http://www.cfr.org/kashmir/kashmir-militant-extremists/p9135#p3> (4 augustus 2013).

¹⁸⁹ Free Press Kashmir, 'Kashmiri separatists angered by Pakistan ban on militant groups' (versie 12 januari 2002), <http://freepresskashmir.com/kashmiri-separatists-angered-by-pakistan-ban-on-militant-groups/> (4 augustus 2013).

¹⁹⁰ Pervez Musharraf, Address to the Nation.

¹⁹¹ Mariam Mufti, *Religion and Militancy in Pakistan and Afghanistan*, 71.

¹⁹² Ashley J. Tellis, 'Bad Company – Lashkar- e-Tayyiba and the growing ambition of Islamist Militancy in Pakistan', 4.

¹⁹³ Jamal Afridi, 'Kashmir Militant Extremists' (versie 9 juli 2009), <http://www.cfr.org/kashmir/kashmir-militant-extremists/p9135#p3> (4 augustus 2013).

Samen met de VS werd de operatie *Enduring Freedom* uitgevoerd vanaf oktober 2001. Het gaf de Amerikanen toegang tot Pakistan en de mogelijkheid infiltratieroutes af te snijden. De missie slaagde er deels in het Taliban-regime ten val te brengen in Afghanistan en daarnaast werden diverse leden van Al-Qaeda gevangen genomen. Al-Qaeda en de Taliban onderhielden nauwe banden met Pakistaanse militante organisaties en zoals eerder gememoreerd ontving de laatstgenoemde al lange tijd steun van de Pakistaanse regering. Osama bin Laden en Ayman al-Zawahiri, de sleutelfiguren van Al-Qaeda, werden echter niet gearresteerd. Een volledig succes kon *Enduring Freedom* niet genoemd worden. Naar verloop van tijd gebruikten de Taliban en andere militanten Pakistan als veilige uitvalbasis, iets waartegen weinig ondernomen werd. Dit zou op den duur bovendien destabiliserend werken voor Pakistan zelf, waarover later meer.¹⁹⁴

Tussen 2002 en 2006 voerde Pakistan de operatie *Al Mizan* uit, gericht op de Federaal Bestuurde Stamgebieden (FBS) (zie bijlage 2 voor kaart), gebieden in het noordwesten van Pakistan die buiten elk van de vier officiële Pakistaanse provincies vallen en met 27.220 vierkante kilometer een substantieel gebied vormen.¹⁹⁵ In die streek wonen 3,5 miljoen Pathanen en 1,5 miljoen vluchtelingen uit Afghanistan. De Pakistaanse regering bestuurt het gebied officieel, maar de Pathanen in het gebied erkennen alleen hun traditionele krijgsheren als gezag, de zogenaamde *maliks*. Naar verluidt wonen er veel leden van Al-Qaeda en gevluchte leden van de Taliban en is het een plek waar velen geïndoctrineerd en getraind worden. De FBS vormen daarom ook een bedreiging voor de stabiliteit van Pakistan.¹⁹⁶ Via *Al Mizan* werd daarom gepoogd (voornamelijk buitenlandse) militanten in het gebied te doden of gevangen te nemen. Het succes zou echter erg beperkt blijven. Er werden weliswaar verschillende leiders van Al-Qaeda gevangen genomen of gedood, maar de 80.000 militairen die het gebied binnentrokken

---

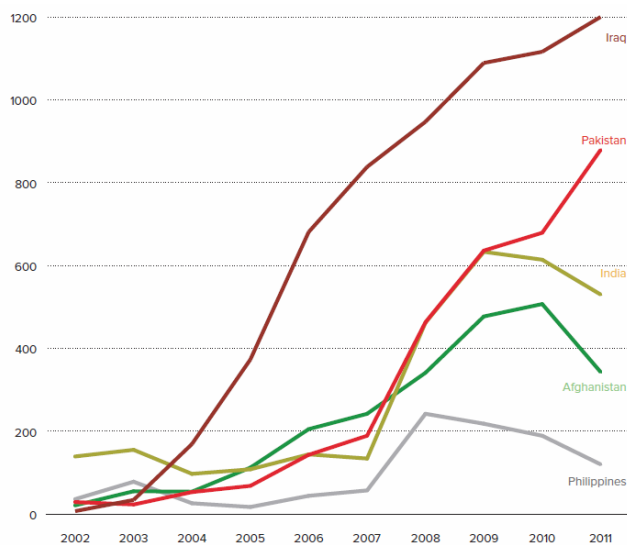
¹⁹⁴ Seth G. Jones en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan*, 45.

¹⁹⁵ *Ibid.*, 46.

¹⁹⁶ Shuja Nawaz, *FATA – A Most Dangerous Place: Meeting the Challenge of Militancy and Terror in the Federally Administered Tribal Areas of Pakistan*, 1.

slaagden er niet in het gebied te bezetten of vrij te maken. Met name in Zuid-Waziristan bleef de operatie relatief vruchteloos.¹⁹⁷

Tot zijn aftreden op 18 augustus 2008 zouden er onder Musharraf nog een aantal operaties worden ondernomen, meestal met beperkt succes. De Amerikanen zouden regelmatig hun onvrede kenbaar maken over de Pakistaanse prestaties.¹⁹⁸ De VS vond onder meer dat Pakistan te weinig deed om terroristische organisaties die vanuit Pakistan opereerden aan te pakken. Dit kan echter nauwelijks verbazing wekken, aangezien de Pakistanen al sinds de jaren negentig steun gaven aan terroristische acties gericht tegen India en de rivaliteit met dit buurland hoog op de agenda bleef staan. Siddiqa stelt dat Pakistan de militanten bovendien nodig had om de macht van het leger te verdedigen.¹⁹⁹ Deze organisaties gebruikten namelijk religie als middel om hun grip op de maatschappij te verstevigen. Door samenwerking kon de regering meer grip krijgen op de staat en de bevolking.

Figuur 1 – Het aantal incidenten in vijf landen tussen 2002 en 2011²⁰⁰

¹⁹⁷ Seth G. Jones en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan*, 76.

¹⁹⁸ Ashley J. Tellis, *Pakistan and the War on Terror – Conflicted Goals, Compromised Performance* (Washington 2008) 1.

¹⁹⁹ Ayesha Siddiqa, *Military Inc. – Pakistan's Military Economy*, 252.

²⁰⁰ Institute For Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2012 – Capturing the Impact of Terrorism for the Last Decade* (New York 2012) 24.

Feit is wel dat het partnerschap met de VS, het stoppen van de steun aan de Taliban en de aanval op een deel van de militante groeperingen veel kwaad bloed zetten onder islamisten. Tussen 2002 en 2011 vonden er 910 terroristische aanslagen plaats in Pakistan zelf, waarbij 1.468 mensen om het leven kwamen. Opvallend is dat er sinds 2002 een scherpe stijging is geweest (zie figuur 1).²⁰¹ Dit heeft alles te maken met de onvrede over het beleid in eigen land, waar militante organisaties het in toenemende mate lastig kregen zich te handhaven. Volgens Jessica Stern had Pakistan het probleem in deze periode dat de belangen van Pakistan en die van de militante groeperingen niet meer volledig op een lijn lagen. Een aantal organisaties was bruikbaar in de strijd tegen India, maar de groeperingen die niet meer nodig werden bevonden keerden zich nu tegen de eigen staat.²⁰²

§5.2 Relatie tussen India en Pakistan na 9/11 en crisis 2001/2002

Het aantal terroristische aanslagen in Pakistan nam toe vanaf 2002, zo werd duidelijk in de vorige paragraaf. De vraag roept zich op hoe de relatie tussen India en Pakistan verder verliep. Uit de grafiek van figuur 1 bleek dat ook het aantal terroristische incidenten in India sinds 2002, maar vooral vanaf 2007, aanzienlijk toenam. De meest actieve organisatie was de *Communist Party of India – Maoist*, een Indiase beweging die de Indiase regering omver wilde gooien, dat verantwoordelijk was voor liefst 45% van de aanslagen. Een deel is echter ook gepleegd door Pakistaanse organisaties.²⁰³ Wat is het aandeel van Pakistan daarin?

Nadat de belangrijkste spanningen tussen Pakistan en India weg waren geëbd vanaf de zomer van 2002 nam India vanaf april 2003 het initiatief om hernieuwd de dialoog aan te gaan. Op 25 november van datzelfde jaar culmineerde dit in een formele wapenstilstand

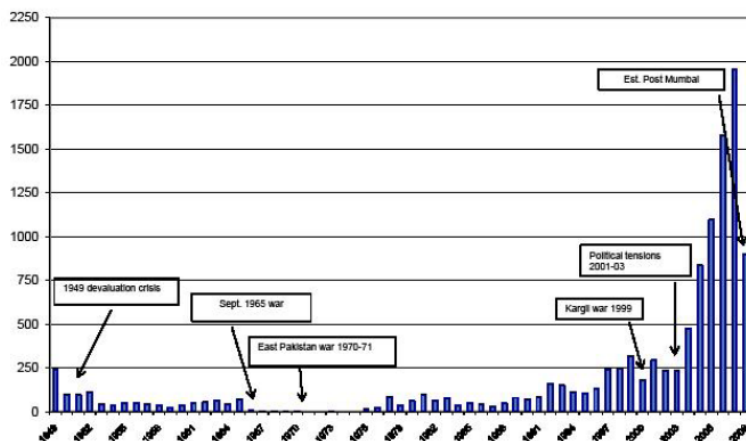
---

²⁰¹ Institute For Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2012 – Capturing the Impact of Terrorism for the Last Decade* (New York 2012) 24.

²⁰² Jessica Stern, 'Pakistan's Jihad Culture', *Foreign Affairs*, Vol. 79, Nr. 6 (2000), 115-126, 116.

²⁰³ Institute For Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2012 – Capturing the Impact of Terrorism for the Last Decade* (New York 2012) 17.

in Kasjmir. Vanaf januari 2004 vonden er vervolgens vier discussierondes plaats. Hierin trachtten Pakistan en India een bevredigende oplossing te vinden voor acht kwesties. De Kasjmir-kwestie was er daar een van, maar het ging tevens over zaken als economische samenwerking en het bestrijden van drugshandel. Tijdens deze besprekingen werd er onder meer besloten om bepaalde buslijnen, die geschrapt waren in verband met het conflict in Kargil, weer op te starten. Er werd tevens afgesproken dat beide partijen elkaar 72 uur van tevoren zouden inlichten als er tests gedaan zouden worden met ballistische raketten binnen veertig kilometer van de afgesproken grens, waar nog altijd een formele wapenstilstand bestond. Hoopvol was voorts de totstandkoming van een gezamenlijk institutioneel mechanisme dat terrorisme zou gaan bestrijden in 2006. Vanaf 2006 werden er zelfs festivals georganiseerd waarin films uit elkaars landen werden vertoond. De centrale kwestie bleef echter Kasjmir.²⁰⁴ In die kwestie slaagden India en Pakistan er echter niet in tot een oplossing te komen.²⁰⁵ Uit figuur 2 blijkt dat de handel tussen beide staten vanaf 2003 indrukwekkend toenam. In 2008 werd er echter letterlijk en figuurlijk een bom gelegd onder de positieve trend en de dialoog.

Figuur 2 - Handel gemeten als som van export en import in nominale Amerikaanse dollars²⁰⁶

²⁰⁴ Sajad Padder, 'The Composite Dialogue between India and Pakistan: Structure, Process and Agency', *Heidelberg Papers in South Asian and Comparative Politics*, Working Paper No. 65 (februari 2012) 2-3.

²⁰⁵ *Ibid.*, 19.

²⁰⁶ *Ibid.*, 13.

Tussen 26 en 29 november 2008 werd de Indiase stad Mumbai opgeschrikt door twaalf gecoördineerde terreuraanslagen, waarbij ten minste 172 mensen om het leven kwamen. Verantwoordelijk was *LeT*, in 2002 nog verboden door Musharraf.²⁰⁷ De dialoog tussen Pakistan en India kwam direct tot een halt.²⁰⁸ In juli 2006 was er eerder een aanslag geweest in Mumbai waarbij 209 doden vielen, maar dat had niet gezorgd voor een dergelijke stop. India stelde echter al op 4 december 2008 voldoende bewijs te hebben dat de Pakistaanse ISI betrokken was bij de planning van wat qua schaal en moeilijkheid buitengewoon professionele aanslagen waren. Zo stelde India onder meer de plaatsnamen te hebben waar zorgvuldige training plaatsvond en welke mensen van de ISI die training verzorgden. Bovendien waren ze ervan overtuigd dat het leger moest hebben geweten van de aanslagen. De burgerregering in Pakistan onder leiding van de nieuwe president Zardari wist volgens dezelfde mensen echter niets af van de aanval en was in feite zelf een mogelijk doel van een aanslag. Er was dus een duidelijke scheiding tussen de Pakistaanse burgerregering en het legerapparaat, iets wat het voor India lastig maakte om op de situatie te reageren.²⁰⁹

De jaren erna zou er meer bewijs naar buiten komen. Zo arresteerde India een lid van *LeT* voor betrokkenheid bij de aanslagen, Sayed Zabiuddin Ansari. Volgens India gaf hij toe in de 24 uur voor de aanslagen in een controlekamer te zijn geweest in Karachi van waaruit er orders werden gegeven aan de terroristen in Mumbai. Volgens Ansari waren mensen van de ISI in diezelfde kamer.²¹⁰ In de VS werd eerder tevens een andere betrokkene intensief ondervraagd, de inmiddels in de VS wonende Pakistaan Daood Sayed Gilani, die daar leefde onder de naam David Coleman Headley. Hij gaf tijdens een rechtszaak toe dat *LeT* 'operated under the umbrella of the ISI'²¹¹. 'ISI provided assistance

---

²⁰⁷ Angel Rabasa e.a., *The Lessons of Mumbai* (Pittsburgh 2009) 1.

²⁰⁸ Sajad Padder, 'The Composite Dialogue between India and Pakistan: Structure, Process and Agency', 1.

²⁰⁹ The Times of India, 'India has proof of ISI role in Mumbai attacks' (4 december 2008), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2008-12-04/india/27945637_1_pakistani-hand-isi-inter-services-intelligence (6 augustus 2013).

²¹⁰ Azmat Khan, 'New Evidence of Pakistan's Role in the Mumbai Attacks?' (28 juni 2012), <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/afghanistan-pakistan/david-headley/new-evidence-of-pakistans-role-in-the-mumbai-attacks/> (6 augustus 2013).

²¹¹ Ibid.

to Lashkar: financial, military and moral support', zo vertelde hij verder. De steun ging volgens Headley dus inderdaad door tijdens de *War on Terror*, iets dat in paragraaf 5.1 al gesteld werd.

In februari 2011 kwamen India en Pakistan overeen de vredesbesprekingen, die gestopt waren na de aanslagen in Mumbai, te hervatten.²¹² Een verdere vertraging zou volgens India alleen maar leiden tot meer tegen India gericht extremisme in Pakistan. Eind januari 2013 waarschuwde de Indiase regering zijn burgers in Kasjmir echter voor een mogelijke atoomoorlog na een aantal beschietingen aan de grens, waarbij zowel Pakistaanse als Indiase militairen om het leven kwamen. Op 5 augustus werden er opnieuw vijf Indiase soldaten gedood bij de grens in Kasjmir waardoor voorbereidingen om de vredesbesprekingen te hervatten onder druk kwamen te staan.²¹³ Volgens *The Times of India* had een hevig bewapend team van terroristen van LeT en Pakistaanse troepen het Indiase leger in een hinderlaag gelokt, de 33^e keer dat Pakistan de afgesproken wapenstilstand aan de grens schond in 2013.²¹⁴ Zo blijven incidenten de relatie tussen Pakistan en India bemoeilijken. 'This has been the historical trend: that whenever India and Pakistan move toward peace, one small incident reverses all progress made by the dialogue process'²¹⁵, zo zei Raza Rumi van de denktank *The Jinnah Institute* hierover in een interview met *The Christian Science Monitor* in januari van dit jaar.

Op 1 oktober 2008 kwamen India en de VS tot een akkoord over een nucleaire samenwerking. Sinds die overeenkomst kunnen de Amerikanen technologie en brandstof voor kernenergie aan India verkopen. India heeft op zijn beurt nucleaire installaties

---

²¹² Simon Denyer en Karin Brulliard, 'India, Pakistan agree to resume peace talks' (versie 11 februari 2011), <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/02/10/AR2011021007207.html> (8 augustus 2013).

²¹³ Whitney Eulich, 'Kashmir attack could put India-Pakistan peace talks on ice' (versie 6 augustus 2013), <http://www.csmonitor.com/World/terrorism-security/2013/0806/Kashmir-attack-could-put-India-Pakistan-peace-talks-on-ice> (8 augustus 2013).

²¹⁴ Rajat Pandit en Sanjay Khajuria, '5 Indian soldiers killed in attack by Pak troops, Parliament outraged' (versie 6 augustus 2013), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2013-08-06/india/41131101_1_pakistani-troops-loc-chakkan-da-bagh (8 augustus 2013).

²¹⁵ Shivan Vij, 'Can India and Pakistan ease tensions after recent flareup?' (versie 10 januari 2013), <http://www.csmonitor.com/World/Asia-South-Central/2013/0110/Can-India-and-Pakistan-ease-tensions-after-recent-flareup> (9 augustus 2013).

opengesteld voor inspectie.²¹⁶ Pakistan heeft tot nu toe niet eenzelfde deal gesloten met de VS, ondanks verwoede pogingen.²¹⁷ Het heeft er toe geleid dat Pakistan een deal heeft gesloten met China in 2013.²¹⁸ De Chinezen verkochten daarbij een nieuwe kernwapenreactor van 1000 megawatt aan Pakistan. Zoals eerder gememoreerd in paragraaf 3.1 waren er al langer warme banden tussen de Chinezen en de Pakistanen, die elkaar zagen als middel om het potentiële gevaar van India in te dammen. Het wekt dus weinig verbazing dat deze deal het gevolg was van het uitblijven van een deal met de VS. Wat dit gaat betekenen voor de relatie tussen India en Pakistan is voor een groot deel afhankelijk van de situatie in Pakistan zelf. Het is cruciaal is om te onderzoeken wat er is gebeurd in die staat sinds het einde van de regering van Musharraf. Is er iets veranderd ten aanzien van de Pakistaanse hulp aan militante groeperingen? Is er reden voor optimisme met betrekking tot de relatie tussen India en Pakistan of is het perspectief somber?

§5.3 Pakistan na Musharraf: een nieuwe burgerregering

Niet lang na Zardari's aantreden als opvolger van Musharraf – die in Pakistan gekozen wordt door afgevaardigden in beide kamers van het parlement en door provinciale vertegenwoordigers – was Zardari buitengewoon duidelijk met betrekking tot de militante organisaties in een interview met *The Daily Telegraph* op 6 juli 2009: 'I would love to be remembered for creating a Pakistan where militancy – I know it can't totally be diminished – is defeated'.²¹⁹ Onder Musharraf was het succes erg beperkt gebleven. Een dag eerder had legerleider Ashfaq Kayani al gesteld dat de interne dreiging

---

²¹⁶ NRC, 'Nucleair akkoord India en VS rond' (versie 2 oktober 2008), http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2006327.ece/Nucleair_akkoord_India_en_VS_rond (9 augustus 2013).

²¹⁷ Saeed Shah, 'Pakistan pushes US for nuclear technology deal' (versie 22 maart 2010), <http://www.theguardian.com/world/2010/mar/22/pakistan-us-nuclear-technology-deal> (9 augustus 2013)

²¹⁸ Bill Gertz, 'China confirms nuclear deal with Pakistan' (versie 26 maart 2013), <http://www.washingtontimes.com/news/2013/mar/26/china-confirms-nuclear-deal-pakistan/?page=all> (9 augustus 2013).

²¹⁹ Isambard Wilkinson, 'Pakistan's President Asif Zardari: we will defeat militants' (versie 6 juli 2009), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/5751335/Pakistans-President-Asif-Zardari-we-will-defeat-militants.html> (10 augustus 2013).

van de Taliban groter was dan India.²²⁰ Zardari leek daarom steun te hebben van in ieder geval een deel van de legertop. Zardari pleitte later in Islamabad in een ontmoeting met voormalige topambtenaren bovendien voor eerlijke Pakistaanse zelfreflectie: 'Let us be truthful to ourselves and make a candid admission of the realities. The terrorists of today were the heroes of yesteryears until 9/11 occurred and they began to haunt us as well'.²²¹ Treffender kan het niet gezegd worden, de terroristen die Pakistan mede zelf creëerde vielen nu tevens de eigen staat zelf aan. Er was nu een president die de fouten uit het verleden toe durfde te geven en ogenschijnlijk een nieuwe weg wilde inslaan, al zei hij niets over de hulp die er na 9/11 nog gegeven werd aan militanten.

Zardari was groot voorstander van een nieuwe dialoog en vrede met India, die zoals in §5.2 duidelijk werd na de aanslagen in Mumbai in 2008 gestopt was. Een middel om dit te bereiken en effectief de terroristen in Pakistan te bestrijden was volgens Zardari de inzet van drones, die hij daarom aan de VS vroeg tijdens een ontmoeting met de Amerikaanse president Barack Obama en de Afghaanse president Hamid Karzai. 'I need drones to be part of my arsenal. I need that facility. I need that equipment. I need that to be my police arrangement'²²², zei Zardari. De VS zou de gevraagde drones uiteindelijk niet leveren, daarvoor was het wantrouwen te groot, maar het was wel opvallend dat Zardari erom vroeg. Hij probeerde verder tijdens zijn bezoek iedereen gerust te stellen door te zeggen dat de Pakistaanse kernwapens veilig waren. Bovendien, zo verzekerde Zardari, had hij volledige autoriteit over het leger en de ISI.²²³ Die laatste stelling zou al snel op de proef worden gesteld.

In oktober 2009 werd bekend dat de zogenaamde *Enhanced Partnership with Pakistan Act* was aangenomen in de Amerikaanse senaat. Met de wet werd formeel nieuwe hulp geregeld aan Pakistan in het kader van het strategische partnerschap. In vijf

---

²²⁰ Ibid.

²²¹ Dean Nelson, 'Pakistani president Asif Zardari admits creating terrorist groups' (versie 8 juli 2009), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/5779916/Pakistani-president-Asif-Zardari-admits-creating-terrorist-groups.html> (10 augustus 2013).

²²² Indian Express, 'We still want peace with India, says Zardari' (versie 6 mei 2009), <http://www.indianexpress.com/news/we-still-want-peace-with-india-says-zardari/455224/> (10 augustus 2013).

²²³ Ibid.

jaar tijd zou er 7,5 miljard dollar naar Pakistan gaan aan non-militaire hulp. De bedoeling was hiermee de Pakistaanse burgerregering van Zardari te helpen om cruciale diensten te leveren aan zijn bevolking. Zo zou er geholpen worden bij het opzetten van democratische instituties en bij de uitbreiding van de wetgeving. Een verschil met eerdere hulp aan Pakistan was echter dat de hulp niet onvoorwaardelijk was.²²⁴ In de wet stond onder meer dat er elke 180 dagen een verslag moest worden uitgebracht door Amerikanen aan het congres, waarin onder meer gekeken werd naar wat de Pakistaanse regering had gedaan op de volgende punten:

- (A) disrupt, dismantle, and defeat al Qaeda, the Taliban, and other extremist and terrorist groups in the FATA and settled areas;
- (B) eliminate the safe havens of such forces in Pakistan;
- (C) close terrorist camps, including those of LeT and Jaish-e-Mohammed;
- (D) cease all support for extremist and terrorist groups;
- (E) prevent attacks into neighboring countries;
- (F) increase oversight over curriculum in madrassas, including closing madrassas with direct links to the Taliban or other extremist and terrorist groups; and
- (G) improve counterterrorism financing and anti-money laundering laws, apply for observer status for the Financial Action Task Force, and take steps to adhere to the United Nations International Convention for the Suppression of Financing of Terrorism (...)²²⁵

Omdat de hulp van de VS mede afhankelijk was van de moeite die Pakistan deed op deze punten, beloofde Zardari daadwerkelijk de strijd aan te zullen binden met extremistische en terroristische groeperingen. Opvallend was het feit dat het overzicht op

---

²²⁴ Omar Waraich, 'How a U.S. Package to Pakistan Could Threaten Zardari' (versie 8 oktober 2009), <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1929306,00.html> (10 augustus 2013).

²²⁵ United States Congress, Enhanced Partnership with Pakistan Act of 2009 (Washington 2009), 111e Congres, S. 1707, beschikbaar op: <http://www.govtrack.us/congress/bills/111/s1707/text> (26 juli 2013).

madrasahs genoemd werd. Dat was immers, zo werd in paragraaf 3.2 duidelijk, een belangrijke rekruteringsplaats voor de militante groeperingen. Tevens moesten de kampen van terroristische organisaties als *Jaish-e-Taiba* en *Jaish-e-Mohammed* gesloten worden, die bij aanslagen in 2008 in Mumbai nog hulp hadden gekregen van de ISI.

Het duurde niet lang voor er een storm van kritiek losbarstte op Zardari. Al snel sprak het leger zorgen uit over de implicaties van de hulp voor de 'nationale veiligheid'. 'Pakistan is a sovereign state and has all the rights to analyze and respond to national-security threats in accordance with her own national interests'²²⁶, liet legerleider Kayani weten, dezelfde man die eerder stelde dat de dreiging van de Taliban groter was dan die van India. Ook de oppositie klaagde over de wet en zo kwam Zardari al snel geïsoleerd te staan. Diezelfde oppositie, geleid door Nawaz Sharif, had in februari 2009 reeds protesten georganiseerd tegen Zardari omdat hij Sharif had beschuldigd van beïnvloeding van het Hooggerechtshof, waardoor Sharif zich niet verkiesbaar mocht stellen voor het parlement.²²⁷

In 2011 kreeg de relatie tussen de VS en Pakistan een aantal klappen te verwerken. De meest in het oog springende was de onthulling in mei 2011 dat Osama bin Laden, oprichter van Al-Qaeda en het brein achter de aanslagen van 11 september, jarenlang een relatief comfortabel bestaan had geleid in Pakistan. De bilaterale relatie tussen de VS en Pakistan kwam daardoor onder een enorme druk te staan en vanaf 2013 werd de Amerikaanse financiële hulp aan Pakistan terugschroefd.²²⁸ In een brief aan de *Washington Post* ontkende Zardari dat Pakistan Bin Laden beschermd zou hebben en stelde hij dat tien jaar samenwerking met de VS juist had geleid tot diens eliminatie. Zardari schreef verder dat radicale religieuze partijen tot het moment van zijn schrijven nooit meer dan 11 procent van de stemmen hadden behaald in de verkiezingen. 'Our people, our government, our military, our intelligence agencies are very much united.

---

²²⁶ Omar Waraich, 'How a U.S. Package to Pakistan Could Threaten Zardari'.

²²⁷ NRC.nl, 'Protest in Pakistan tegen president Zardari' (versie 28 februari 2009), http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2165828.ece/Protest_in_Pakistan_tegen_president_Zardari (10 augustus 2013).

²²⁸ Kronstadt, K. Alan, 'Pakistan-U.S. Relations', *CRS Report for Congress no. R41832* (Washington 2012) <http://www.fas.org/sqp/crs/row/R41832.pdf>, summary.

Some abroad insist that this is not the case, but they are wrong. Pakistanis are united'²²⁹, , zo sloot Zardari zijn brief af. Soortgelijke woorden dus als in 2009, nadat de *Enhanced Partnership with Pakistan Act* in de VS bekend was gemaakt.

Op 8 september 2013 liep de termijn van Zardari af. Hij werd de eerste president die de gehele constitutionele termijn uitzat en zijn taken overdroeg aan een democratisch gekozen opvolger.²³⁰ Ondanks onvrede over het functioneren van Zardari heeft het leger hem laten zitten.²³¹ Dit is anders geweest in Pakistan. Mamnoon Hussain is Zardari's opvolger. Saillant detail is dat hij in India is geboren.²³² De nieuwe premier van het land is sinds juni 2013 Sharif, de man die voor de Kargil-oorlog nog voorzichtigheid met betrekking tot de kernwapens predikte. In een toespraak op 19 augustus benadrukte hij het gevaar van terrorisme te willen elimineren, de economie te willen verbeteren en goede relaties met de andere staten in de regio, waaronder ook India, te willen onderhouden.²³³ Bovendien nodigde hij diezelfde dag extremisten aan om de dialoog aan te gaan om een oplossing te vinden voor het bloedvergieten de afgelopen tien jaar.²³⁴

Het Pakistaanse leger heeft sinds het de strijd aanbond met de militante groeperingen veel moeite gehad met soldaten die niet wilden vechten tegen bekenden, vrienden, medemoslims en voormalige kameraden die nu aan de zijde van de *insurgents* vochten. Een aantal gedeserteerde soldaten liet weten het leger niet te zijn toegetroten

---

²²⁹ Asif Ali Zardari, 'Pakistan did its part' (versie 2 mei 2011), http://articles.washingtonpost.com/2011-05-02/opinions/35232300_1_pakistan-al-qaeda-exciting-cable-news (11 augustus 2013).

²³⁰ The Express Tribune, 'Presidential elections: Zardari will not contest for second term, says Babar' (versie 16 juli 2013), <http://tribune.com.pk/story/577504/presidential-elections-zardari-will-not-contest-for-second-term-says-babar/> (11 augustus 2013).

²³¹ Salman Masood en Matthew Rosenberg, 'Rumors Buzz, but Pakistan's Military Denies Talk of Coup' (versie 23 december 2011), http://www.nytimes.com/2011/12/24/world/asia/pakistan-military-seeking-to-quash-rumors-denies-conspiracy-to-seize-power.html?_r=0 (11 augustus 2013).

²³² The International News, 'Mamnoon Hussain elected 12th President of Pakistan' (versie 30 juli 2013), <http://www.thenews.com.pk/article-111663-Mamnoon-Hussain-elected-12th-President-of-Pakistan> (11 augustus 2013).

²³³ The Express Tribune, 'PM's address to the nation: Nawaz Sharif dreams to make Pakistan an 'Asian Tiger' (versie 19 augustus 2013), <http://tribune.com.pk/story/592284/pms-address-to-the-nation-nawaz-sharif-dreams-to-make-pakistan-an-asian-tiger/> (11 augustus 2013).

²³⁴ Channel News Asia, 'Pakistan PM invites extremists for talks' (versie 20 augustus 2013), <http://www.channelnewsasia.com/news/asiapacific/pakistan-pm-invites/782700.html> (11 augustus 2013).

om Pakistanen te doden.²³⁵ Bovendien was er in de aanloop naar de verkiezingen in 2013 een nieuwe extremistische beweging in de vorm van *Defence of Pakistan*, die de straten introk om een grote massa te mobiliseren tot een fel protest tegen de Pakistaanse leiders en hun banden met de VS. 'Death to America', zo werd er daarbij geroepen door ruim 5.000 mensen, jong en oud, verenigd door hun haat jegens het Westen.²³⁶ Naar verluidt zaten de ISI en het Pakistaanse leger achter de oprichting van de *Defence of Pakistan*.²³⁷ In dat geval zat Zardari ernaast toen hij stelde dat Pakistan verenigd was. De kans is dan groot dat het leger en de ISI geenszins van plan zijn zich te ontdoen van militante organisaties die helpen in de strijd tegen India of de Pakistaanse hulp hieraan te stoppen. Een verzoening tussen India en Pakistan zou immers ondermijnen wat zij zien als nationaal belang.

Ondertussen zijn er vrijwel elke dag nog terroristische aanslagen in Pakistan, ten teken dat de situatie nog altijd uiterst instabiel is. Tot 11 augustus kwamen er in 2013 alleen al 1095 burgers, 295 veiligheidsmensen en 1203 terroristen om.²³⁸ Bovendien heeft een aantal partijen zich verzameld in de nieuwe politieke beweging *Difa-e-Pakistan*. Hierbij zit ook Hafiz Saeed, de leider van de terroristische groep LeT, die achter de aanslagen in het Indiase Mumbai zat in november 2008 en duidelijk anti-Amerikaans is.²³⁹ De jihadistische elementen in Pakistan proberen steeds feller de macht in Islamabad over te nemen.²⁴⁰ Pakistan wordt derhalve gekenmerkt door grote instabiliteit. Het is in feite een falende staat. Een staat die 'niet bij machte is (grote delen van) zijn grondgebied te

---

²³⁵ C. Christine Fair e.a., *Pakistan – Can the United States Secure an Insecure State?* (Pittsburgh 2010) 55.

²³⁶ Rob Crilly, 'New Pakistan extremist movement leaves government powerless to act as it chants 'Death to America' (versie 26 februari 2012), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/9106142/New-Pakistan-extremist-movement-leaves-government-powerless-to-act-as-it-chants-Death-to-America.html> (12 augustus 2013).

²³⁷ Ahmed Rashid, 'Viewpoint: Consequences of pandering to Pakistan extremists' (versie 25 september 2012), <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-19697479> (5 oktober 2013).

²³⁸ South Asia Terrorism Portal, 'Major incidents of Terrorism-related violence in Pakistan – 2013' (versie 11 augustus 2013), <http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/majorincidents.htm> (12 augustus 2013).

²³⁹ K. Alan Kronstadt,, *CRS Report for Congress: Pakistan-U.S. Relations*, <http://www.fas.org/sqp/crs/row/R41832.pdf> (Washington 2012), 53.

²⁴⁰ S. Paul Kapur, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', in: Sumit Ganguly en Willam R. Thompson ed., *Asian Rivalries – Conflict, Escalation, and Limitations on Two-Level Games* (Stanford 2011), 61-78, 77.

beheersen, noch de veiligheid van zijn burgers te garanderen, aangezien hij zijn monopolie op geweld verloren heeft; niet langer in staat is de interne rechtsorde te handhaven; zijn bevolking geen openbare diensten meer kan leveren noch de voorwaarden daartoe kan scheppen'.²⁴¹ Mede daarom heeft de VS de afgelopen jaren regelmatig drone-aanvallen uitgevoerd in Pakistan, tot woede van veel Pakistanen.²⁴²

§5.4 Analyse

Ook na 9/11 bleef Pakistan steun verlenen aan militante groeperingen in een poging India te destabiliseren en wraak te nemen voor gebeurtenissen in het verleden. De territoriale situatie was nog altijd niet veranderd, en dus bleef irredentisme een doel. Toch werd het wel degelijk lastiger voor Pakistan om organisaties te steunen, aangezien er internationaal toegekeken werd in het kader van de wereldwijde *War on Terror* en India tussen mei 1998 en 2001 meer bereid was gebleken om naar conventionele wapens te grijpen. De steun voor een aantal groeperingen stopte dan ook na 9/11, iets wat leidde tot grote onvrede onder een deel van de islamisten en er uiteindelijk voor zorgde dat enkele van deze organisaties terroristische aanvallen op Pakistan zelf uit begonnen te voeren. De steun aan organisaties als LeT bleef echter gehandhaafd. In hoofdstuk 4 werd reeds duidelijk dat deze groeperingen steeds autonomer werden. De hulp van Pakistan kwam er dan ook voornamelijk in de vorm van het bieden van een veilige vluchthaven, politieke bescherming voor de leiders, inlichtingen over doelwitten en bedreigingen en het assisteren bij infiltratie. De situatie rond de hulp aan de militante groeperingen had echter belangrijke gevolgen voor de nucleaire stabiliteit in de relatie tussen Pakistan en India.

In hoofdstuk 3 en 4 bleek al dat de onbevreesdheid van Pakistan ten aanzien van een eventuele nucleaire vergelding van Pakistan vanuit een theoretisch perspectief niet

---

²⁴¹ Adviesraad Internationale Vraagstukken, Falende staten: een wereldwijde verantwoordelijkheid, Nr. 35 (2004), beschikbaar op:

http://cms.webbeat.net/ContentSuite/upload/cav/doc/Advies_nr_14_Falende_statens_AIV-CAVV%281%29.pdf (5 oktober 2013), 11.

²⁴² Sacha Kester, 'Snoeihard oordeel over drone-aanvallen VS: 'Ben volgend slachtoffer?' (versie 22 oktober 2013), <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/3529470/2013/10/22/Drone-aanvallen-Amerika-beticht-van-oorlogsmisdaden.dhtml> (24 oktober 2013).

terecht was. De vraag is hoe de situatie zich na 9/11 verder ontwikkelde. In hoofdstuk 4 werd reeds gememoreerd dat in 2009 bekend werd dat Pakistan *second strike capabilities* had ontwikkeld, een van de voorwaarden voor stabiele nucleaire afschrikking. Het nieuws werd naar buiten gebracht via een rapport van de Amerikaanse *Congressional Research Service*. Hierin stond:

Pakistan has reportedly addressed issues of survivability through pursuing a second strike capability, possibly building hard and deeply buried storage and launch facilities, deploying roadmobile missiles, deploying air defenses around strategic sites, and utilizing concealment measures.²⁴³

Hiermee kwam in theorie nucleaire stabiliteit een stap dichterbij, zoals eerder in 1998 al een stap werd gezet met de Pakistaanse kernwapentests.

Toch is er genoeg reden om aan te nemen dat stabiliteit nog altijd ver weg is. Een voorwaarde voor stabiele nucleaire afschrikking is dat er geen risico is op oneigenlijk gebruik van kernwapens. Die kans lijkt echter na 9/11 aanzienlijk toegenomen te zijn. Omdat Pakistan de staatssteun aan enkele organisaties heeft stopgezet is het steeds vaker zelf het doelwit geworden van aanslagen. Het valt niet uit te sluiten dat een van deze organisaties in de toekomst een poging waagt om kernwapens te stelen. Julian Borger stelt op basis van informatie die via WikiLeaks gelekt is in 2010 dat het terroristische groeperingen enkel ontbreekt aan gedetailleerde kennis over waar de kernwapens bewaard worden.²⁴⁴ Het valt echter, zo stelt Borger, niet uit te sluiten dat een van de 130.000 mensen die werkzaam zijn rond de kernwapendepots zich verspreekt, bijvoorbeeld uit woede over de drone-aanvallen van de VS. Bovendien zijn er de laatste

---

²⁴³ Rajghatta, Chidanand, 'Pak develops second-strike N-capability' (versie 31 mei 2009), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2009-05-31/us/28154183_1_nuclear-arsenal-nuclear-assets-nuclear-stance (3 oktober 2013).

²⁴⁴ Julian Borger, 'WikiLeaks cables highlight Pakistani nuclear terror threat' (versie 1 december 2010), <http://www.theguardian.com/world/2010/dec/01/wikileaks-cables-pakistan-nuclear-threat> (3 oktober 2013).

jaren jihadistische elementen, zo bleek in paragraaf 5.3, die zelf de macht willen grijpen. Hoe veilig zijn de kernwapens nog als dit zou gebeuren?

Een andere reden tot zorg is de nucleaire samenwerking tussen de VS en India. Scott D. Sagan wijst erop dat een samenwerking tussen deze twee een reactie uit zou kunnen lokken van China, dat als defensieve reactie zijn wapenarsenaal zou kunnen vergroten.²⁴⁵ Als India daar op reageert door zelf verder te investeren in hun kernwapenprogramma kan Pakistan opgezadeld worden met een veiligheidsdilemma, hetgeen kan leiden tot een preventieve oorlog, maar nu van Pakistaanse kant onder het mom van 'beter nu dan later'. Het heeft immers weinig zin later de oorlog te starten, indien er dan een nog sterkere tegenstander staat. Het wordt derhalve interessant om in de gaten te houden hoe de nucleaire samenwerking tussen China en Pakistan verder zal verlopen. Toch lijkt de baat bij een preventieve actie voor Pakistan beperkt te blijven zolang het de aandacht van de VS en grote multilaterale organisaties op zich gevestigd weet. Er worden al met regelmaat Amerikaanse drone-aanvallen uitgevoerd op Pakistan ter bestrijding van het terrorisme en een verdergaande interventie kan zeker niet uitgesloten worden als Pakistan zou overgaan tot een grootschalige aanval op India.

---

²⁴⁵ Scott D. Sagan en Kenneth N. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons – A Debate Renewed* (New York 2003) 98.

Conclusie

Pakistaanse leiders hebben vanaf het ontstaan van hun staat in 1947 geworsteld met de vraag hoe ze Pakistan moesten manoeuvreren binnen de conflictueuze relatie met India. Die relatie kwam vlak na de afscheiding van het Indiase subcontinent van het Britse rijk onder spanning te liggen. De inzet was Jammu en Kasjmir, één van de 562 vorstendommen die aanvankelijk onafhankelijk wensten te blijven en pas later hun keuze voor aansluiting bij Pakistan of India wilden bepalen. Het gebied had echter een grote moslimmeerderheid en al snel zou er met Pakistaanse hulp een opstand uitbreken. De Maharadja zocht daarop steun bij India, hetgeen culmineerde in een oorlog. Vanaf dat moment zou het Pakistaanse leger zich opwerpen als grote beschermer van de nieuwe natie en eigende het zich al snel de macht toe. Burgerregeringen mochten af en toe regeren, maar als de belangen van het leger in gevaar dreigden te komen pleegden zij een coup. De Pakistaanse burgers hadden nauwelijks binding met de nieuwe staat en dus werd de strijd met India, net als de islam als religie en het Urdu als taal, een belangrijk middel om het volk te verenigen. Zo was het leger, dat aan alle touwtjes trok, al snel gebaat bij een instandhouding van het conflict met India. Het legitimeerde immers hun eigen macht.

Na de eerste oorlog in Kasjmir had India twee derde van Kasjmir in handen en Pakistan een derde. De Pakistanen waren echter van mening dat Kasjmir hen toebehoorde en zouden een herstel van de situatie bovenaan de agenda plaatsen. Een middel voor het nastreven van die regionale belangen was het steunen van militanten in Kasjmir die in opstand kwamen tegen de Indiase regering. Deze steun was relatief goedkoop te geven en daarom erg interessant voor het economisch zwakke Pakistan. De VS, die in de Koude Oorlog tegenover de Sovjet-Unie kwam te staan en in Pakistan een geschikte partner vond, groeide in de jaren vijftig en zestig uit tot een belangrijke bron voor de Pakistaanse leiders om guerrillalessen te leren. In directe oorlogen met India bleef Pakistan echter kansloos. In 1971 verloor het, in één van de weinige onderlinge oorlogen die niet om Kasjmir draaide, zelfs Oost-Pakistan, wat tegenwoordig bekend is als Bangladesh. Het

besef was er nu dat India superieur was en dat er een andere manier moest worden gevonden om hen te bestrijden.

Na de oorlog in 1971 zou de strategie van Pakistan langzaamaan veranderen. Vanaf 1974 werd er een kernwapenprogramma gestart, vlak nadat India kernwapentests had gedaan. Pakistan groeide inmiddels tussen 1973 en eind jaren tachtig uit tot een islamitische staat. Het onderwijs en de wetgeving werden gebaseerd op islamitische wetgeving en de islam werd de officiële staatsreligie. Religieuze scholen, de zogenaamde *madrasahs*, namen in aantal drastisch toe en wereldwijd kwamen tienduizenden moslims naar Pakistan om er te studeren. De *madrasahs* groeiden uit tot belangrijke rekruteringsplaatsen voor militante organisaties. Nadat de Sovjet-Unie Afghanistan binnenviel in 1979 groeide dit aantal groepen in Pakistan explosief. Zij zouden de plicht benadrukken voor elke moslim van het voeren van een defensieve jihad tegen niet-moslims. Pakistan hielp deze vrijheidsstrijders in hun strijd in Afghanistan als onderdeel van hun alliantie met de Amerikanen. Toen, mede dankzij deze moedjahedien de Sovjet-Unie verdreven werd in 1989 was voor de Pakistaanse regering duidelijk wat de mogelijkheden waren van de inzet van deze militanten. Bovendien was het kernwapenprogramma dusdanig vergevorderd dat de Pakistaanse leiders er een metaforisch schild in ontdekten om relatief veilig steun te kunnen geven aan militante organisaties. Deze konden, nu de strijd in Afghanistan ten einde was, ingezet worden tegen India. Op die manier kon deze vijand allicht gedestabiliseerd worden in een poging wraak te nemen en Kasjmir in bezit te krijgen.

Het Pakistaanse leger en de belangrijkste Pakistaanse veiligheidsdienst ISI waren er vanaf 1990 snel bij om steun te geven aan een opstand in Kasjmir tegen het Indiase bewind. Zij hoopten via een langdurige strijd India langzaam uit te putten, zowel materieel als moreel. Aan militante organisaties die de *insurgencies* leidden werden wapens, geld, training en logistieke hulp gegeven. Toen in 1993 bleek dat de steun aan deze *insurgencies* vruchteloos was verschoof de steun naar organisaties die gebruik durfden te maken van terrorisme. Daarmee kon nog meer schade worden toegebracht aan India en dat zou sneller tot destabilisatie kunnen leiden. Ondanks deze Pakistaanse steun

zou een grote oorlog tussen India en Pakistan uitblijven tussen 1990 en mei 1998. In de 101 maanden in die periode waren er echter wel 73 waarin gevechten plaatsvonden, ten opzichte van 30 van de 216 tussen 1972 en 1989. Empirisch gezien veranderde er dus veel met de komst van kernwapens als dreigmiddel. De Pakistaanse strategie jegens India werd duidelijk agressiever en militante organisaties kregen steeds meer hulp. Er werden onder aanmoediging van de ISI bovendien veel nieuwe militante organisaties opgericht. Problematisch voor Pakistan was echter wel dat de aandacht al zo lang bij India lag dat andere cruciale regeringstaken verwaarloosd werden. Zo was er veel corruptie in Pakistan en nam bijvoorbeeld de drugshandel in snel tempo toe.

Vanaf mei 1998 zou er in de Pakistaanse top een hevige discussie losbarsten over de wenselijkheid van kernwapentests, nadat India deze eerder dat jaar had uitgevoerd. De voorstanders van de tests wonnen het echter en zo werden er vijf tests uitgevoerd waarmee Pakistan officieel een kernwapenmacht werd. Onenigheid tussen Sharif en de legertop leidde tot de aanstelling van een nieuwe legerleider in de vorm van Musharraf. Deze liet zonder medeweten van Sharif al snel Indiaas territorium bezetten in Kasjmir en zou zo de Kargil-oorlog ontketenen. Angst voor Indiase vergelding was er nog altijd niet. In de legertop werd gehoopt dat de internationale gemeenschap zou mediëren bij een oorlog en er aan de onderhandelingstafel een gunstigere territoriale situatie in Kasjmir afgedwongen kon worden dan het op eigen kracht zou kunnen. Dit plan bleek echter bijzonder contraproductief te werken. Pakistan werd na de Kargil-oorlog als agressor aangewezen, kwam volledig geïsoleerd te staan in de wereld en kwam definitief op de kaart te staan als bolwerk voor terroristische groeperingen. De kans op een preventieve aanval op Pakistan nam hiermee theoretisch gezien toe, al bleven de Pakistaanse leiders onbezorgd met betrekking tot een eventuele Indiase vergelding.

Het einde van Kargil betekende door de Pakistaanse onbezorgdheid niet het einde van de provocatieve acties richting India. Aanslagen op Indiaas grondgebied vonden met regelmaat plaats. Zo kwamen 29 mensen om bij een aanval op een Indiaas parlamentsgebouw in Srinagar in oktober 2001. De Indiase regering besloot daarop dat de maat vol was en mobiliseerde in januari 2002 liefst 500.000 man, de grootste operatie in de

Indiase geschiedenis. Pakistan mobiliseerde op zijn beurt 300.000 man. Een kernoorlog en zelfs een grootschalige conventionele oorlog bleven echter uit. Ondanks dat een kernoorlog tussen juni 1998 en 2002 tot twee keer toe uitbleef, vonden er in 45 van de 55 kalendermaanden gewelddadige incidenten plaats. Daarmee lag het gemiddelde met 0,82 per maand nog hoger dan de periode tussen 1990 en mei 1998, dat een gemiddelde kende van 0,72 per maand.

De agressieve Pakistaanse houding vanaf het moment dat ze de dreigingsmogelijkheden van kernwapens doorkregen bereikte dus een nieuw hoogtepunt in de periode tussen 1998 en 2002. Tussen 1990 en 2002 hadden militante organisaties beduidend meer steun gekregen om zo van dienst te kunnen zijn in de strijd tegen India. Pakistan was echter overmoedig geworden en liep nu tegen een muur. De internationale gemeenschap was bezorgd geraakt over de situatie in Pakistan en riep het land zelfs uit tot agressor in de Kargil-oorlog. Sancties volgden en de Pakistanen kwamen volledig geïsoleerd te staan in de wereld. De aanslagen van 9/11 in de VS zouden de situatie in Pakistan bovendien volledig veranderen. Al-Qaeda zat achter de aanslagen en gezien het feit dat de VS Pakistan al eerder in het vizier had als bolwerk van het terrorisme, diverse Pakistaanse organisaties banden hadden met Al-Qaeda en de Taliban en het land strategisch gunstig gelegen was, werd er veel moeite gedaan de Pakistanen over te halen partner te worden in de internationale *War on Terror*. Wat er gebeurd was als Pakistan nooit kernwapens had ontwikkeld en daardoor niet relatief veilig een agressievere houding had aan kunnen nemen tegen India is lastig te beoordelen, maar het lijkt plausibel te stellen dat Pakistan dan niet geïsoleerd was komen te staan en het was twijfelachtig geweest of er zo veel militante organisaties waren gekomen na 1990 als nu. Feit is wel dat het partnerschap met de VS een kans betekende om uit de isolatie te geraken en *goodwill* te kweken, ondanks dat dit betekende dat de belangen van Pakistan en de militante organisaties nu niet meer parallel liepen.

De regering onder leiding van Musharraf bond de strijd aan met het extremisme in zijn land en verbood al snel een aantal militante organisaties die niet meer van nut werden beschouwd in de strijd tegen India. Dit verbod en de samenwerking met de VS

zorgden echter voor furieuze reacties onder Pakistaanse islamisten. Dit leidde tot nieuwe splintergroeperingen, fusies tussen oude bewegingen en een grote nieuwe kweekvijver voor nieuwe leden. Het aantal terroristische aanslagen nam tussen 2002 en 2009 snel toe. De grip over de organisaties was kwijt in Pakistan, dat zelf wel steun aan organisaties als LeT bleef verlenen als middel om India te destabiliseren. De pogingen van Musharraf en Zardari het extremisme te bestrijden hebben dan ook maar weinig succes gehad en er vinden ook in 2013 nog vrijwel dagelijks aanslagen plaats. Pakistan is een falende staat en loopt inmiddels het risico om het slachtoffer te worden van nucleair terrorisme. Er zijn genoeg organisaties die zich tegen Pakistan hebben gekeerd en het valt niet uit te sluiten dat zij op den duur proberen kernwapens te stelen.

Uit niets blijkt dat het leger en de ISI op korte termijn hun wens India te destabiliseren en te wreken op zullen geven en hun hulp aan militante organisaties volledig zullen staken. De steun aan deze militanten is sinds 1990 aanzienlijk gegroeid en ondanks dat er onder druk van de VS een einde is gemaakt aan de steun voor een deel van de organisaties maakt de hulp nog altijd een belangrijk deel uit van de militaire strategie ten aanzien van India. Paradoxaal is echter dat die toegenomen steun voortkwam uit een gevoel van onbevreesdheid met betrekking tot een eventuele Indiase vergelding, en dat dezelfde steun steeds meer gezorgd heeft voor nucleaire instabiliteit. India kreeg, ondanks dat het geïntimideerd was door de Pakistaanse kernwapens, na 1993 steeds meer reden tot een preventieve aanval op Pakistan, dat nog niet de beschikking had over *second strike capabilities*. Dit bleef uit, maar het risico op oneigenlijk gebruik van de Pakistaanse kernwapens is sterk toegenomen, bijvoorbeeld door de organisaties die niet langer staatssteun krijgen en als gevolg daarvan zich tegen de eigen staat hebben gekeerd. Dit vergroot de kans op misverstanden en spanningen tussen India en Pakistan en daarmee de kans op een nucleaire oorlog.

Implicaties

Het antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek is inmiddels duidelijk. Het vergaren van kernwapens in Pakistan heeft aanvankelijk gezorgd voor een aanzienlijk

agressievere houding jegens India, waarbij de steun aan militante organisaties fors toenam. Toen Pakistan zijn hand echter overspeelde en het moeite moest doen de verloren *goodwill* van de internationale gemeenschap terug te winnen, ook in verband met mogelijke verdere sancties, kwamen de belangen van de beleidsbepalers en die van veel militanten ver uit elkaar te liggen en keerden deze laatsten zich uit woede daarover tegen de eigen staat. De steun voor veel organisaties liep zodoende terug, bleef de steun aan loyale bondgenoten als LeT overeind. De wens om India te destabiliseren en wraak te nemen voor eerdere gebeurtenissen verdween immers niet bij het leger en de ISI. Pakistan is anno 2013 echter een bron van instabiliteit en terrorisme, een falende staat, iets waarvoor het zelf verantwoordelijk is. De kans op nucleair terrorisme neemt daarmee toe en nucleaire stabiliteit lijkt daarom verder weg dan ooit. Bovendien loopt het de kans dat wereldgrootmachten preventief op den duur ingrijpen in Pakistan. Wat kan het doen dit tij te keren?

De afspraak van Zardari en de VS in 2009 om de controle op de *madrasahs* te verscherpen lijkt een slimme zet te zijn. Het is de belangrijkste rekruteringsplaats voor nieuwe militanten en daar is dan ook een belangrijke strijd te voeren. Vervolg imams en andere sprekers die jongeren ronselen en zorg dat de indoctrinatie daar stopt. Pak verwaarloosde regeringstaken op en zorg ervoor dat de prioriteit niet langer ligt bij de strijd met India, dit heeft er immers voor een groot deel voor gezorgd dat Pakistan een falende staat is geworden. Belangrijker is bovendien om het imagoprobleem dat Pakistan heeft opgelopen aan te pakken. Pakistan is bekend komen te staan als bolwerk van het terrorisme en een gefaalde staat. Het wantrouwen van de internationale gemeenschap en van India is daarom groot. Door bijdragen te leveren aan die gemeenschap kan het allicht betere relaties ontwikkelen en de eigen reputatie zodoende allicht herstellen, hetgeen kan leiden tot steun van staten en instanties die Pakistan daadwerkelijk kunnen helpen. Daarbij moet het doen wat het kan om het nucleaire wapenarsenaal te beveiligen. Alles valt of staat echter met de houding van het leger. Zij, als zelfbenoemde beschermheren van Pakistan, zijn van oudsher gebaat bij voortdurende spanningen met India om hun macht te legitimeren en vormen dan ook het belangrijkste gevaar voor (verdere)

democratisering. De ISI is loyaal aan het leger. Als zij hun doel India te destabiliseren en te wreken niet opgeven en de belangrijkste beslissingen blijven nemen in Pakistan lijkt een oplossing ver weg. Om toch tot verbetering te komen lijkt er een grote rol voor de VS weggelegd. Ondanks de deuken die de onderlinge relatie heeft opgelopen in 2011 en na voortdurende Amerikaanse drone-aanvallen moet het Pakistan blijven helpen. Het risico bestaat anders dat Pakistan steeds verder in de richting van China gedreven wordt of dat de haat jegens de VS nog verder groeit, hetgeen beide kan leiden tot nieuwe spanningen met India. Terroristische organisaties die geen steun meer krijgen van Pakistan zien dan allicht mogelijkheden om de werknemers die belast zijn met de bescherming van kernwapens belangrijke informatie over de locatie te ontfoetselen.

Wat betekent de conclusie van dit onderzoek voor toekomstige staten die kernwapens vergaren en instabiel zijn gebleken? Duidelijk is dat kernwapens als een soort van schild dienen waaronder beleidsbepalers zich, ook als dat vanuit theoretisch oogpunt onterecht is, veilig wanen. Bij elk afzonderlijk geval moet scherp worden geanalyseerd of een staat de wapens louter uit defensieve overwegingen vergaart of dat er ook offensieve ambities zijn. Indien dit laatste het geval is kan een staat een agressieve houding aannemen en overmoedig worden. Dit laatste kan twee belangrijke gevolgen hebben. In de eerste plaats kan het leiden tot oorlogen met andere staten die zelfs zouden kunnen culminereren in een kernoorlog als het belang bij een dergelijke oorlog niet volledig wordt weggenomen tussen twee staten. Nieuwe kernwapenstaten hebben immers vaak nog geen *second strike capabilities* en dat kan voldoende reden zijn voor een preventieve aanval. In de tweede plaats kan een agressieve houding een staat zelf fragmenteren en instabiel maken. Er kan een splitsing ontstaan tussen beleidsbepalers met aan de ene kant offensief ingestelden en aan de andere kant de defensieve. Ook is er, in het geval een staat besluit militante groeperingen te steunen, het risico dat er bij een verandering van de situatie onvereenigbare ambities ontstaan tussen de beleidsbepalers en de militanten. In dat geval kunnen militante organisaties zich tegen de staat keren. Dit is bijzonder gevaarlijk wanneer het een falende staat betreft, door het verhoogde risico daar op nucleair terrorisme. De internationale gemeenschap doet er verstandig aan elke situatie scherp in

de gaten te houden en in te grijpen in het geval zij twijfelen over de motieven van een staat om kernwapens te ontwikkelen. Dit kan op den duur oorlogen voorkomen en tevens de verdachte staat zelf redden van verdere instabiliteit.

Dit onderzoek is, zoals reeds gesteld in paragraaf 1.4, bemoeilijkt door het feit dat er geen cijfers bekend worden gemaakt door regeringen over de steun die zij verlenen aan militante groeperingen. Bovendien laten woordvoerders van de regering, het leger en de veiligheidsdiensten niet altijd het achterste van hun tong zien, hetgeen logisch is in het geval van kwaadaardige motieven. In de behandelde casus kan dit mogelijke gebrek aan transparantie betekenen dat er later nog feiten boven tafel komen die mij noodzaken om mijn conclusie enigszins aan te passen. Feit lijkt echter wel dat Pakistan niet zelfstandig verstandiger leerde om te gaan met kernwapens en met hun hulp aan militante organisaties maar gedwongen werd deze lessen te leren nadat zij geïsoleerd kwamen te staan. Andere casussen zijn nodig om te kunnen concluderen of deze lessen wel zelfstandig geleerd worden bij het ontbreken van een 9/11. Bovendien kan het interessant zijn verder onderzoek te doen naar de relatie tussen falende staten en nucleaire instabiliteit. Is het inderdaad zo dat het ene het andere uitsluit?

Voor de onderzochte casus wordt het interessant om te blijven volgen hoe eventuele nieuwe spanningen zich ontwikkelen. Gezien het feit dat een nucleaire oorlog tot nu toe altijd achterwege is gebleven kunnen optimisten nog altijd stellen dat kernwapens er voor zorgen dat oorlog hooguit op kleine schaal wordt gevoerd. Het valt nog te bezien of een kernoorlog echter uitblijft op het moment dat India, bijvoorbeeld door hun relatie met de VS of andere ontwikkelingen, een nog grotere voorsprong opbouwt ten opzichte van Pakistan. Lukt dit een Pakistaanse reactie uit en welke is dit dan? Een dramatische reactie kan niet uitgesloten worden en daarom lijkt het nog te vroeg om daadwerkelijk te spreken van nucleaire stabiliteit. Bovendien bestaat er nog altijd het gevaar dat terroristen de wapens in handen krijgen. Wat gebeurt er bijvoorbeeld als militante organisaties uiteindelijk de regering omverwerpen en zelf de macht grijpen in Pakistan? Er dreigt dan een acute kans op nucleair terrorisme. De onbevreesdheid van de

Pakistaanse leiders met betrekking tot een Indiase vergelding heeft dan geleid tot een catastrofe. Het zou Russische roulette in optima forma zijn, met de kogel als climax.

Literatuurlijst

Bronnen

- Adviesraad Internationale Vraagstukken, Falende staten: een wereldwijde verantwoordelijkheid, Nr. 35 (2004), beschikbaar op: http://cms.webbeat.net/ContentSuite/upload/cav/doc/Advies_nr._14_Falende_statens_AIV-CAVV%281%29.pdf (5 oktober 2013).
- Chengappa, Raj, 'Nawaz Sharif speaks out' (versie 26 juli 2004), <http://indiatoday.intoday.in/story/i-seriously-wanted-kargil-war-to-come-to-an-end-nawaz-sharif/1/195867.html> (26 juli 2013). <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41832.pdf>
- Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Beschikbaar op: <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/> (25 september 2013).
- Clinton, Hillary R., 'New Beginnings: Foreign Policy Priorities in the Obama Administration' (Washington 2009), 111^e Congres, 1e sessie, beschikbaar op: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/04/122048.htm> (26 juli 2013).
- Government of India, Simla Agreement (Simla 1972), beschikbaar op: <http://www.jammu-kashmir.com/documents/simla.html> (6 juli 2013).
- Kronstadt, K. Alan, 'Pakistan-U.S Anti-Terrorism Cooperation', CRS Report for Congress no. RL31624 (Washington 2003) <http://www.fas.org/man/crs/RL31624.pdf>
- Kronstadt, K. Alan, 'Pakistan-U.S. Relations', CRS Report for Congress no. R41832 (Washington 2012) <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41832.pdf>
- Musharraf, Pervez, Address to the Nation (Islamabad 2002), <http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/document/papers/2002Jan12.htm> (26 juli 2013).
- Pakistan Times, 'March 23, 1940: The Lahore Resolution', <http://www.pakistantimes.net/pt/detail.php?newsId=20054> (26 juli 2013).
- Press Information Bureau Government of India, 'Cabinet committee on security reviews progress in operationalizing India's nuclear doctrine' (versie 4 januari 2003), <http://pib.nic.in/archieve/lreng/lyr2003/rjan2003/04012003/r040120033.html> (2 augustus 2013).
- Sharif, Muhammad Nawaz, Statement at a Press Conference (Islamabad 1998), beschikbaar op: <http://nuclearweaponarchive.org/Pakistan/SharifAnnounce.txt> (26 juli 2013).
- Singh, Maharadja Hari, Letter to Lord Mountbatten (Kasjmir 1947), beschikbaar op: <http://www.jammu-kashmir.com/documents/harisingh47.html> (6 juli 2013).
- Singh, Maharadja Hari, Instrument of Accession (Kasjmir 1947), beschikbaar op: http://www.jammu-kashmir.com/documents/instrument_of_accession.html (6 juli 2013).
- Tashkent Conference, Tashkent Declaration (Tasjkent 1966), beschikbaar op: <http://www.stimson.org/research-pages/tashkent-declaration/> (8 juli 2013).
- Tellis, Ashley J., 'Bad Company – Lashkar- e-Tayyiba and the growing ambition of Islamist Militancy in Pakistan', Congressional Testimony before United States House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on the Middle East and

South Asia (Washington 2010), beschikbaar op:

http://carnegieendowment.org/files/0311_testimony_tellis.pdf (28 september 2013).

- The Hindu, 'Mahanta presents proof of ISI mischief' (versie 6 april 2000), <http://hindu.com/2000/04/07/stories/0207000f.htm> (28 september 2013).
- The White House, 'President Bush Welcomes President Musharraf to Camp David' (versie 24 juni 2003), <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/20030624-3.html> (3 augustus 2013).
- United States Congress, Enhanced Partnership with Pakistan Act of 2009 (Washington 2009), 111e Congres, S. 1707, beschikbaar op: <http://www.govtrack.us/congress/bills/111/s1707/text> (26 juli 2013).
- Zardari, Asif Ali, 'Pakistan did its part' (versie 2 mei 2011), http://articles.washingtonpost.com/2011-05-02/opinions/35232300_1_pakistan-al-qaeda-exciting-cable-news (11 augustus 2013).

Literatuur

- Afridi, Jamal, 'Kashmir Militant Extremists' (versie 9 juli 2009), <http://www.cfr.org/kashmir/kashmir-militant-extremists/p9135#p3> (4 augustus 2013).
- Ahmed, Samina, 'Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices', *International Security*, Vol. 23, Nr. 4 (1999), 178-204.
- Alexander, David en Mark Hosenball, 'Pentagon reports on North Korea nuclear capabilities stirs worry, doubts' (versie 11 april 2013), <http://www.reuters.com/article/2013/04/12/us-korea-north-usa-idUSBRE93A15N20130412> (6 juli 2013).
- Amin, Shahid, *Pakistan's Foreign Policy: A Reappraisal* (Karachi 2002).
- BBC News, 'Musharraf declares war on extremism' (versie 12 januari 2002), http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1756965.stm (1 augustus 2013).
- Bearak, Barry, 'India Leader Pays Visit to Pakistan', *New York Times*, 21 februari 1999.
- Borger, Julian, 'WikiLeaks cables highlight Pakistani nuclear terror threat' (versie 1 december 2010), <http://www.theguardian.com/world/2010/dec/01/wikileaks-cables-pakistan-nuclear-threat> (3 oktober 2013).
- Bose, Sumantra, *Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace* (Cambridge 2003).
- Brodie, Bernard ed., *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order* (New York 1946).
- Busch, Nathan Edward, *Assessing the optimism-pessimism debate: nuclear proliferation, nuclear risks, and theories of state action* (Toronto 2001).
- Byman, Daniel e.a., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements* (Pittsburgh 2001).
- Carranza, Mario E., 'An Impossible Game: Stable Nuclear Deterrence After the India and Pakistani Tests', *The Nonproliferation Review/Spring-Summer* (1999), 11-24.

- Channel News Asia, 'Pakistan PM invites extremists for talks' (versie 20 augustus 2013), <http://www.channelnewsasia.com/news/asiapacific/pakistan-pm-invites/782700.html> (11 augustus 2013).
- Cheema, Zafar Iqbal, 'Pakistan's Nuclear Policies: Attitudes and Postures', in: P.R. Chari, Pervaiz Iqbal Cheema en Iftekhharuzzaman eds., *Nuclear Non-Proliferation in India and Pakistani: South Asian Perspectives* (New Delhi 1996).
- CNN, 'Pakistan, India 'move missiles' to border (versie 26 december 2001), <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/south/12/25/india.pakistan.kashmir.missiles/> (1 augustus 2013).
- Cohen, Stephen P., *India: Emerging Power* (Washington 2001).
- Cohen, Stephen P., *The Idea of Pakistan* (Washington 2004).
- Coll, Steve, 'The Stand-off – How jihadi groups helped provoke the twenty-first century's first nuclear crisis' (versie 13 februari 2006), http://www.newyorker.com/archive/2006/02/13/060213fa_fact_coll (1 augustus 2013).
- Crilly, Rob, 'New Pakistan extremist movement leaves government powerless to act as it chants 'Death to America' (versie 26 februari 2012), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/9106142/New-Pakistan-extremist-movement-leaves-government-powerless-to-act-as-it-chants-Death-to-America.html> (12 augustus 2013).
- Denyer, Simon en Karin Brulliard, 'India, Pakistan agree to resume peace talks' (versie 11 februari 2011), <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/02/10/AR2011021007207.html> (8 augustus 2013).
- Eulich, Whitney, 'Kashmir attack could put India-Pakistan peace talks on ice' (versie 6 augustus 2013), <http://www.csmonitor.com/World/terrorism-security/2013/0806/Kashmir-attack-could-put-India-Pakistan-peace-talks-on-ice> (8 augustus 2013).
- Fair, Christine C., 'Militant Recruitment in Pakistan: Implications for Al Qaeda and Other Organizations', *Studies in Conflict and Terrorism*, Nr. 27 (2004) 489-504.
- Fair, C. Christine, 'Militants in the Kargil Conflict: myths, realities, and impacts', in: Peter R. Lavoy ed., *Asymmetric Warfare in South Asia – The Causes and Consequences of the Kargil Conflict* (Cambridge 2009).
- Fair, C. Christine e.a., *Pakistan – Can the United States Secure an Insecure State?* (Pittsburgh 2010).
- Fair, C. Christine, 'The Militant Challenge in Pakistan', *Asia Policy*, Nr. 11 (2011), 105-137.
- Fernandes, George, 'Opening Address', in: Jasjit Singh ed., *Asia's New Dawn: The Challenges to Peace and Security* (New Delhi 2000)
- Firdous, Kiran, 'Militancy in Pakistan' (versie 15 maart 2009), http://www.issi.org.pk/publication-files/1299825170_97247252.pdf113 (22 juli 2013).
- Free Press Kashmir, 'Kashmiri separatists angered by Pakistan ban on militant groups' (versie 12 januari 2002), <http://freepresskashmir.com/kashmiri-separatists-angered-by-pakistan-ban-on-militant-groups/> (4 augustus 2013).
- Frontier Post, 'Pakistan Wants Good Ties with India', *Frontier Post*, 9 juni 1997.

- Ganguly, Sumit, *Conflict Unending: India-Pakistan Tensions Since 1947* (New Delhi 2002).
- Ganguly, Sumit, *The Crisis in Kashmir: Portents of War, Hopes of Peace* (New York 1997).
- Gardiner, Harris, 'India Warns Kashmiris to Prepare for Nuclear War' (versie 22 januari 2013), <http://www.nytimes.com/2013/01/23/world/asia/indian-officials-advise-preparations-for-possible-war.html> (6 juli 2013).
- Gertz, Bill, 'China confirms nuclear deal with Pakistan' (versie 26 maart 2013), <http://www.washingtontimes.com/news/2013/mar/26/china-confirms-nuclear-deal-pakistan/?page=all> (9 augustus 2013).
- Gupta, Sanjay, 'The Doctrine of Pre-emptive Strike: Application and Implications During the Administration of President George W. Bush', *International Political Science Review*, Vol. 29, Nr. 2 (2008) 181-196.
- Hagerty, Devin T., 'Nuclear Deterrence in South Asia: the 1990 Indo-Pakistani Crisis', *International Security*, Vol. 20, Nr. 3 (1995), 79-114.
- Haqqani, Hussain, *Pakistan – Between Mosque and Military* (Washington 2005).
- Haqqani, Husain, 'Pakistan's Terrorism Dilemma', in: Satu P. Limaye, Robert G. Wirsing en Mohan Malik ed., *Religious Radicalism and Security in South Asia* (Honolulu 2004) 351-361.
- Harris Gardiner, 'India Warns Kashmiris to Prepare for Nuclear War' (versie 22 januari 2013), <http://www.nytimes.com/2013/01/23/world/asia/indian-officials-advise-preparations-for-possible-war.html> (21 februari 2013).
- Hersh, Seymour M., 'On the Nuclear Edge' (versie 29 maart 1993), http://www.newyorker.com/archive/1993/03/29/1993_03_29_056_TNY_CARDS_0003632_14 (24 juli 2013).
- Hindu, 'BJP's National Agenda for Governance', *Hindu*, 19 maart 1998.
- Hoodbhoy, Pervez, 'Can Pakistan Work? A Country in Search of Itself', *Foreign Affairs*, Vol. 86, Nr. 4 (2004), 122-129.
- Horowitz, Michael, 'The spread of nuclear weapons and international conflict: Does experience matter?', *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 53, Nr. 2 (2009), 234-257.
- Huijgevoort, Saskia van, 'Zorgen over kernwapens Iran' (versie 2 september 2011), <http://www.bnr.nl/nieuws/440374-1109/zorgen-over-kernwapens-iran> (6 juli 2013).
- Hussain, Zahid, *Frontline Pakistan: The Struggle with Militant Islam* (Londen 2007).
- Indian Express, 'We still want peace with India, says Zardari' (versie 6 mei 2009), <http://www.indianexpress.com/news/we-still-want-peace-with-india-says-zardari/455224/> (10 augustus 2013).
- Iqbal, Anwar, 'Maintain peace and stability, urges US' (versie 10 januari 2013), <http://dawn.com/2013/01/10/maintain-peace-and-stability-urges-us/> (6 juli 2013).
- Jalal, Ayesha, *The State of Martial Rule* (Cambridge 1990).
- Jamil, Mohammad, 'Resolution for accession of Kashmir to Pakistan' (versie 19 juli 2013), <http://www.thefrontierpost.com/article/27833/> (8 juli 2013).

- Jervis, Robert, 'Kargil, deterrence, and international relations theory', in: Peter R. Lavoy ed., *Asymmetric Warfare in South Asia – The Causes and Consequences of the Kargil Conflict* (Cambridge 2009), 377-397.
- Jones, Seth G. en C. Christine Fair, *Counterinsurgency in Pakistan* (Pittsburgh 2010).
- Kapur, S. Paul, *Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons Proliferation and Conflict in South Asia* (Stanford 2007).
- Kapur, S. Paul, 'Peace and Conflict in the Indo-Pakistani Rivalry: Domestic and Strategic Causes', in: Sumit Ganguly en William R. Thompson ed., *Asian Rivalries – Conflict, Escalation, and Limitations on Two-Level Games* (Stanford 2011) 61-78.
- Kester, Sacha, 'Snoeihard oordeel over drone-aanvallen VS: 'Ben volgend slachtoffer?' (versie 22 oktober 2013),
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/3529470/2013/10/22/Drone-aanvallen-Amerika-beticht-van-oorlogsmisdaden.dhtml> (24 oktober 2013).
- Keys, Laurinda, 'Pakistan won't renounce first N-strike' (versie 4 juni 2002),
<http://www.deseretnews.com/article/917736/Pakistan-wont-renounce-first-N-strike.html?pg=all> (2 augustus 2013).
- Khan, Azmat, 'New Evidence of Pakistan's Role in the Mumbai Attacks?' (28 juni 2012),
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/afghanistan-pakistan/david-headley/new-evidence-of-pakistans-role-in-the-mumbai-attacks/> (6 augustus 2013).
- Khan, Kamran, 'Army Stages Coup in Pakistan – Troops Arrest Prime Minister, Seize Buildings after Firing of General', *Washington Post*, 13 oktober 1999.
- Kumar, Anand, 'External influences on the Northeast Insurgency', *AGNI Studies in International Strategic Issues*, Vol. 12, Nr. 2 (2010) 33-54.
- Lavoy, Peter R., 'Introduction: the importance of the Kargil conflict', in: Peter R. Lavoy ed., *Asymmetric Warfare in South Asia – The Causes and Consequences of the Kargil Conflict* (Cambridge 2009) 1-37.
- Markey, Daniel, 'A False Choice in Pakistan', *Foreign Affairs*, Vol. 86, Nr. 4 (2007), 85-102.
- Masood, Salman en Matthew Rosenberg, 'Rumors Buzz, but Pakistan's Military Denies Talk of Coup' (versie 23 december 2011),
http://www.nytimes.com/2011/12/24/world/asia/pakistan-military-seeking-to-quash-rumors-denies-conspiracy-to-seize-power.html?_r=0 (11 augustus 2013).
- Mearsheimer, John J., 'Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War', *International Security*, Vol. 15, Nr. 1 (1990).
- Montgomery, Alexander H. en Scott D. Sagan, 'The Perils of Predicting Proliferation', *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 53, Nr. 2 (2009), 302-328.
- Mufti, Mariam, *Religion and Militancy in Pakistan and Afghanistan* (Washington 2012).
- Nawaz, Shuja, *Crossed Swords – Pakistan: Its Army, and the Wars Within* (Oxford 2008).
- Nawaz, Shuja, *FATA – A Most Dangerous Place: Meeting the Challenge of Militancy and Terror in the Federally Administered Tribal Areas of Pakistan* (Washington 2009).

- Nelson, Dean, 'Pakistani president Asif Zardari admits creating terrorist groups' (versie 8 juli 2009), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/5779916/Pakistani-president-Asif-Zardari-admits-creating-terrorist-groups.html> (10 augustus 2013).
- New York Times, 'Another Face-Off for Nuclear-Armed Rivals' (versie 16 januari 2013), http://www.nytimes.com/2013/01/17/opinion/another-face-off-for-india-and-pakistan.html?_r=0 (6 juli 2013).
- NRC.nl, 'Protest in Pakistan tegen president Zardari' (versie 28 februari 2009), http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2165828.ece/Protest_in_Pakistan_tegen_president_Zardari (10 augustus 2013).
- NRC, 'Nucleair akkoord India en VS rond' (versie 2 oktober 2008), http://vorige.nrc.nl/buitenland/article2006327.ece/Nucleair_akkoord_India_en_VS_rond (16 april 2013).
- Nu.nl, 'India verdenkt Pakistan van aanslag' (versie 16 december 2001), <http://www.nu.nl/algemeen/14008/india-verdenkt-pakistan-van-aanslag.html> (29 juli 2013).
- Nu.nl, 'Pakistan voert doodstraf weer in' (versie 5 juli 2013), <http://www.nu.nl/buitenland/3518858/pakistan-voert-doodstraf-weer-in.html> (6 juli 2013).
- Padder, Sajad, 'The Composite Dialogue between India and Pakistan: Structure, Process and Agency', *Heidelberg Papers in South Asian and Comparative Politics*, Working Paper No. 65 (februari 2012).
- Pandit, Rajat en Sanjay Khajuria, '5 Indian soldiers killed in attack by Pak troops, Parliament outraged' (versie 6 augustus 2013), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2013-08-06/india/41131101_1_pakistani-troops-loc-chakkan-da-bagh (8 augustus 2013).
- Paul, T.V. ed., *The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry* (Cambridge 2005).
- Qadir, Shaukat, 'An Analysis of the Kargil Crisis 1999', *RUSI Journal*, Vol. 147, Nr. 2 (2002), 21-30.
- Rabasa, Angel e.a., *The Lessons of Mumbai* (Pittsburgh 2009).
- Rajghatta, Chidanand, 'Pak develops second-strike N-capability' (versie 31 mei 2009), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2009-05-31/us/28154183_1_nuclear-arsenal-nuclear-assets-nuclear-stance (3 oktober 2013).
- Rashid, Ahmed, 'Viewpoint: Consequences of pandering to Pakistan extremists' (versie 25 september 2012), <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-19697479> (5 oktober 2013).
- Rivzi, Hasan-Askari, 'Pakistan in 1998: The Polity under Pressure', *Asian Survey*, Vol. 39, Nr. 1 (1999), 177-184.
- Rotella, Sebastian, 'David Headley, witness in terror trial, ties Pakistani spy agency to militant group' (24 mei 2011), http://www.washingtonpost.com/national/david-headley-witness-in-terror-trial-ties-pakistani-spy-agency-to-militant-group/2011/05/23/AFEEb99G_story.html (6 augustus 2013).
- Rudolph, Lloyd I. en Susanne Hoeber Rudolph ed., *Making U.S. Foreign Policy Towards South Asia – Regional Imperatives and the Imperial Presidency* (Bloomington 2008).

- Sagan, Scott Douglas, 'Correspondence: Proliferation Pessimism and Emerging Nuclear Powers', *International Security*, Vol. 22, Nr. 2 (1997), 197-200.
- Sagan, Scott Douglas, *Inside Nuclear South Asia* (Stanford 2009).
- Sagan, Scott Douglas, 'The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons', *International Security*, Vol. 18, Nr. 4 (1994), 66-108.
- Sagan, Scott Douglas en Kenneth N. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons – A Debate Renewed* (New York 2003).
- Salik, Siddiq, *Witness to Surrender* (Oxford 1997).
- Schmitt, Eric, 'Senate Votes to Lift Most Remaining India-Pakistan Penalties', *New York Times*, 16 juli 1998.
- Scott D. Sagan en Kenneth N. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons – A Debate Renewed* (New York 2003).
- Seng, Jordan, 'Less is More: Command and Control Advantages of Minor Nuclear States', *Security Studies*, Vol. 6, Nr. 4 (1997), 50-92.
- Shah, Saeed, 'Pakistan pushes US for nuclear technology deal' (versie 22 maart 2010), <http://www.theguardian.com/world/2010/mar/22/pakistan-us-nuclear-technology-deal> (9 augustus 2013).
- Siddiq, Ayesha, *Military Inc. – Pakistan's Military Economy* (Oxford 2007).
- Siddiq, A.R., *The Military in Pakistan: Image and Reality* (Lahore 1996).
- Sokolski, Henry D. ed., *Getting Mad: Nuclear Mutual Assured Destruction, its origins and practice* (Carlisle 2004).
- South Asia Terrorism Portal, 'Major incidents of Terrorism-related violence in Pakistan – 2013' (versie 11 augustus 2013), <http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/majorincidents.htm> (12 augustus 2013).
- Stern, Jessica, 'Pakistan's Jihad Culture', *Foreign Affairs*, Vol. 79, Nr. 6 (2000), 115-126.
- Swami, Praveen, 'Beating the retreat', *Frontline*, 26 november 2002.
- Tahir-Kheli, Shirin, *The United States and Pakistan: The Evolution of an Influence Relationship* (New York 1982).
- Talbot, Ian, *Pakistan: A Modern History* (Londen 1998).
- Tellis, Ashley J., *Pakistan and the War on Terror – Conflicted Goals, Compromised Performance* (Washington 2008).
- Tellis, Arthur J., C. Christine Fair en Jamison Jo Medby, *Limited Conflict Under the Nuclear Umbrella – Indian and Pakistani Lessons from the Kargil Crisis* (Pittsburgh 2001).
- The Express Tribune, 'PM's address to the nation: Nawaz Sharif dreams to make Pakistan an 'Asian Tiger' (versie 19 augustus 2013), <http://tribune.com.pk/story/592284/pms-address-to-the-nation-nawaz-sharif-dreams-to-make-pakistan-an-asian-tiger/> (11 augustus 2013).
- The Express Tribune, 'Presidential elections: Zardari will not contest for second term, says Babar' (versie 16 juli 2013), <http://tribune.com.pk/story/577504/presidential-elections-zardari-will-not-contest-for-second-term-says-babar/> (11 augustus 2013).

- The International News, 'Mamnoon Hussain elected 12th President of Pakistan' (versie 30 juli 2013), <http://www.thenews.com.pk/article-111663-Mamnoon-Hussain-elected-12th-President-of-Pakistan> (11 augustus 2013).
- The PEW Research Centre, 'What the world thinks in 2002', *PEW Global Attitudes Project* (Washington 2002).
- The Times of India, 'India has proof of ISI role in Mumbai attacks' (4 december 2008), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2008-12-04/india/27945637_1_pakistani-hand-isi-inter-services-intelligence (6 augustus 2013).
- The Times of India, 'Just 2% of people in J&K want to join Pak: Survey' (versie 28 mei 2010), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2010-05-28/india/28318260_1_favoured-budgam-plebiscite (22 juli 2013).
- The Times of India, 'Parliament attack had brought India, Pak on brink of another war' (versie 10 februari 2013), http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2013-02-10/india/37019758_1_mobilisation-india-and-pakistan-islamabad (1 augustus 2013).
- Trouw, 'Aanval op parlement Jammu-Kashmir' (versie 2 oktober 2001), <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2482430/2001/10/02/Aanval-op-parlement-Jammu-Kashmir.dhtml> (29 juli 2013).
- Vij, Shivan, 'Can India and Pakistan ease tensions after recent flareup?' (versie 10 januari 2013), <http://www.csmonitor.com/World/Asia-South-Central/2013/0110/Can-India-and-Pakistan-ease-tensions-after-recent-flareup> (9 augustus 2013).
- Waraich, Omar, 'How a U.S. Package to Pakistan Could Threaten Zardari' (versie 8 oktober 2009), <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1929306,00.html> (10 augustus 2013).
- Weitz, Richard, 'Nuclear Safety, Nuclear Security: Whither the IAEA?', *World Affairs*, Vol. 174, Nr. 4 (2011) 56-66.
- Wilkinson, Isambard, 'Pakistan's President Asif Zardari: we will defeat militants' (versie 6 juli 2009), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/5751335/Pakistans-President-Asif-Zardari-we-will-defeat-militants.html> (10 augustus 2013).
- Wirsing, Robert G., *India, Pakistan, and the Kashmir Dispute: On Regional Conflict and its Resolution* (New York 1998).
- Xiaoqiang, Fu, 'China, Pakistan joined in bonds of brotherhood' (versie 18 mei 2011), <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90776/90883/7384378.html> (8 oktober 2013).

Bijlage 1: Kaart Jammu en Kasjmir²⁴⁶

²⁴⁶ VPRO, http://weblogs.vpro.nl/buitenland/files/2009/05/kashmir_map2.jpg

Bijlage 2: Kaart Federaal Bestuurde Stamgebieden²⁴⁷

---

²⁴⁷ Wikipedia,

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5e/Federally_Administered_Tribal_Areas_in_Pakistan_%28claims_hatched%29.svg/750px-Federally_Administered_Tribal_Areas_in_Pakistan_%28claims_hatched%29.svg.png

Bijlage 3: Indiase schiereiland na onafhankelijk van Britse Rijk²⁴⁸

²⁴⁸ BBC, http://www.bbc.co.uk/history/british/modern/images/partition_map.gif